

Arktis-mytenes spor

*Om betydningen av Arktis-utviklingen på
1930-tallet i Sovjetunionen for dagens
Arktis-utvikling i Russland*

Patryk Olaf Fosen

Masteroppgave i russisk ved Institutt for fremmedspråk

Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

Høsten 2016

© Patryk Olaf Fosen

2016

Arktis-mytenes spor: Om betydningen av Arktis-utviklingen på 1930-tallet i Sovjetunionen for dagens Arktis-utvikling i Russland.

Patryk Olaf Fosen

<https://bora.uib.no/>

Sammendrag

Russia is a northern country both encircling and being encircled by half of the Arctic. This has led to great Russian undertakings in conquering the North, especially during the high-Stalinist period of the 1930s. The golden promise of richness and wealth, as well as a perceived foreign threat and competition in the Arctic, were among the key motives of such action, which had its clear successes that were widely propagated by the Bolshevik regime to prove the superiority of Marxism-Leninism to the Soviet population and the world. The harsh realities of Arctic life and the not always exemplary conduct showed by Soviets there, in addition to the GULag-system of labour camps, were on the other hand kept out of the Soviet public sight. The unilateral Arctic-based culture created at the time is referred to as the Arctic Myth. During the Great Patriotic War, the scientific research and economical development of the 1930s had to be put on hold for some time. The Arctic did however become part of the war theater due to the fighting between the Red Army and the Wehrmacht in the Murmansk-area, ending with the Soviet liberation of Finnmark. After the war, the Soviets returned to develop the Arctic, seeking to encircle and consolidate their control of it through the next decades. As a result of the economic crisis of the 1990s, following the breakup of the Soviet Union, the Russian Arctic endeavours had to be put on hold once again. Today, with the Arctic being at the headlines in the media and government agendas worldwide, the Russians seek to return to their former glory in the Arctic. The question and topic of this Master thesis is the influence of the 1930s «golden age» and its Arctic Myth on the modern development of the Russian Arctic. The modern development within the framework of this thesis begins with the Arktika-2007 expedition, then continues with the creation of a new Russian Arctic State Commission in 2015 and the following trip of Russian Deputy Prime Minister Dmitri Rogozin to Svalbard and the North Pole, and ends in early 2016. The aim is to better understand the at times seemingly provocative modern Russian development of the Arctic in light of the Arctic Myth. In the analysed material, many of the characteristics and different meanings of the Arctic Myth appear, and are shown to influence attitudes held by key Russian Arctic leaders in regard to the question of the development of the Arctic today. Three Russian Arctic explorers have been interviewed, and although the opinions appearing in the material sometimes differ, there are aspects that all are in clear agreement about. It turns out that Soviet Arctic history influences the modern Russian undertakings to a perhaps underestimated extent, just as the modern Russian development of the Arctic, far more meager than perceived by the author initially, might be slightly overstated.

Forord

Det er et allmennkjent, psykologisk fenomen at når en kvinne blir gravid, så legger hun plutselig merke til gravide kvinner overalt. Noe lignende hendte med denne oppgaveforfatteren sommeren 2015. Etter å ha fastsatt nordområdene og russisk-sovjetisk polarhistorie som tema for masteroppgaven min våren 2015, ble sommeren en større oppdagelsesferd enn mine feriedestinasjoner på forhånd skulle tilsi. Det startet i juni, da min far fortalte meg at vi i familien (riktignok inngiftet) hadde en grandonkel, Olav Walderhaug, som var med på en Lincoln Ellsworth-ledet Antarktis-ekspedisjon på 1930-tallet med skipet *Wyatt Earp*. Avisartikkelen fra Haugesunds Avis datert 21. november 1936, hvor Walderhaug selv skrev om og kort presenterte sin reise i form av et reisebrev, er blitt bevart i vår familie til den dag i dag (Haugesunds Avis 1936).

Den neste polfareren som jeg uventet fikk øynene opp for samme sommer, og som det allerede på forhånd var gitt at jeg kom til å studere nærmere på grunn av masteroppgaven, var Fridtjof Nansen. I den lille byen Malbork i Polen, den middelalderske hovedstaden til Den tyske ordensstat (som huser verdens største gotiske mursteinfestning), bor min bestemor i en leilighet med mange bøker i. I forbindelse med en uskyldig synstest av en bekjent som ferierte på samme sted, dro jeg ut en tilfeldig bok for å be vedkommende om å lese tittel og forfatternavn høyt på avstand. I samme øyeblikk ble jeg møtt av et ansikt og et blick på forsiden av den neste boka på hylla, den som hele tiden hadde vært skjult like bak det verket som nå befant seg i min høyre hånd.

Blikket og bildet var umiskjennelig. Jeg hadde sett det noen uker tidligere i Arktisk og Antarktisk museum i St. Petersburg, i et hjørne dedikert til Nansen. Og nå, noen uker senere, kikket det rolige, unge og kalkulerte blikket på meg på forsiden av det som viste seg å være en polsk Nansen-biografi fra 1977. «Det må være skrevet av Centkiewiczowie-ekteparet» kommenterte min bestemor. Jeg spurte om hun hadde lest denne boken som heter *Fridtjof, co z Ciebie wyrosnie?* (Fridtjof, hva blir det av deg når du blir stor?). «Selvsagt, jeg har lest alle bøkene på disse hyllene, og Alina og Czeslaw sine bøker er kjempespennende, om Arktis og Nordpolen» fikk jeg til svar. Dermed gikk fritiden de to neste ukene stort sett med til å lese biografien, som viste seg å være velskrevet og ufattelig spennende, i tillegg til at den førte til enda flere hyggelige og tilfeldige oppdagelser. Blant disse var at favorittkunden til mannskapet på «Fram» het Kvikk, som er det min far oppkalte vår egen hund i min barndom. Eller det faktum at de østsibirske hundene *Fram* tok med seg nordover var en gave fra den russiske

baronen, geologen og polfareren Eduard Toll (et interessant eksempel på norsk-russisk samarbeid i nord). Selve leveransen, i Khabarova, ble utført av Aleksander Tronheim, hvis far i sin tid hadde flyttet til Det russiske imperiet. Tronheim mottok en offisiell takk i form av en gullmedalje og et diplom for sin innsats og bidrag til Fram-ekspedisjonen av selveste Kong Oscar II (levert av Nansen da de mottok hundene). Altså ser vi at Russland hadde en liten finger med i spillet, med et bidrag til en av Norges største og viktigste ekspedisjoner noensinne. I tillegg er det nevneverdig at Russland var de første til å anerkjenne Norges selvstendighet i 1905 (og Norge Russland i 1991), mye takket være Nansens prestisje.

For hver side man leser i biografien, kan leseren ikke unngå å føle hvordan respekten for Nansen og hans genialitet, oppfinnsomhet, intelligens og hardførhet øker. Både på Grønland og i Arktis, og da spesielt under Nansen og Johansen sin skimarsj, var de i livsfare stort sett hver eneste dag. Og mange ganger hadde det endt opp riktig ille med dem, hadde det ikke vært for Nansen selv, som var en problemløser i en klasse for seg selv. Og til slutt slo det meg. Hvis en ung masterstudent i 2015 sitter nervepirret og leser med stor spenning om arktiske ekspedisjoner som fant sted på slutten av 1800-tallet, ja, hvilken effekt hadde ikke da alt dette på Norge, Russland og resten av verden i sin samtid?

Man kunne (burde) nok gjerne undervist mer om Nansen (og Amundsen) og hans senere betydning for Norges selvstendighet i 1905, noe jeg ikke kan erindre å ha hørt noe utdypende om i løpet av 13 års norsk skolegang. Men det som er enda mer relevant og sammenlignbart i et norsk-russisk perspektiv, og et utgangspunkt for denne masteroppgavens rammer, er den lignende betydningen de «russiske Nansen-ene» hadde for Sovjetunionen på 1930-tallet, som Nansen for Norge. Altså personligheter som Otto Sjømidt, Tsjeljuskin-flyverne, Valerij Tsjkalov og Severnyj Poljus-1-deltakerne. Sistnevnte var sannsynligvis de første menneskene som har nådd Nordpolen, mens Robert Peary i 1909 bare kom veldig, veldig nær (American Polar Society 2014).¹ Disse sovjetiske figurene var uhyre viktige for Stalins propagandamaskineri og sovjetisk nasjonsbygging i sin samtid (McCannon 1998). Deres hovedoppdrag var å «erobre», kartlegge, administrere og utvinne de enorme naturressursene som var å finne nord for polarsirkelen i Sovjetunionen, det vil si både langt nord og øst, sett fra Kreml. Nordøstpassasjen skulle være hovedtransportåren for å bringe disse rikdommene til mer sentraliserte strøk. De teknologiske fremskrittene som Arktis-ekspedisjonene var avhengige av for å lykkes, blant annet isbrytere og fly, ble sammen med selve suksessene presentert i den sovjetiske offentlighet

---

¹ Det settes også tvil ved om amerikanerne Richard E. Byrd og Floyd Bennett faktisk fløy over Nordpolen 9. mai 1926. Hvis de ikke gjorde det, så er det faktisk luftskipet *Norge*, 3 dager etter amerikanernes forsøk, med blant andre Roald Amundsen, Lincoln Ellsworth og Umberto Nobile om bord, som fløy først over Nordpolen.

som bevis for Sovjetunionens storhet og fremskritt. Om arbeiderne virkelig bare forente seg, så var alt mulig – til og med det kalde, mystifiserte Nord kunne la seg temme av mennesker med de rette, sosialistiske idealene og verdiene. Det er denne sovjetiske Arktis-arven som er det historiske bakteppet for denne masteroppgaven.

Før vi setter i gang med innledningen må jeg benytte dette forordet til å takke en rekke personer. Artur Tsjilingarov, en levende legende av en sovjetisk og russisk polfarer, ble i forbindelse med denne masteroppgaven kort intervjuet av meg i januar 2016. Det ble også hans nestleder i Den russiske polfarerassosiasjonen, visepresident og polfarer Konstantin Zajtsev. Samtalene med dem, samt et langt intervju av den daværende direktøren for Arktisk og Antarktisk museum i St. Petersburg, polfarer Viktor Bojarskij, danner en stor del av hovedmaterialet for analysen min. Jeg vil takke dem særdeles for deres tid, hjelp, og varme russiske raushet i deres hektiske hverdag. Det var en ære å få møte og snakke med dem.

Jeg må videre takke min kone, Anna, for hennes uvurderlige støtte og hjelp både i Moskva, St. Petersburg og Bergen, spesielt i forbindelse med organiseringen av intervjuene. Jeg vil takke min veileder Ingunn Lunde for hennes store tiltro til meg og for de viktige innspill og veiledning som hun har kommet med underveis i denne lange prosessen. Andre som må takkes er Inna Aleksejevna for hennes bidrag til at møtet med Bojarskij ble en realitet, Marina Irkhina og hennes ektemann Vladimir, mine svigerforeldre, og tante Valentina Arkhipova, som alle tre stilte med kost og losji under oppholdet mitt i St. Petersburg og Moskva, samt mine foreldre, bestemor og alle andre som har lest og gitt sine kommentarer til det jeg har skrevet. Alle feil som er å finne står ene og alene for min egen regning. En spesiell takk rettes også til Olga Kuznetsova, referent ved *Poljarnyj Fond*, som viste interesse for mitt prosjekt og dermed gjorde det mulig for meg å møte en levende, sovjetisk legende.

Jeg har benyttet det norske transkripsjonssystemet i oppgaven. Alle oversettelser er gjort av meg selv. Betegnelsen «det russiske Arktis» vil i denne oppgaven betegne de landmassene og sjøterritoriene som er internasjonalt anerkjent som tilhørende til Den russiske føderasjon og som befinner seg nord for polarsirkelen.

Jeg var også veldig heldig med tanke på intervjuet av Viktor Bojarskij – knappe to uker senere gikk kontrakten hans som direktør ut uten å bli fornyet. Årsaken ser ut til å være hovedsakelig hans innbitte holdning mot å flytte museet ut fra det som er et tidligere kirkebygg på ulitsa Marata, en debatt som har pågått i over tjue år. Museumsbygget er nemlig det eneste gjenværende kirkebygget til Jedinovertsy, en forgrening av de russisk-ortodokse gammeltroende som lever i union med Den russisk-ortodokse kirke, men følger den før-

Nikonske rite, i St. Petersburg. De andre kirkene ble revet ned av bolsjevikene. Bojarskijs oppsigelse indikerer at Den russisk-ortodokse kirke sannsynligvis vil få viljen sin – et testamente til denne tidens offisielle trender.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	En situasjonsbeskrivelse av før og nå.....	2
1.2	Innvasjonsfrykt i Arktis	3
1.3	Russisk tvetydighet i Arktis.....	5
1.4	Miljøutfordringer	5
1.5	Økende militarisering og Nordøstpassasjen	6
1.6	Russisk Arktis-tilhørighet.....	7
1.7	Problemstilling.....	8
1.8	Forskningsgrunnlag	9
1.9	Metode	14
2	Arktis-myten.....	17
2.1	En god start, en dårlig slutt.....	18
2.2	En illusjon.....	19
2.3	Myte-aksept og myte-kritikk	20
2.4	Hellighet	22
2.5	Moderne myter	22
2.6	Propaganda	23
2.7	Arktis-mytenes kjennetegn.....	24
2.8	De forskjellige betydningene av Arktis-myten.....	26
2.9	Looking to the Future	27
2.10	Charting the Present.....	28
2.11	A Nation of Heroes	30
2.12	Rites of Passage	31
3	Arktika-2007	32
3.1	Opp av dypet.....	33
3.2	Flaggplantingen	36
3.3	Dagen er kommet.....	40
3.4	MIR-ene.....	44
3.5	Ned i dypet.....	45
3.6	På havbunnen.....	49
3.7	En russisk ekspedisjon.....	63

3.8	Nordover og sørover.....	66
3.9	Viktor Bojarskij om Arktika-2007	67
4	Nordområdekommisjonen og Rogozins Svalbardtur	71
4.1	Nordområdekommisjonen	72
4.2	Nordområdekommisjonen og Glavsevmorput.....	73
4.3	Pressekonferansen	75
4.4	Tilbakevendelsen	79
4.5	Nordøstpassasjen	82
4.6	Dmitrij Rogozin på Svalbard.....	84
4.7	Tilbake i Moskva	93
4.8	Arktis – et russisk Mekka	94
4.9	Om Arktis er fengende	98
4.10	Tomme ord.....	99
5	Diskusjon og konklusjon.....	105
5.1	En nøyere situasjonsbeskrivelse	106
5.2	Angrepsfrykt og en misoppfattet militarisering.....	109
5.3	Den russiske tvetydige holdningen forklart.....	110
5.4	Russisk Arktis-tilhørighet.....	111
5.5	En liten Arktis-myte	112
5.6	Konklusjoner	115
	Kilder og litteratur.....	118
	Figur 1. Forsidene til bildebokbiografiene («Jubilejnye fotoalbomy Artur» 2014; «Jubilejnye fotoalbomy Otto» 2011)	43
	Figur 2. Tsjilingarov med Putin og Sjømidt med Stalin («Jubilejnye fotoalbomy Artur» 2014; «Jubilejnye fotoalbomy Otto» 2011)	44

1 Innledning

«Российское могущество прирастать будет Сибирью и Северным океаном и достигнет до главных поселений европейских в Азии и в Америке».

– Mikhail Lomonosov, 20. september 1763 (Lomonosov 1952)

«Победить полярные льды надобно и особенно желательно для прямой промышленной пользы человечества в такой же по крайней мере, как и для торжества знаний».

– Dmitrij Mendelejev, 4. november 1901 (Mendelejev 1901)

«The Arctic and our northern regions contain colossal wealth. We must create a Soviet organization which can, in the shortest period possible, include this wealth in the general resources of our socialist economic structure».

– Josef Stalin (sitert fra McCannon 1998, 33)

«The Soviet Union [...] has moved forward with an array of Arctic ventures which in their scale, persistence and consequences, absolutely dwarf those of any other».

– Franklyn Griffiths, mars 1988 (Griffiths 1998, 1)

«В арктических регионах России идёт интенсивный поиск и разработка новых месторождений газа, нефти, других минерально-сырьевых ресурсов, строятся крупные транспортные, энергетические объекты, возрождается Северный морской путь».

– Vladimir Putin, 25. september 2013 («Vystuplenija» 2013)

1.1 En situasjonsbeskrivelse av før og nå

Putin-sitatet kan betegnes som en situasjonsbeskrivelse fra russiske myndigheter av noe av det som foregår i de russiske nordområdene – det russiske Arktis – i dag. Samtidig, hvis man fjerner gass- og oljeutviklingsdelen i utsagnet, og skriver «рождается» i stedet for «возрождается», så kunne sitatet like gjerne vært ytret på begynnelsen av 1930-tallet av Glavsevmorput-lederen Otto Julevitsj Sjmidt. For det var Glavsevmorput som i sin tid forsøkte å bli den organisasjonen som Stalin referer til i sitatet ovenfor. Hovedproblemet for Glavsevmorput, samt dens forgjenger Komseveroput, var en urealistisk forventning fra Kreml om tempoet i den økonomiske og logistiske utviklingen. Mangelen på forståelse av de særdeles vanskelige klima- og værmessige forholdene som organet stod overfor i sitt forsøk på å *osvoit Arktiku* førte til at Glavsevmorput, i John McCannons ord, ble «a giant with weak knees, buckling under from pressures from within and without» (McCannon 1998, 7). Vi kommer til å gå nærmere inn på Glavsevmorput og 1930-tallet i kapittelet om Arktis-myten.

I århundrenes løp har enkelte, dog betydningsfulle, russiske vitenskapsmenn og ledere forstått viktigheten av Arktis for Russland i økonomisk og militært henseende, noe som reflekteres i mottoene ovenfor. Men det var (dessverre)² først i det 20. århundre under Stalin at det russiske Arktis fikk tildelt konkrete og komplekse statlige mål og statsfinansierte handlingsplaner av større betydning (unntaket er kanskje Den store nordlige ekspedisjon under Peter den store). Mangelen på tidligere statlig støtte under tsarene til arktiske ekspedisjoner, som i det 18. og 19. århundre i stor grad ble finansiert av rike adelsmenn og andre entusiaster, ble ofte hånet av de sovjetiske myndighetene på 1930-tallet, som en del av Arktis-myten som ble konstruert på samme tid. Det er denne myten, som kort blir forklart senere i innledningen og utdypes i neste kapittel, og mytens «spor» i dagens Russland, som er hovedtemaet for denne masteroppgaven.

I dag er nordområdene med dets ressurser og sjøtransportmuligheter, samt regionens store miljø- og klimaspørsmål, et hett tema i norske og internasjonale medier, og nordområdeutvikling står høyt prioritert på dagsordenen til Arktis-landene, spesielt i Russland. Dette kommer naturligvis av at en stor del av Russland faktisk befinner seg nord for

---

² Hvis tsar Nikolaj II hadde etablert Nordøstpassasjen før den russisk-japanske krigen i 1904–05 kunne admiral Makarov med sin baltiske flåte og kunstner Vasilij Veresjtsjagin om bord ha latt være å seile jorden rundt for å delta i krigen. For å ikke nevne mulighetene Det russiske imperiet hadde hatt under den første verdenskrig om samme rute hadde vært etablert.

polarsirkelen, russerne eier halvparten av all kyst i Arktis, men kanskje enda viktigere – fordi oppimot 20 % av bruttonasjonalproduktet produseres i Arktis (Laruelle 2014).

Grenser og rettigheter i nordområdene er, til tross for kommunikasjon og dialog nordområdelandene imellom, fortsatt ikke helt fullstendig fastsatt og avklart, selv om politiske analytikere mener at hovedaktørene i området ser nytten og nødvendigheten av samarbeid (Hansen og Tomassen 2016). At Russland har signert og ratifisert havrettskonvensjonen på lik linje med de andre Arktis-landene (utenom USA), og deres aktive deltakelse i Arktisk råd (som i 2016 feirer 20 år), samt deres deltakelse i Ilulissat-erklæringen fra 2008, forsterker dette inntrykket. De kan sies å følge de internasjonale spillereglene i Arktis (Grant 2015, 458).

Det er FNs kontinentalsokkelkommisjon (CLCS) som står for behandlingen av søknadene til land som prøver å fastsette hvor langt ut i havet deres kontinentalsokler (og dermed grenser) strekker seg, basert på bevis som hvert land selv må stille til rådighet (Molde, 2013).³ Russlands siste søknad, levert 3. august 2015 («Submissions» 2016) har derfor medført stor aktivitet i form av blant annet å kartlegge og studere havbunnen nord for det russiske fastlandet, med Arktika-2007-ekspedisjonen som et eksempel på slik aktivitet. Ekspedisjonen er blitt internasjonalt kjent for sin planting av det russiske flagg på 4261 meters dyp på bunnen av Nordpolen,⁴ i tillegg til enkelte, oppsiktsvekkende uttalelser som lederen for ekspedisjonen, polfarerlegenden Artur Tsjilingarov, kom med underveis. Artur Tsjilingarov er en berømt russisk og sovjetisk polfarer og vitenskapsmann og innehar stillingen «Den russiske presidentens spesialrepresentant ved saker som omhandler internasjonalt samarbeid i Arktis og Antarktis». I en bildebokbiografi om seg selv belyser han at: «Везде, от Архангельска до Чукотки, меня знают. Я не сидел на месте, ездил по северным городам и поселкам, встретился с людьми, старался им помочь» («Artur Nikolajevitsj» 2014, 2).

1.2 Innvasjonsfrykt i Arktis

Talen som Putin-sitatet ovenfor stammer fra inneholder i motsetning til 1930-tallets retorikk et stort fokus på natur- og dyrevern i nordområdene. Putin kom også med et «spark» til de arresterte Greenpeace-aktivistene som i stedet for å prøve å kapre Prirazlomnaja-plattformen i Petsjorahavet (Walker 2013), heller kunne deltatt på forumet og uttrykt sine holdninger til de forskjellige problemstillingene som forumet diskuterer. I Putins ord: «заявили бы либо свои

---

³ Norges søknad ble ferdigbehandlet i april 2009.

⁴ Gjerne kalt den «ekte» eller «egentlige» Nordpolen.

претензии, либо свои требования, сформулировали свои озабоченности, никто от этого не отмахивается» («Vystuplenija» 2013).⁵

Steven Lee Myers, tidligere Russland-korrespondent for *The New York Times* og forfatter av *The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin* (2015), kom med noen interessante bemerkninger om denne saken under en konferanse arrangert av *Center for Strategic and International studies* (CSIS) i Washington D.C. i august 2015. Konferansen presenterte en ny rapport fra CSIS: *The New Ice Curtain: Russia's Strategic Reach to the Arctic* (Conley og Rohloff 2015). Myers påpekte innledningsvis at selv om en idé om en militær invasjon av Russland fra nordområdene er absurd i Vestens øyne, så er ikke denne tanken så vanvittig i Kremles øyne. Han nevner krigsmonumentet *Aljosja* i Murmansk, som faktisk er til minne om forsvarerne av Arktis – *Zasjtsjtnikam Sovetskogo Zapoljarja v gody Velikoj Otetsjestvennoj Vojny* – som et eksempel på hvorfor. Han legger til at det ikke er usannsynlig at det var folk i Russland som betraktet Greenpeace sitt forsøk på å klatre om bord plattformen som en test av Russlands forsvar i nord («The New Ice Curtain» 2015). Det kan virke som at Putin selv er en av disse folkene – i talen hvor han snakker om Greenpeace-aksjonen sier han at aktivistene formelt sett prøvde å gripe plattformen. Putin la til: «ведь наши правоохрнительные органы, наши пограничники не знали, кто пытается захватить эту платформу под видом организации Гринпис» («Vystuplenija» 2013).

At Greenpeace-aktivistene faktisk *klarte* å klatre om bord da de utførte en slik aksjon for første gang i 2012 (og gjentok det i 2013 og ble arrestert) betyr ifølge Myers at Russland ikke bestod testen («The New Ice Curtain» 2015). Myers tror også at dette delvis er grunnen til at Russland reagerte så strengt, og at det påvirket den russiske retorikken om å forsvare Arktis og noe av den militære oppbyggingen («The New Ice Curtain» 2015). Forestillinger om trusler utenfra, og påfølgende makt demonstrasjoner med store militære øvelser både på NATO og Russland sin side i Arktis, er store elementer i den arktiske sikkerhetsdebatten (Laruelle 2014).

Franklyn Griffiths kommer i analysen sin i *Arctic and North in the Russian Identity* (1990) inn på temaet om Sovjetunionens holdning til Arktis i relasjon til resten av verden fra 1930-tallet av og frem til (nesten) dens slutt. Han skriver at som et resultat av at Sovjetunionen i utgangspunktet følte seg veldig sårbare i Arktis på 1920- og 1930-tallet, og deres ideologiske motvilje til Vesten forøvrig, ble det viktig å satse på Arktis og utøve suverenitetshevdelse der, altså politisk kontroll. De var derfor også forsiktige med å inngå avtaler som ville føre til at «westerners» ville komme inn i deres arktiske områder, men Griffiths skriver at etter hvert som

---

⁵ Om Greenpeace ble invitert til forumet og eventuelt avslo invitasjonen, vet vi ikke.

de klarte å bygge opp en maktposisjon i Arktis, forsvant (langsomt) insentivet til å ekskludere utlendinger og minimere internasjonalt samarbeid i regionen (Griffiths 1990, 31–32). Det er i mine øyne derfor ikke helt usannsynlig at historien gjentar seg i dette henseende – 1990-tallets lange pause i Arktis og avmilitarisering av regionen, grunnet Sovjetunionens oppløsning og påfølgende økonomiske krise på 1990-tallet, kan med rette sies å ha vært en sårbar periode. Denne sårbarheten kan tenkes å være en medårsak til den tilsynelatende maktposisjonsbyggingen man observerer i det russiske Arktis i dag.

1.3 Russisk tvetydighet i Arktis

Myers påpekte videre under konferansen til CSIS i 2015 at i Russlands øyne ble «det første skuddet» i den «nye» kalde krigen avfyrt av USA – ved at sanksjonene etter Krim-annekteringen ikke bare var generelt rettet mot oljeselskaper som jobber i Arktis, men at de var spesifikt rettet mot teknologi som var ment å hjelpe russerne i å utvinne naturressurser i Arktis («The New Ice Curtain» 2015). Teknologi som de nå ikke har (Eshelman 2014). Myers mener det var et bevisst signal fra USA. Derfor, på tross av en samarbeidsretorikk i Arktis, er det også en slags konkurranse på gang, og russerne er ikke de eneste som utfører provoserende steg («The New Ice Curtain» 2015). I sine sanksjoner mot Russland har også Norge etablert forbud mot eksport av oljeleting- og oljeutvinningstjenester i Arktis («Eksport til Russland» 2015)

Det finnes i denne sammenheng en forvirrende, uforståelig tvetydig holdning fra Russland i Arktis som flere forskere snakker om («The New Ice Curtain» 2015). Denne går ut på at Russland på den ene siden søker internasjonalt samarbeid for å utvikle sitt økonomiske potensiale – noe *Arktika – territorija dialoga*-forumene er et klart eksempel på, men på samme tid, med Heather A. Conleys ord: «it seeks to project power, to preserve, and I think what we are seeing is a heightened role for security in the Arctic» («The New Ice Curtain 2015). Det kan være interessant å se om min analyse vil bekrefte denne tvetydigheten.

1.4 Miljøutfordringer

Hvis Greenpeace har rett i at Russland har et oljeutslipp som pr. år er seks ganger større enn det som verden så i Mexicogulven i 2010, så er det interessant å høre Putin si at han er takknemlig for at ingen russiske oljeselskap som jobber på kontinentalsokkelen noen gang har hatt en alvorlig ulykke («Vystuplenija» 2013), samtidig som han ikke nevner den store ulykken som store oljesøl må sies å være: «at least 500 000 tonnes [crude oil] (aprox 18,325 oil trucks) ends

up in the Arctic Ocean» («Russian oil disaster» u.d.). På tross av dette er hovedbudskapet i presidentens tale til Arktis-forumet i 2013 at all aktivitet i Arktis er nødt til å gå hånd i hånd med den best mulige teknologien, slik at naturen sikres og negative konsekvenser minimeres, og at man fortsetter et godt samarbeid i Arktis.⁶ Putins ord kan i mine øyne også tolkes på følgende måte: hvis dere i utlandet bryr dere om miljøet, så gi oss den beste teknologien tilgjengelig, for vi kommer til å utnytte naturressursene våre uansett.

En slik offisiell miljøbevissthet rundt Arktis fantes det av åpenbare grunner nesten ikke spor av for åtti år siden. At mange ting har forandret seg ses også i sammenheng med isbjørnen, den tidligere ubestridte kongen av nordområdene og selve kronsymbolet på Arktis. I Sovjetunionen ble det første møtet mellom en polarhelt og isbjørnen sett på som et *rite de passage*, og det å felle en isbjørn hadde stor symbolsk betydning (McCannon 1998, 85). Sovjetunionens holdning til Arktis-utviklingen som en «erobring» kommer vi tilbake til i kapittelet om Arktis-myten, men det kan nevnes her at sovjeterne, ved å felle isbjørnen, så på seg selv som *de facto* de nye herskerne av Arktis (McCannon 1998, 85). Per i dag er dessverre isbjørnen blitt et offer for klimaendringene, og dens kongerike er ikke bare bokstavelig talt i ferd med å smelte bort, men også den fallende populasjonen må holdes under overvåking («Medvezjij Patrul» u.d.).

1.5 Økende militarisering og Nordøstpassasjen

I norske og utenlandske medier har det vært en del fokus på en økende russisk militarisering i nordområdene (Stenberg og Veum 2014). At russerne gjør dette, virker i utgangspunktet å være geopolitisk og naturressursmessig naturlig og forståelig. De ønsker å sikre og verne om sine egne interesser. Samtidig påpeker forskere som for eksempel Arild Moe ved Fridtjof Nansens Institutt i Oslo at mediernes fokus på militariseringen er overdrevent og snevert («Overdrevent» 2014). Det gjør også Artur Tsjilingarov, som selv har vært ute med en kronikk i norske medier og avvist en kald front i nordområdene mellom Norge og Russland, og sagt at det ikke finnes noen trusler som krever militærmakt («Avviser kald front» 2014; Tsjilingarov 2014). At mediernes fokus på militarisering er overdrevent og snevert kan nok stemme. Den økende militariseringen er bare ett av aspektene ved nordområdesatsingen, og den virker å bli overvurdert, da ønsket om økonomisk vekst nok spiller en mye større rolle.

---

⁶ Putin svarer på sitt eget spørsmål at «Нет, конечно, это [metall- og oljeutvinning] невозможно остановить [...] Вопрос в том, как рачительно это делать, как минимизировать ущерб для природы» («Vystuplenija» 2013).

Men økonomisk vekst krever også infrastruktur, utstyr og, ikke minst, bemanning, noe russiske soldater i nordområdene er (Braw 2015). Helikopter- og flybaser, personell og utstyr, som også benyttes i livreddende operasjoner, er særdeles nyttige i områder hvor det knapt finnes veier. På den annen side har Heather A. Conley, senior visepresident ved Europa, Eurasia og Arktis-avdelingen ved CSIS i Washington D.C., et godt poeng i denne debatten når hun påpeker at sant nok: «if you have a very ambitious vision for an international transit route [som Russland antas å ha], you need that infrastructure [...] but you don't need *this* much infrastructure for 53 transits in the summer months» («The New Ice Curtain» 2015). Hun oppsummerer derfor med å si at det totale bildet av Russlands militære tilnærming i Arktis derfor minner om et «anti-access, [area] denial» bilde (A2/AD). Det vil si en militær strategi som kjennetegnes av at man lager hindringer som umuliggjør eller sterkt vanskeliggjør (begrenser) adgangen til et område for fremmede militære styrker (eksempelvis en mur), og handlinger som sterkt begrenser handlingsfriheten til fremmede militære styrker innenfor et område (eksempelvis antiluftskyts).

Det finnes atter andre som mener at den økende militariseringen er bortkastede penger, at for eksempel Nordøstpassasjen aldri vil bli kommersielt lønnsom grunnet blant annet Suezkanalens utvidelse (Inozemtsev 2016). Slike relativt dystre spådommer sett fra russernes ståsted, og debatten generelt, kommer vi innom i denne oppgaven, da Nordøstpassasjens utvikling var et nøkkelmål for myndighetene både på 1930-tallet og i dag. Temaet blir analysert i kapittelet om den nye Nordområdekommisjonen, en mulig ekvivalent til Glavsevmorput på 1930-tallet.

1.6 Russisk Arktis-tilhørighet

Det kan virke som om at russerne har en slags tilhørighet til Arktis som de selv mener er korrekt og unik. «Arktis er vårt», «Arktis er vår bakgård», «Arktis er et russisk Mekka» leser vi i ny og ne fra taler, avisartikler og twittermeldinger («Arktika i prioritynyje interesy Rossii» 2015; Rogozin 2015). Denne tilhørigheten virker å stikke dypere enn bare geografisk beliggenhet. En annen uttalelse, fra en pressekonferanse for den nye, russiske Nordområdekommisjonen den 20. april 2015, tyder også på dette. Et medlem av kommisjonen, Vjatsjeslav Sjtyrov, fikk sammen med Igor Tsjernysjenko og Nikolaj Savelev oppdraget med å presentere kommisjonen (som ledes av visestatsminister Dmitrij Rogozin). Alle tre fikk mulighet til å uttale seg om hva som er viktig for Russland i nordområdene, både nasjonalt og internasjonalt, og hvorfor. Et utsagn i begynnelsen av talen til Sjtyrov i denne sammenheng var at Arktis er «наш дом

родной» («Arktika i prioritety nye interesy Rossii» 2015). Men hvilken betydning legges i dette? Det interessante her, som vi bare noterer oss foreløpig, er den naturlige selvfølgen man hører i stemmen til Sjtyrov om at Arktis er russisk. Hva kommer den av?

I *The Future History of the Arctic* skriver Charles Emmerson (2010, 65) at Viktor Bojarskij, direktør ved Arktisk og Antarktisk museum i St. Petersburg, på spørsmål stilt fra en avis om hva han mener om at Danmark vil gjøre krav på Nordpolen, svarte «Can they even get there?». Emmerson spør deretter seg selv: «Isn't this part of the Soviet Union's legacy, a confidence that, in some sense, the Arctic is a Russian preserve, built by Russians and inhabited by Russians?». Svaret til Emmerson munner ut i et «ja» – han mener, og er ikke alene om det (Conley og Rohloff 2015), at den sovjetiske-arktiske arven i Russland spiller en vesentlig rolle i hvordan russerne ser på seg selv i Arktis i dag.⁷ Dette spørsmålet – om betydningen av den historiske arven – er det jeg ønsker å undersøke nærmere i denne masteroppgaven. Og det skal jeg gjøre ved å se på Arktis-utviklingen i Russland i dag i lys av utviklingen på 1930-tallet – *zolotoj vek* – som Bojarskij kalte det i mitt intervju med ham.

1.7 Problemstilling

Det som russerne kommer til å gjøre (eller lar være å gjøre) i det russiske Arktis de neste tiårene, vil kanskje i fremtiden vise seg å ha vært minst like betydningsfullt for naturen og livet i det russiske Arktis, som den sovjetiske Arktis-utviklingen på 1930-tallet. Men inntil videre er det 1930-tallet som på mange måter anses for å være det viktigste tiåret for russisk nordområdeutvikling. Med et ønske om å bidra til å belyse de russiske holdningene og tilnærmingene til Arktis, samt nordområdeutviklingen generelt i Russland i dag, fra et nytt perspektiv, skal jeg som nevnt benytte meg av Arktis-myten. Denne ble konstruert på 1930-tallet under Stalin og beskrives av John McCannon i *Red Arctic – Polar Exploration and the Myth of the North in the Soviet Union* (1998). Arktis-myten, som utdypes i neste kapittel, er kort sagt all Arktis-basert kultur som ble skapt og utnyttet med overlegg av myndighetene på den tiden til å forherlige Sovjetunionen og inspirere sovjetinnbyggerne, på tross av at Arktis-utviklingen hadde sine mørke sider (GULag, kriminalitet, tunge levevilkår). McCannon forklarer de forskjellige betydningene av Arktis-myten, og hvordan Arktis-myten ble skapt, fremstilt og mottatt av sitt publikum. Han bruker også Arktis-myten som et redskap til å bedre

---

⁷ Parallellen er selvsagt det neste og mye større kapittelet i den sovjetiske historiens gang, nemlig Den store fedrelandskrigen og dens arv i Russland i dag.

forstå både det sovjetiske samfunnet på 1930-tallet, og hvordan sovjeterne så på seg selv i relasjon til sin stat og i relasjon til verden for øvrig.

Jeg vil forsøke å undersøke hvor sterk koblingen er mellom propagandaen og Arktis-utviklingen på 1930-tallet, og den selvfølgeligheten av at Arktis er *nasj dom rodnoj*, som vi møter på i dagens russiske retorikk. Med andre ord leter jeg etter et svar på spørsmålet om hvilken betydning 1930-tallets sovjetiske Arktis-utvikling – hvor Arktis-myten spilte en hovedrolle – har for russisk nordområdeutvikling i dag. Jeg vil være på jakt etter Arktis-mytenes kjennetegn og flere av Arktis-mytenes betydninger i Arktis-utviklingen i Russland i dag. Disse forklares i neste kapittel.

Jeg skal forsøke å finne svar gjennom å analysere de intervjuene jeg har utført med moderne russiske polfarere, samt ved en nærlesing av en ekspedisjonsrapport i litterært format av Arktika-2007. Pressekonferansen til Nordområdekommisjonen nevnt ovenfor, og et par Arktika-2007 relaterte nyhetssendinger, er også en del av materialet. Arktika-2007 er det ene av to hovedfokus for oppgaven. Det andre hovedfokuset er oppførselen og twittermeldingene til visestatsminister Dmitrij Rogozin på Svalbard i april 2015, kombinert med den første pressekonferansen til den russiske Nordområdekommisjonen 20. april 2015.

Svalbard-episoden og Arktika-2007 har visse propagandistiske trekk som minner oss om 1930-tallets Arktis-utvikling. Ekspedisjonsrapporten i litterært format, samt twittermeldingene til Rogozin, er samtidig eksempler på moderne Arktis-basert kultur. Derfor analyseres disse episodene for å prøve å se om en eventuell nålevende «rest» av Arktis-myten fra 1930-tallet påvirker russiske myndigheter på noen måte i dag, eller blir utnyttet av dem slik Arktis ble utnyttet av myndighetene i Sovjetunionen. Kanskje det bygges en ny Arktis-myte? Overordnet sett er jeg på jakt etter hvilken betydning den sovjetiske Arktis-utviklingen på 1930-tallet har for den russiske Arktis-utviklingen i dag.

1.8 Forskningsgrunnlag

En rekke av forskerne og forskningen jeg tar utgangspunkt i har allerede blitt nevnt. Den mest sentrale forskningen er verket *Red Arctic: Polar Exploration and the Myth of the North in the Soviet Union* skrevet av John McCannon (1998).

For å få en forståelse av hvordan det russiske Arktis så ut like før Sovjetunionens fall har jeg benyttet meg av Franklyn Griffiths' *Arctic and North in the Russian Identity* (1990). Griffiths har en hypotese om at Sovjetunionen har oppnådd mye i Arktis fordi russerne er i sitt rette

element der. Han undersøker altså det «russiske», en hypotese om en kulturell pre-disposisjon, som en faktor eller årsak til den russisk-sovjetiske dominansen i Arktis. Han konkluderer med at den historiske konflikten mellom *osvoenije* og *spasenije* i russernes sinn har vært en dikotom, påvirkende variabel for sovjetisk Arktis-utvikling. *Spasenije* måtte gi etter for *osvoenije* som følge av ønsket man hadde om å «ta igjen» Vesten, som ble sett på som en suverenitetstrussel i det russiske Arktis, og ønsket om å vinne «kappløpet» mot kapitalismen (Griffiths 1990, 70). Han siterer Stalins kjente tale om dette temaet fra 1931:

Such is the law of capitalism. [...] you are weak – therefore you are wrong; hence you can be beaten and enslaved. You are mighty – therefore you are right; hence we must be wary of you. That is why we must no longer lag behind (Griffiths 1990, 67).

Han skriver at russerne har ansett Arktis og nordområdene for å være et enormt, grusomt, rikt og elendig område som må mestres. Området må mestres, og deretter beskyttes mot andre på grunn av områdets strategiske fordeler (Griffiths 1990, 71). Han nevner også at Terence Edward Armstrong, en annen betydelig Sovjet-Arktis-forsker, skrev at sovjetiske fremskritt i Arktis skyldtes det sovjetiske systemets natur (Armstrong 1958, 173). Når man først hadde bestemt seg for å utvikle nordområdene, førte en sentralisert og kontrollert planøkonomi til at det ble pøst på med arbeidskapital og andre ressurser (Griffiths 1990, 66).

Den som gav meg en god del av ideen til min problemstilling var Charles Emmerson i *Future History of the Arctic* (2010), hvor han beskriver de arktiske landenes Arktis-utvikling før, nå og mulighetene videre i fremtiden. Emmersons beskrivelse av de sovjetiske arktiske heltene – de første Heltene av Sovjetunionen – gjorde meg interessert i å lære mer om det russiske Arktis. Charles Emmerson beskriver relativt kortfattet, men detaljert, det sovjetiske Arktis, og han baserer seg på elementer fra både McCannon, Griffiths, Armstrong og andre. Han fokuserer mye på skyggesidene ved det sovjetiske Arktis på 1930-tallet – særlig GULag-systemet og dens innflytelse på Arktis og Russland, men han beskriver også noe av utviklingen etter Sovjetunionens fall. Han konkluderer med at den russiske visjonen om at Arktis er en kilde til materiell styrke og nasjonal makt er vel så sterkt tilstede i Russland i dag, som den var under i Sovjetunionen (Emmerson 2010, 69).

Jeg har også underveis oppdaget at Pier Horensma i *The Soviet Arctic* (1991) har utført en oppgave som på noen måter ligner min egen – å se på det historiske aspektets betydning for Arktis-utviklingen i dag. Horensma sitt «i dag» er imidlertid slutten av 1980-årene, mens jeg

ser på Arktis-utviklingen per 2015–2016. Horensma ser også på betydningen av 1920-årene for 1930-tallets sovjetiske Arktis-utvikling. I tillegg har Horensma generelt et større fokus på det rettslige aspektets utvikling i det sovjetiske Arktis, mens Arktis-myten, som er mitt utgangspunkt, knyttes opp mot Arktis-basert kultur og dennes bruk som propaganda i en nasjonsbyggende sammenheng. Men fordi Horensma ser på koblingen mellom Arktis-utviklingen på 1930-tallet og dens påvirkning på Arktis-politikken som ble ført av Sovjetunionen helt på slutten av 1980-tallet, er det interessant å se hva Horensma oppdaget. Horensma har også et fokus på Arktis-politikken og historieskrivningen tilknyttet denne.

I innledningen til *The Soviet Arctic* skriver Horensma at han ønsker å se nærmere på hvordan Arktis-utviklingen forandret seg under Stalin, og hvordan disse forandringene påvirker sovjetiske holdninger til Arktis «den dag i dag» (1991, 3). For å forstå Sovjetunionens holdning til utvikling i Arktis, mener Horensma at det er nødvendig å se nærmere på generelle, politiske utviklinger i Arktis. Han skriver i samme innledning at han skal studere nærmere redningsaksjonen knyttet til skipet *Italia* i 1928 med Umberto Nobile om bord, og sovjeternes bruk av fly og isbryteren *Krasin* i den sammenheng. Han gjør dette fordi han mener at denne hendelsen var avgjørende for en observerbar forandring i hvordan Sovjetunionen så på seg selv i Arktis. Men i det Arktis-kulturen på 1930-tallet får et klart propagandatorisk formål, skriver Horensma at det er vanskelig å vite hva som egentlig foregikk i det sovjetiske Arktis. Dette skyldes at Horensma, som hans forgjenger Armstrong, ikke hadde tilgang til sovjetisk arkivmateriale (i motsetning til John McCannon i 1998), men han mener at det finnes spor av hva som foregikk å finne i den litteraturen som er tilgjengelig (for Horensma i 1991). Han ønsker til slutt gjennom sin analyse å påpeke en rekke stalinistiske ideer om Arktis som fortsatt henger igjen på slutten av 1980-tallet, og at en bevissthet om disse ideene vil hjelpe oss med å forstå Sovjetunionens Arktis-politikk per 1991.

Horensma skriver i konklusjonen til *The Soviet Arctic* at Stalin på mange måter løftet opp forståelsen av viktigheten av Arktis, og han skriver, interessant nok, at forestillingen om at Arktis ble en topp-prioritet for bolsjevikene med en gang etter revolusjonen i 1917, kan dateres til 1938, og at det ikke fantes noe diskontinuitet mellom før og etter 1917 i Arktis-utviklingen. Han skriver, noe også McCannon nevner ofte, at vendepunktet for Arktis-utviklingen var flyet og de mulighetene det brakte med seg, og at hendelser som Vilhjalmur Stefansson's «okkupasjon» av Vrangeløya i 1921, altså en suverenitetstrussel utenfra, var et viktig insentiv for ønsket om å etablere kontroll i Arktis. I dette tilfellet stemmer Horensma godt overens med Franklyn Griffiths (1990). Og takket være *Italia*-redningsaksjonen, ved hjelp av isbryteren

Krasin, ble det oppdaget at isbrytere tross alt var «superior in exploration» (Horensma 1991, 171) for frem til det tidspunktet hadde man fryktet luftskipets potensielle overherredømme. Altså fikk Sovjetunionen et nytt syn på seg selv i Arktis, for isbryternes suksess kunne presenteres som likeverdige eller overlegen utenlandsk innsats i Arktis (Horensma 1991, 171). Stalin, skriver Horensma, så i denne sammenhengen også muligheten til å skape en imponerende propagandakampanje knyttet til den sovjetiske Arktis-utviklingen – en politisk nødvendighet med tanke på suverenitetshevdelse i det kalde nord. Kampen mellom menneske og natur, samt at man tilsynelatende oppnådde mye med begrensede ressurser, passet godt inn i kommunismens ideologi (Horensma 1991).

Men Horensma hadde, som nevnt, ikke tilgang til russisk-sovjetisk arkivmateriale, slik som McCannon senere hadde. Derfor kunne han egentlig ikke vite hvor «dyrt» det faktisk var å investere i Arktis – noe McCannon viser at det var, ikke minst i form av tilsynelatende banaliteter: feilleveranser av varer i *tonnevis* i det russiske Arktis (McCannon 1998).

Horensma oppdager at ideen om et kontinuerlig, flere-hundreårig ønske blant russerne og i Russland om å etablere Nordøstpassasjen, en ide som ble en grunnleggende tanke i Arktis-historien til Sovjetunionen på 1930-tallet, mangler avgjørende bevis. Eduard Toll og Adolf Erik Nordenskjöld, sistnevnte den første som dro gjennom Nordøstpassasjen i 1878–80, hadde ikke noen tidligere, maritim tradisjon å basere seg på i sine ekspedisjoner (Horensma 1991). Ideen om en konstant tilstedeværelse i Arktis ble på tross av dette generelt akseptert som et faktum i Sovjetlitteraturen fra 1930-tallet av, og den kom til å spille en avgjørende rolle de neste tiårene i Sovjetunionens retorikk om Nordøstpassasjen og sovjetiske særrettigheter i Arktis – basert på en historisk utvikling som man påstod å være faktabasert. Ideen om en storslått russisk, arktisk historie, som egentlig ble utviklet fra 1928 av, ble gjennom propagandaen på 1930-tallet popularisert, og forble en dominerende forestilling helt frem til 1991. Det interessante i denne sammenheng, påpeker Horensma, er at Arktis-historien har blitt værende innenfor rammeverket som ble satt opp under den stalinistiske perioden (Horensma 1991, 172). Horensma viser også at Sovjetunionen mente at de hadde spesielle rettigheter i Arktis ikke bare på grunn av tidligere århundrer med «konstant» aktivitet langs Nordøstpassasjen, men også på grunn av de arktiske ekspedisjonene og suksessene på 1930-tallet.

Horensma skriver *The Soviet Arctic* i den aller siste perioden av Sovjetunionens eksistens. Hans diskusjon er preget av oppgjøret med stalintiden i relasjon til det russiske Arktis. Han betegner dette oppgjøret, som han mener ennå ikke har funnet sted, som en «destalinisering» av Arktis-historien. Et av hovedpoengene hans i denne sammenheng er at siden mye av det

vonde som skjedde under Stalin er så sterkt knyttet opp mot hendelser som russerne føler mye stolthet over, inkludert Arktis-utviklingen på 1930-tallet (med GULag i bakgrunnen), så vil en destalinisering av Arktis-historien gjøre veldig vondt. Han mener at en kortsiktig destalinisering av Arktis-historien – som det knyttes veldig mye nasjonal stolthet til – virker usannsynlig og kanskje umulig, og at dette kan være problematisk i de tilfeller hvor de arktiske suksessene utnyttes til å rettfærdiggjøre Stalin. Et annet hovedpoeng er at siden forholdet mellom utenrikspolitikk og historie henger veldig tett sammen i det russiske Arktis, vil en destalinisering av Arktis-historien kreve et stabilt, internasjonalt politisk klima. Hvis dette ikke finnes er det mer sannsynlig at russernes holdning og politikk i Arktis, suverenitetshevdelse og kontroll, bare vil konsolideres (Horensma 1991, 174). Historieskrivingen om Arktis på 1930-tallet påvirker altså Sovjetunionens oppførsel og holdninger i Arktis helt frem til Sovjetunionens fall. Her har kanskje Horensma spådd rett for fremtiden – vi befinner oss per i dag i et ustabilt, internasjonalt politisk klima hvor motsetningene mellom Russland og Vesten har ført til eksempelvis betydningsfulle økonomiske sanksjoner. Samtidig observerer vi en tilsynelatende konsolidering av russisk suverenitetshevdelse og kontroll i Arktis.

Jeg vil også nevne Shelagh D. Grant og hennes *Polar Imperative: A History of Arctic Sovereignty in North America* (2010) som har gitt meg litt, men god, informasjon. Som tittelen antyder, dreier boken hennes seg om det Nord-Amerikanske Arktis. Dette innebærer at hun nevner Russland kun et par ganger, gjerne i sammenheng med det internasjonale arktiske samfunnet forøvrig. Hun skriver at i Arktis-politikken til amerikanerne og russerne står ønsket om samarbeid i nordområdene ofte på en andreplass i forhold til deres militære krav og hensyn (Grant 2010, 448). I tillegg har EU og Russland i større grad et fokus på naturressursutvikling og shipping i Arktis, enn amerikanerne (Grant 2010, 448). Et annet betydningsfullt moment er at hun påpeker at de russiske oljeforsyningene i Vest-Sibir minsker, og Russland vil ha behov for nye kilder innen et tiår (Grant 2010, 454). Hvis dette stemmer, innebærer det at olje- og gassressursutvikling i det russiske Arktis er en «hastesak» for Russland.

Heather A. Conley og Caroline Rohloffs rapport *The New Ice Curtain* (2015) fra CSIS er på mange måter en av de bedre presentasjonene av den russiske Arktis-utviklingen i dag som jeg har sett og lest. Formålet til *The New Ice Curtain* (2015) er, på lik linje med alle rapporter fra CSIS, ment å opplyse og hjelpe amerikanske «policy-makers» i deres jobb med å bevare og beskytte arktisk samarbeid på tross av andre, politiske «problemer» («The New Ice Curtain» 2015). Pressekonferansen hvor rapporten ble presentert – et opptak ved navn *The New Ice Curtain: Russia's Strategic Reach to the Arctic* («The New Ice Curtain» 2015) – har vært nyttig

i forbindelse med å forstå Russland i Arktis i dag. På presentasjonen spesifiserer Conley at det viktigste de ønsker å formidle gjennom rapporten er følgende: at Arktis er veldig viktig for Russland, en beskrivelse av de observerbare forandringene i russisk retorikk og politikk i Arktis de siste årene, inkludert tidligere nevnte tvetydige russiske holdning i Arktis, og å komme med noen anbefalinger til amerikanske «policy-makers». Hun mener at et av nøkkelfunnene er at Arktis ikke er et politisk nøytralt område, og at det heller ikke kan være det. Det påvirkes av, og vil fortsette å bli påvirket av, hendelser og tendenser på andre, politiske arenaer hvor Russland er involvert. Det er i denne sammenheng også viktig å nevne Dr. Marlene Laurelle, forskningsprofessor ved *International Affairs* på George Washington University, som har hjulpet til med rapporten til CSIS. Laurelle har skrevet *Russia's Arctic Strategies and the Future of the Far North* (2014) – et verk som understreker at Arktis er viktig for russerne i dag, men også ironien i at det som i Vestens øyne er internasjonale spørsmål, er for russerne helt og holdent deres innenrikspolitikk.

1.9 Metode

Datamaterialet som skal analyseres i denne masteroppgaven består av en ekspedisjonsrapport i litterært format om Arktika-2007 ved navn *Glubina 4261 metr* (Paulsen, McDowell, Tsjilingarov, Sagalevitsj, Bortsjik og Lizun 2007), intervjuer av Viktor Bojarskij, Artur Tsjilingarov og Konstantin Zajtsev, en pressekonferanse (video) om den da nyoppstartede Nordområdekommisjonen («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015), to nyhetssendinger fra russisk, statlig fjernsyn om Arktika-2007 – en fra ferden nordover og en fra ferden tilbake («Flag na dne okeana» 2007; «Ekspedizia v Arktiku» 2007) – samt en bildebokbiografi om Artur Tsjilingarov som jeg mottok som gave under intervjuet med ham («*Artur Nikolajevitsj*» 2014), og et utvalg av twittermeldinger fra vise-statsminister Dmitrij Rogozins twitterkonto i april 2015 (Rogozin 2015). Viktor Bojarskij var på tidspunktet for intervjuet direktør for det Arktiske og Antarktiske museet i St. Petersburg. Konstantin Zajtsev er visepresident i Den russiske polfarerassosiasjonen (hvor Tsjilingarov er president), og har planlagt og deltatt i mange russiske, arktiske ekspedisjoner. Han kan betegnes som en av Tsjilingarovs «høyre hender».

Intervjuene fant sted i St. Petersburg på kontoret til Viktor Bojarskij (18. januar 2016), og i Moskva, på kontoret til Konstantin Zajtsev i bygningen hvor den russiske polfarerassosiasjonen

befinner seg (3. februar 2016). Samtalene med Zajtsev og Tsjilingarov fant altså sted i Moskva, mens Bojarskij ble intervjuet i St. Petersburg.

Datamaterialet består altså av ulike typer tekst. Problemstillingen er gjennomgående for hele materialet. Dette mener jeg forsvarer bruken av ulike typer materiale. Samtidig gir de ulike typene rom for at flere perspektiver kommer til uttrykk: mediernes, forskernes, politikernes og polfarernes perspektiver. At problemstillingen er gjennomgående for hele materialet, gir også rom for å sammenstille funnene fra de ulike materialene. Samtidig har jeg vært bevisst på at det finnes noen hensyn man må ta når man for eksempel analyserer intervjuer, som man ikke trenger å ta ved bruk av twittermeldinger – og vice versa. Et eksempel på en forskjell er at man i første tilfelle har å gjøre med mennesker, hvis svar vil påvirkes både av hvem som spør, hva man spør dem om, og på hvilken måte de blir spurt. Med andre ord finnes det et stort rom for misforståelser, noe jeg har forsøkt å minimere ved å ha så tydelige og klare spørsmål som mulig, derfor er det viktig å lytte ekstra nøye i opptakene ved transkriberingen, både til seg selv og intervjuobjektet, for å være sikker på at vedkommende svarer på det man tror han svarer på. Twittermeldinger, det andre tilfellet, er derimot korte, oversiktlige, skriftlige tekster, som det er vesentlig mindre rom for å misforstå – selv om det også går an.

Hovedfremgangsmåten i møte med materialet har gått ut på å først transkribere det som transkriberes kan, noe som har omgjort alt materialet til tekstformat. Deretter har analysen gått ut på å lese gjennom alt materialet og utheve alt som jeg mener er relevant for å besvare problemstillingen – også kjent som «koding» (Bryman 2012; Kvale og Brinkmann 2009). Da har selvsagt Arktis-myten kjennetegn og forskjellige betydninger, som utdypes i neste kapittel, blitt brukt aktivt, men også andre elementer, motiver og retoriske trekk har motivert kodingen. Disse kjennetegnes typisk av følgende: de har en tendens til å gjenta seg i materialet (spor av underliggende mønstre), for eksempel hvor risikabel Arktika-2007 var, de er utsagn som har overrasket meg (det var *flere* av dem), særlig når et utsagn motstrider utsagn som sier noe annet, eller de kan være noe som intervjuobjektene selv presiserte viktigheten av. Og som nevnt, og oftest mest relevant med tanke på problemstillingen, svar som minnet meg på, eller direkte refererte til, Arktis-myten og 1930-tallets Arktis-utvikling. Dette betyr ikke at jeg har ignorert elementer som *ikke* minner om 1930-tallets Arktis-myte. Tvert imot, kontraster mellom utviklingen før og nå kan også hjelpe oss til å belyse nordområdeutviklingen i Russland. Et eksempel på et slikt element som nevnes er «miljøutfordringer», diskutert tidligere i innledningen. Andre elementer vil dukke opp underveis.

Jeg har på forhånd, spesielt før intervjuene, hatt klart for meg en del av de analysekategoriene som jeg har ønsket å få svar – koder – på. Disse dukket opp under det innledningsvise arbeidet med oppgaven, og bidrog til å finne de «rette» spørsmålene til intervjuene. Resten av analysekategoriene har oppstått ved at forskjellige relevante koder som jeg har uthevet og lagt merke til i materialet, er blitt samlet under én «paraply».

Et eksempel på en analysekategori er Nordøstpassasjen og dens utvikling både på 1930-tallet og i dag. Altså har jeg en egen undertittel – **Nordøstpassasjen** – i kapitlet om Nordområdekommissjonen og Dmitrij Rogozins Svalbard-tur, hvor jeg samler relevante funn, eller rettere sagt kombinerer relevante funn, om Nordøstpassasjen. I Arktika-2007 kapitlet er fremstillingen av funnene mer kronologisk strukturert enn i Nordområdekommissjonskapitlet, da det føltes naturlig å gjøre det slik. Analysekategorien for neste kapittel er derfor hovedsakelig Arktika-2007 ekspedisjonen. En del av kodene som dukker opp i Arktika-2007, brukes også i andre analysekategorier, som for eksempel analysekategorien russisk Arktis-tilhørighet. Det er i skjæringspunktet mellom de relevante funnene, de viktigste kodene, og i koblingene analysekategoriene imellom at ny informasjon har dukket opp.

2 Arktis-myten

«The Arctic and our northern regions contain colossal wealth. We must create a Soviet organization which can, in the shortest period possible, include this [Arctic] wealth in the general resources of our socialist economic structure».

– Josef Stalin (sitert fra McCannon 1998, 33)

«Проложить окончательно морской путь от Белого моря до Берингова пролива. Оборудовать этот путь. Держать его в исправном состоянии и обеспечить безопасность плавания по этому пути».

– Sovnarkom til Glavsevmorput, 17. desember 1932
(«Murmanskij kalendar» 2012)

«During the 1930s there were [...] two Arctics that existed in the USSR. The first was [...] the Arctic of blunders, crime and [...] prison camp labor. The second Arctic [...] was the heroic Arctic, infused with glory, and at it was paraded endlessly before the Soviet citizenry in every conceivable way».

– John McCannon (McCannon 1998, 59)

«myter er uttrykk for de enkelte kulturers oppfatning av verden og menneskets plass i verden».

– Store Norske Leksikon, om «myte»

«этот период [...] не только я, но и в основном все исследователи называют золотым веком Арктики, тридцатые–сороковые года».

– Viktor Bojarskij, 18. januar 2016⁸

---

⁸ I intervju med oppgaveforfatteren.

2.1 En god start, en dårlig slutt

17. desember 1932 oppstod det et nytt arktisk, administrativt organ i Sovjetunionen som et direkte resultat av at det for første gang i historien hadde lyktes et skip å seile gjennom Nordøstpassasjen «за одну навигацию» («Rossijskij gosudarstvennyj muzej» 2008, 22).⁹ Organet fikk navnet Hovedadministrasjonen til Nordøstpassasjen (*Glavnoje upravlenie Severnoj morskoy puti*) som i god sovjetisk stil ble forkortet til Glavsevmorput (GUSMP). Sovnarkom-sitatet på forrige side viser til, og understreker, kjerneoppgaven til Glavsevmorput.

Selv om det allerede fra før av eksisterte et organ, Nordøstpassasjekommisjonen (Komseveroput, KSMP), som hadde ansvaret for utviklingen av Nordøstpassasjen, valgte man å skape noe nytt. Dette skyldtes delvis at KSMP ikke klarte å tilfredsstille kravene bolsjevikregjeringen stilte til det, men også fordi det hadde for lite makt (McCannon 1998, 32). Komseveroput kom aldri til å kunne bli sammenlignet i kompleksitet og ansvarsområde med det nye organet Glavsevmorput. Sistnevnte kunne etter hvert skryte av å ha en enorm flåte av isbrytere, fly, skip og mannskap til sin egen og fulle disposisjon og organets ansvarsområde: «extended to all spheres – cultural, economic and administrative» (McCannon 1998, 34).

Men også denne gangen endte dette ambisiøse prosjektet til slutt opp med at Glavsevmorput fikk for mange oppgaver, for høye mål og for mange hindre og vanskeligheter under Stalins andre femårsplan. Kombinert med Stalin-terroren, samt de store og brutale utrenskningene dette førte til for Glavsevmorput sin del, ble Glavsevmorput i 1939 strippet for sin storhet og degradert til en underavdeling i det da nyopprettede Marinetransportkomissariatet. Det forsvant ikke fullstendig, men det eneste det fra da av faktisk skulle ta seg av, var å oppfylle det som i utgangspunktet var kjerneoppgaven – å holde Nordøstpassasjen: «в исправном состоянии и обеспечить безопасность плавания по этому пути» («Murmanskij kalendar» 2012).

Det relevante for oss i denne masteroppgaven er det som skjedde i mellomtiden. Det vil si etter at dampskipet *Sibirjakov* den 1. oktober seilte (!) inn i Beringstredet fra Nordishavet, og før Otto Sjømidt, av sovjetisk presse kalt for is-folkekommissæren, trakk seg fra stillingen som leder av Glavsevmorput i mars 1939. Vi er interessert i å forstå Arktis-myten, et produkt av den sosialistiske realismen (McCannon 1998, 9), bevisst konstruert av en opportunistisk Stalin, som utnyttet arktiske hendelser og ekspedisjoner i sitt nasjonsbyggingsprosjekt ved å forherlige arktiske flyvere, vitenskapsmenn og seilere – til sovjetbefolkningens store begeistring.

---

⁹ Skipet het *Aleksandr Sibirjakov*. Kapteinen var Vladimir Ivanovitsj Voronin, ekspedisjonen ble ledet av Otto Julevitsj Sjømidt. Sistnevnte ble lederen for Glavsevmorput fra dets begynnelse og frem til mars 1939.

2.2 En illusjon

John McCannons *Red Arctic* (1998) beskriver detaljert historien til Glavsevmorput, samt myten og propagandaen som ble bygget rundt nøkkelpersonene i Arktis, de sovjetiske arktiske heltene, fra 1932 til 1939. Som nevnt i innledningen, skal jeg benytte meg av Arktis-myten i analysen av det moderne Arktis-materialet. Men først må vi stille oss et spørsmål: Hva er en myte? Og hva slags myte er Arktis-myten?

La oss først se på den grunnleggende definisjonen av en myte, slik vi finner den i en standard leksikondefinisjon. Store norske leksikon definerer en tradisjonell myte som «en beretning om guder» (Kværne 2016). Og videre, på grunn av Platons syn om at gudfortellingen står i kontrast til de evige ideer, kom myte til å bety «usann historie», noe som «ligger til grunn for betydningen “illusjon, løgn”» (Kværne 2016). I møte med Arktis-myten ser vi at også denne hadde sine egne «guder» – polarheltene, men også Stalin selv: «Stalin’s name and image were interwoven into the narrative history of every heroic episode that took place in the North» (McCannon 1998, 105–6). Arktis-myten er derimot ikke en «usann historie», fordi man gjorde store fremsteg og oppnådde imponerende mye, men den er en modifisering av sannheten. Modifiseringen går ut på at man i den sovjetiske offentligheten hadde et utelukkende ensidig fokus som opphøyet det positive, heltedige og spektakulære i den sovjetiske Arktis-utviklingen, mens de dårlige levevilkårene, tabbene og fangearbeiderleirene ble skjult «behind-the-scenes» (McCannon 1998, 59). Et glimrende eksempel på dette er en hendelse tilknyttet en av de største og mest betydningsfulle ekspedisjonene i Arktis-myten – Tsjeljuskin-sagaen. Da ekspedisjonsskipet *Tsjeljuskin* sank 13. februar 1934 på vei gjennom Nordøstpassasjen i Tsjuktsjihavet, og etterlot seg 104 besetningsmedlemmer på isen, ønsket USA å bidra til redningsaksjonen. Sovjetunionen takket i all hovedsak nei til hjelpen, og begrunnet det offisielt som en æressak at sovjeterne selv skulle klare å berge sine egne sovjetiske ekspedisjonsmedlemmer. Det fantes derimot også en annen, uoffisiell grunn. Kreml var redd for at amerikanske piloter tilfeldigvis kunne komme til å finne et annet skip i nød mindre enn to hundre mil unna *Tsjeljuskin* – fangetransportskipet *Dzjurma*, som var på vei til Magadan med flere tusen arbeidsfanger om bord. Mens hele Sovjetunionen: «watched and waited with breathless anticipation for daily updates on the rescue efforts and the condition of the Cheliuskinites themselves» (McCannon 1998, 65), døde alle fangene om bord *Dzjurma* av nedkjøling og sult. I lys av dette kan vi si at det faktisk ble dannet en illusjon om Arktis-utviklingen. McCannon-sitatet innledningsvis i kapitelet understreker også dette faktum.

2.3 Myte-aksept og myte-kritikk

Allerede fra antikken av «ble myter tillagt en dypere, symbolsk betydning» (Kværne 2016). En myte blir av Herder, Freud og Jung gjerne ansett for å være et «uttrykk for grunnleggende sannheter» (Kværne 2016). Dette gjør at en myte, paradoksalt nok, kan være både en «usann historie» og et uttrykk for en «grunnleggende sannhet». I Store norske leser vi videre at «også religionshistorisk forskning går oftest ut fra at myter er uttrykk for de enkelte kulturers oppfatning av verden og menneskets plass i verden» (Kværne 2016). Denne oppfattelsen virker å være treffende og gjeldende for Arktis-myten, for det er denne tanken som ligger til grunn for motivasjonen bak *Red Arctic*. Forskningen til McCannon går ut på å prøve å undersøke enkelte spørsmål om Sovjetunionen på 1930-tallet gjennom «the prism of the North» (McCannon 1998, 5). For ved å studere Arktis-myten, studerer man et uttrykk for den sovjetiske kulturens oppfatning av verden og det sovjetiske menneskets plass i den verdenen. På den annen side, for at dette skal være sant, kreves det naturligvis at sovjetborgerne måtte «tro» på myten. Men, hvis den var konstruert av myndighetene, kanskje troen på den også var en illusjon? Svaret på dette ligger en plass mellom «ja» og «nei» hos McCannon. Det er riktig at Arktis-kulturen på 1930-tallet bare kunne blomstre slik den gjorde med tillatelse og motivasjon fra Stalin hvilket innebærer at myten og den konstante forherligelsen av Arktis-heltene i bøker, filmer, plakater og sanger var et uttrykk for hvordan *Stalin* ønsket at sovjetinnbyggerne skulle oppfatte verden og deres plass i den, deres plass i den sosialistiske realismens virkelighet. Men McCannon viser også at de arktiske heltene i stor grad faktisk ble omfavnet av den sovjetiske befolkningen. Populariteten til heltene var genuin, men denne populariteten må ikke forveksles med en tro på at budskapet som Arktis-myten stod for, ble like godt mottatt (McCannon 1998, 135). Det er et ubesvart spørsmål om myte-støtten tilsvarer støtte til den Stalinistiske samfunnsorden (McCannon 1998, 137).

Populariteten til heltene var spesielt stor blant barn og unge, som sendte brev om temaet til barnetidsskrifter og som ofte ble observert i å leke *tsjeljuskintsy* og *papanintsy*, altså i å leke deltakere i berømte, sovjetiske, arktiske ekspedisjoner (McCannon 1998, 135). Populariteten blant voksne var også betydelig. Et av eksemplene på dette er den store mengden brev som frivillig ble sendt til Glavsevmorput og heltene fra sovjetborgere som uttrykte positivitet og entusiasme. Populariteten blant voksne skyldtes nok flere ting: Arktis-myten var underholdende og en fin avledning fra tidens tunge kår, og den generelle interessen for å erobre polene var et populært verdensfenomen. I tillegg var det ikke så mye annet å like, 1930-tallet var på mange måter preget av kjedsomhet, og arktiske helter var et «trygt» tema å føle stolthet over.

Men det fantes klare unntak, og selv om mange av disse «unntakene» kanskje aldri skrev ned hva de tenkte, eller «forsvant» før de fikk gjort det, finnes det eksempler. Andrej Arzjilovskij, en bonde, forfatter og redaktør av et tidsskrift frem til sin død i Stalin-terroren i 1937, skrev om Severnyj Poljus-1 at:

Our pilots have landed at the North Pole, and now we are making a great show of our pride. They'll slide around on the ice up there, pocket their extra travel money, run up an incredible expense account and fly on home, where the fools will shower them with flowers [...] What is there to gain from sliding around on the thick polar ice? If you ask me, not a thing (sitert fra McCannon 1998, 141).

Om Tsjkalov og Gromovs rekordbrytende polflyvninger til Nord-Amerika skrev Arzjilovskij at det ikke var rart at de jobbet hardt, tatt i betraktning lønningene og de store økonomiske bonusene de kom til å motta, mens resten av befolkningen kom til å lide av sult: «They can make it through a whole year without hunger!» (Garros, Korenevskaya og Lahusen 1997, 162). McCannon anfører flere andre kritiske eksempler, for eksempel noe Osip Mandelstam fortalte Anna Akhmatova to år før han ble arrestert og sendt til GULag: en natt i byen Voronezj fikk han et anfall av vanvidd, hvor han trodde at Akhmatova hadde blitt henrettet av det hemmelige politiet. Han gikk således rundt i byen og søkte etter liket hennes. Han gikk forbi en bue bygget til ære for *tsjeljuskintsy* og i sitt vanvidd trodde han at buen hadde blitt bygget for å feire Akhmatovas død. Det fantes også vitser som ble skrevet og fortalt på polarheltenes bekostning.

Mange gikk nok også lei av den konstante eksponeringen av Arktis-myten. Et eksempel på dette er en Leningrad-kommunist som i 1938 skrev et brev til Andrej Zjdanov,¹⁰ hvor han (utrolig nok) klager på at alt er om «Stalin, Stalin, Stalin» (McCannon 1998, 142). Leningrad-kommunisten klager over at Stalins navn blir overbrukt, og dermed misbrukt, blant annet i Arktis-myten, eksempelvis «Stalin-ruten» og «Stalin-polen». McCannon mener at denne personen satte fingeren på årsaken til at det etter hvert dukket opp mange lite smigrende anekdoter om Arktis-myten. Men på tross av dette konkluderer McCannon med at det sovjetiske samfunnet fant mye glede i Sovjetunionens triumfer og suksesser i Arktis, og at polarheltenes hadde mye godvilje blant folk flest. Samtidig hadde de i McCannons ord: «a fairly wide range of options when it came to equating those feelings with what the Arctic myth had been created to bring about: admiration for the Stalinist regime» (McCannon 1998, 144).

---

¹⁰ En høytstående sovjetisk politiker som året etter ble medlem av kommunistpartiets politbyrå.

I lys av dette er dermed Arktis-myten *de facto* også et uttrykk for hvordan Sovjetunionen med dens befolkning så på seg selv og sine menneskers plass i verden. Derfor er Arktis-myten interessant å studere, og relevant i en sammenligning med dagens moderne Arktis-utvikling.

2.4 Hellighet

Til slutt ser vi på enda et aspekt som hjelper oss å forstå «myte» enda litt bedre: «Under alle omstendigheter er myten opptatt av det som er hellig, det vil si det som er atskilt fra det hverdagslige, håndgripelige og trivielle. Myten er i seg selv hellig, og dette skiller den ut fra “eventyr”, “legender” og “epos”» (Kværne, 2016). Var Arktis-myten hellig? Selv om man ønsket at heltedåder skulle bli hverdagslig, at hele landet skulle være en nasjon av helter (McCannon 1998, 98), så var ikke akkurat arktiske ekspedisjoner noe folk flest drev med. På den annen side ble Arktis en del av hverdagen til mange, siden det kontinuerlig ble skrevet noe om Arktis-utviklingen i den sovjetiske offentligheten. Samtidig kan vi ikke si at Arktis-myten *per se* var fullstendig adskilt fra det håndgripelige. En del av formålet med Arktis-kulturen var å inspirere unge mennesker til å satse på en karriere i Arktis, til å bli piloter, radio-operatører, sjømenn og forskere. Triviell, derimot, var Arktis-myten helt klart ikke. Arktis-ekspedisjonene skilte seg klart ut i det offentlige, kulturelle sovjet-miljøet. Arktis ble et av de klareste og mest tiltrekkende elementene i et kulturelt miljø som allerede var mettet med forsøk på å fremstille enhver handling som praktfull og episk (McCannon 1998, 9). Man kan derfor si at Arktis-myten var hellig. Ironien i dette er lett å se, tatt i betraktning at den bolsjevikiske ideologien var ateistisk. Stalin-regjeringen forsvarte sine helligdommer: «the Stalinist leadership was unable to accept any critical representation of it [Arktis-myten] or the things it held sacred [...] no exception was made for expressions of negative sentiment about the Arctic myth» (McCannon 1998, 143).

2.5 Moderne myter

Arktis-myten oppfyller altså mange av de tradisjonelle kriteriene for hva en myte er, men på noen områder skiller den seg ut. I *Encyclopædia Britannica* står det, i samsvar med Store norske, at «myths are specific accounts of gods or superhuman beings involved in extraordinary events or circumstances in a time that is unspecified» (Buxton, Bolle og Smith u.d.). Arktis-myten tid og sted er, i motsetning til de antikke mytene, spesifisert og godt kjent. Men den har også noe mer ved seg enn det en tradisjonell myte har.

Den er for det første uten tvil en moderne myte. Derfor er det interessant å kort se på definisjonen av en myte av litteraturforskeren Roland Barthes, en tilhenger av semiotikken og forfatter av det betydelige verket *Mythologies* (1957). Med myter mener Barthes «kollektive forestillinger om kulturelle fenomener, som gjennom manipulering med tegn i den pågjeldende kulturen fremstår som naturlige fenomener» (Kværner 2016). Arktis-utviklingen på 1930-tallet var et kulturelt fenomen, og samfunnet hadde en kollektiv forestilling om fenomenet. Dette fenomenet ble gjennom manipulering med tegn – eksempelvis bilder, dikt, filmer og bøker, forsøkt fremstilt som et naturlig fenomen. I lys av mytekritikken som ble diskutert tidligere, kan vi si at Arktis-myten nok ikke fremstod som et «naturlig» fenomen. At Stalin stod bak og ønsket å utvikle det russiske Arktis fremstod som klart for de fleste.

Arktis-myten kan forklares på en måte som de fleste tradisjonelle myter ikke kan forklares på. Dens skapelse, vekst, bruk og formål dokumenteres av en stor mengde skriftlige materialer. Dette gjør at årsaken til, og prosessen rundt hvordan myten er blitt skapt på, har kunnet bli «avslørt» og forklart i detalj av John McCannon.¹¹ Og ved å kunne lese i detaljer om hvordan myten ble skapt, får vi vite at myten er et resultat av et annet velkjent fenomen – «manipulering med tegn» – et politisk instrument som er vel så aktivt i bruk den dag i dag, nemlig propaganda.

2.6 Propaganda

Det har blitt forsket mye på propaganda, og det finnes flere definisjoner som på en original måte tar begrepet «på kornet»: «the purpose of education is to broaden one's knowledge, by offering new information, whereas the purpose of propaganda is to narrow one's perceptions» (Welch 2013). Et av de viktigste bidragene til studiet av propaganda er Jacques Elluls klassifisering av propaganda (Tal og Gordon 2016). Ellul bidro til å understreke at propaganda ikke bare er bruk av psykologi, men at det også har et grunnleggende sosiologisk aspekt ved seg. I sitt verk *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes* (1962) skriver Ellul at den moderne propagandaen i det 20. århundret skiller seg skarpt ut fra hva den var i det 19. århundre på grunn av forskjellige målsetninger. Den moderne propagandaen, mener han, har som mål å provosere til handling. Målet er ikke lenger å omforme en oppfatning, men å vekke en aktiv og mytisk tro (Ellul 1973, 25). Dette stemmer overens med propagandaen rundt Arktis-myten.

---

¹¹ Fordelen til McCannon var tilgangen han hadde til et enormt, russisk arkivmateriale som hadde blitt tilgjengeliggjort ikke lenge før han begynte forskningen sin, noe som motiverte til å skrive *Red Arctic* (1998).

Ellul kategoriserte propaganda inn i fire par av kategorier, hvor hvert par står i motsetning til hverandre. Kategoriene er: politisk vs. sosiologisk propaganda, agiterende vs. integrerende propaganda, vertikal vs. horisontal propaganda og irrasjonell vs. rasjonell propaganda. Arktis-myten faller inn i kategoriene politisk, integrerende, vertikal og rasjonell propaganda. Politisk, fordi den hadde et politisk mål og ble ført an av en politisk enhet, integrerende, fordi den søkte å være et samlende og stabiliserende element i samfunnet, vertikal, fordi den var skapt av en leder som handler ut ifra sin posisjon, rasjonell, fordi den ønsket å forme et bestemt, emosjonelt inntrykk, men basert på rasjonell informasjon og data fremstilt av propagandaskaperen (Tal og Gordon 2016). Sistnevnte innebærer å skape en irrasjonell respons basert på rasjonelle faktaelementer (Ellul 1973, 86). Propaganda er med andre ord instrumentet og metoden som ble brukt for å skape Arktis-myten.

McCannon benytter seg også av Jacques Ellul i *Red Arctic*, og da spesielt Elluls argumentasjon om at propaganda går ut på å nå og omringe hele mennesket:

This myth becomes so powerful that it invades every area of consciousness, leaving no faculty or motivation intact. It has such motive force, that, once accepted, it controls the whole of the individual, who becomes immune to any other influence (McCannon 1998, 143).

McCannon mener at denne dystre beskrivelsen fra Ellul ikke er gjeldende for sovjetbefolkningen på grunn av tidligere diskuterte myte-kritikk. Men det som er sant, er at Stalin gjennom propagandaen i hvert fall *forsøkte* å omringe «the whole man» (Ellul 1972, 11).

I konklusjonen til *Red Arctic* understreker McCannon at den Arktisk-baserte-kulturen definitivt var mye mer enn bare ren og skjær propaganda: «instead, the Arctic myth was a complex cultural construction, laden with a variety of important meanings for twentieth-century Russia» (McCannon 1998, 178).

2.7 Arktis-myten kjennetegn

For å kunne sette i gang med analysen i neste kapittel, må vi ha klart for oss de forskjellige kjennetegnene og betydningene til Arktis-myten. Vi er interessert i å se om disse «dukker opp» i det moderne analyse materialet. Vi må karakterisere myten utfra hva som er relevant i sammenligningen vi skal gjøre mellom 1930-tallet og den moderne Arktis-utviklingen.

Vi vet allerede at Arktis-myten var et produkt av sosialistisk realisme (McCannon 1998, 9). I *Red Arctic* leser vi at «sosialistisk realisme» i denne sammenhengen ikke bare referer til den litterære sjangeren med det samme navn, men til den overordnede estetikken som holdt hånden sin over fakta og fiksjon, fantasi og realitet, samt offisielle doktriner og offentlige holdninger fra begynnelsen av 1930-tallet av (McCannon 1998, 9).

Den sosialistiske realismens hovedmotiver var: Lenin- og Stalin-kultusen, patriotisme, et stort fokus på teknologisk og industriell dyktighet, og aller viktigst – heltemot. McCannon skriver at Arktis-kulturen under høystalinismen forente alle disse elementene – i en glimrende kombinasjon med to veldig sterke symboler: Nordpolen og flyet.

Jeg mener at man kan kategorisere Arktis-myten i to grupper. Den første gruppen er det spesifikke ved myten, alt som konkret ble skrevet og fortalt i den Arktis-baserte kulturen på 1930-tallet, det vil si spesifikke navn på helter, ekspedisjoner, hendelser, og flyvninger. Det kan være konkrete dikt og sanger som priser arktisheltene, eller det kan være radiosendingene som ble sendt ut med daglige oppdateringer fra Severnyj Poljus-1. Eksempler på kjennetegn fra den første gruppen er Otto Sjømidt, *Sibirjakov*-ekspedisjonen, *Tsjeljuskin*-ekspedisjonen, Tsjkalov- og Gromov-flygningene i 1937, eller Severnyj-Poljus 1 deltakerne Ivan Papanin, Evgenij Fjodorov, Ernst Krenkel og Pjotr Sjirov.

Den andre gruppen inneholder de kjennetegnene som ikke nødvendigvis ble skrevet ned og presentert i den Arktis-baserte kulturen, kjennetegn som omhandler omstendighetene og miljøet rundt myten, inkludert den sosialistiske realismens hovedmotiver. Dette inkluderer kjennetegn som kan beskrive Arktis-myten uten å sitere spesifikke hendelser. Elementene i den andre kategorien er: det store samfunnsfokuset på Arktis på 1930-tallet, eksemplifisert ved det store antallet avisartikler som ble skrevet om sovjetiske arktiske ekspedisjoner, forståelsen av at Arktis var veldig viktig for landets økonomiske fremtid, en mentalitet om at Arktis var strategisk viktig (militært og økonomisk) og at man raskest mulig skulle få kontroll over de sovjetiske, arktiske områdene, en retorikk om at Arktis skal «erobres», eksemplifisert med Stalin-sitatet i begynnelsen av dette kapittelet, ambisiøst høye mål og krav, en systematisk, statlig fremgangsmåte, et patriotisk fokus på å understreke at man skapte historie og satte nye, internasjonale rekorder på flere arenaer, et ønske om å gjøre Nordøstpassasjen til en hovedtransportåre mellom øst og vest, eksemplifisert ved Sovnarkom-sitatet i begynnelsen av dette kapittelet, vellykkede redningsaksjoner, moderne kvalitetsteknologi i form av fly og isbrytere, forskning og forskningsstasjoner, ønske om rask økonomisk vekst og utvikling, heltedyrkelse, en begeistring blant barn, unge og en stor del av den voksne befolkningen for de

arktiske heltene eksemplifisert ved alle brevene som de arktiske heltene mottok fra barn og voksne i hele Sovjetunionen, en glorifisering fra myndighetene og i mediene av alle og alt som skjedde i det kalde nord som kunne være av politisk, sosialistisk realistisk verdi – inkludert heltemot og skryt. Disse to gruppene med kjennetegn skal vi se etter i det moderne materialet.

2.8 De forskjellige betydningene av Arktis-myten

Gjennom avisartikler, bøker, filmer, radiosendinger, dikt, skuespill, plakater, gatenavn, frikort og skolebøker hadde Arktis en fremtredende stilling innenfor rammen av den høystalinistiske propagandaen mellom 1932 og 1939. I nordområdene gikk sovjetinnbyggerne fra «seier til seier» (McCannon 1998, 81). McCannon skriver at på grunn av disse utallige seirene fikk Arktis en mytisk forkledning. McCannon skriver at Arktis-myten ikke bare er Arktis-basert kultur, men at den peker på noe dypere og ble en nøkkelkomponent i den sosialistiske realismens mytologi. (McCannon 1998, 81). I sentrum for den sosialistiske realismen fantes det et synergistisk forhold mellom fakta og fantasi, og denne symbiosen livnærte seg aller best på heltemot og heldedåder, som ble til hjørnesteinene i sovjetkulturen på 1930-tallet. «These heroics – both actual and fictional – were meant to represent giant steps forward in the USSR's great march toward the shining dreamland of the socialist tomorrow» (McCannon 1998, 82). Derfor har Arktis-myten flere forskjellige historier å fortelle, for eksempel hvordan sovjetinnbyggerne betraktet naturen samt forholdet mellom stat og individ.

Under den første femårsplanen til Stalin ble Arktis sett på som en motstander og en slagmark i kampen for å temme naturkreftene. Arktis-utviklingen ble presentert som en militærkampanje utført av Sovjetunionen ved bruk av heltemot og teknologi mot det verste naturkreftene kunne stille opp med (McCannon 1998, 83). Dette synet roet seg ned og ble sterkt moderert ved slutten av den første femårsplanen, mye takket være romanene til forfattere som Mark Twain, Jules Verne, H. G. Wells og (først og fremst) Jack London. Disse forfatterne påvirket den sosialistiske realismen grunnet deres popularitet i Sovjetunionen, og formet russernes syn på «elementene» (McCannon 1998, 86). Man ble vennligere innstilt til Arktis og fikk et mer modent syn – men området forble uansett en «fiende» (McCannon 1998, 87). De betydningene av Arktis-myten etter den første femårsplanen, som jeg ønsker å se etter i dagens utvikling, er de som forklares av McCannon under titlene «Looking to the Future», oversatt som den fremtidsrettede-betydningen, «Charting the Present», oversatt som nåtids-betydningen, «A Nation of Heroes», oversatt som helte-betydningen samt «Rites of Passage», oversatt som overgangsritual-

betydningen. Disse betydningene omhandler oppfatninger knyttet til Sovjetunionen internt, men også i relasjon til det internasjonale samfunnet på 1930-tallet. Den eneste betydningen av Arktis-myten fra McCannon (1998) som jeg ikke ser på er «The Great Family: Stalin as a Father». Dette valget skyldes at materialet mitt omhandler Russland i Arktis, hvor Putin (bare) er en av flere brikker, dog ikke den minst viktige.

2.9 Looking to the Future

Fridtjof Nansen kalte de russiske nordområdene og Sibir for «the Land of Tomorrow», en beskrivelse godt mottatt av Sovjetunionen (McCannon 1998, 89). Denne optimistiske, fremtidsrettede tilnærmingen til Arktis er en betydning av Arktis-myten som ble propagandert ofte på 1930-tallet. Betydningen ble underbygget med brev skrevet av små barn fra den nye, arktiske byen Igarka, en by som ble yndlingsemblemet til sovjetmyndighetene i forbindelse med ekspansjonen nordover. Barna skrev sprudlende brev om hvordan man i Igarka hadde alt man kunne tenke seg og noen gang trenge. Sovjetmakten hadde gjort nordområdene ugjenkjennelig, skrev de, byen var ikke bare en by eller en havn, men en «kulturens frempost» (McCannon 1998, 89). Det «gode liv i Igarka» ble i avisene til et slags motto og mål som hele landet burde jobbe mot – sovjetisk sosialisme på sitt beste og modigste (McCannon 1998, 90).

Sibirjakov- og *Tsjeljuskin-*ekspedisjonene ble også brukt til å underbygge betydningen – det første skipet ble kalt for en «flytende republikk», mens leiren som ble laget etter at Tsjeljuskin sank ble kalt for det «perfekte bolsjevik-kollektivet». At disiplinen i enkelttilfeller sviktet, som mathamstring blant noen ekspedisjonsdeltakere, og når noen byggearbeidere ville bryte opp og finne veien til land på egen hånd (stoppet av Sjmids trussel om henrettelse), ble i ikke nevnt (McCannon 1998, 90). Det gjaldt å bevise overfor sitt nasjonale publikum at sovjetisk styresett kunne innføres over alt, men ikke å presentere sannheten (McCannon 1998, 90).

McCannon skriver også om hvordan sovjetiske ekspedisjonsmedlemmer overholdt og feiret alle sovjetiske helligdager, så godt det lot seg gjøre, mens de var i Arktis. Moskva, med Kreml og Stalin i dets hjerte, ble tatt med ut i villmarken. Dette innebar også å overholde normene for god hygiene og god kultur – for eksempel å holde ansiktet skjeggfritt. McCannon presenterer også at det var vanlig at polarheltene etter sine suksesser ble tatt imot av selveste Stalin i Kreml. Disse ferdene til Sovjetunionens hjerte ble som pilegrimsreiser å regne – «bringing the hero into the presence of the living embodiment of Soviet power» (McCannon 1998, 91). Et dikt av Viktor Gusev – *Tsjeljuskinsy jedut* – understreker Moskvas overherredømme over alle de andre

byene i Sovjetunionen. I diktet søker byene i Sovjetunionen å forføre *tsjeljuskintsy* til å besøke deres byer først. «Krangelen» byene imellom stopper brått i det Moskva, stille og bestemt, sier at heltene må først komme til hovedstaden. Et utdrag av diktet, som omhandler *tsjeljuskintsy* på vei i toget, presenterer stemningen myndighetene forsøkte å fremstille: «Мы минуты считать устали, Прибудь же, поезд, в назначенный срок. Весь мир тебя ожидает, И каждый на карте переставляет флажок» («Tsjeljuskintsy jedut» 2016). Når heltene returnerer blir de varmt omfavnet av sitt fedreland (McCannon 1998, 91).

Den optimistiske fremtiden man tegnet et bilde av i Arktis innebar ikke at man helt forkastet tidligere arktiske helter. Man brukte utvalgt historie slik det tjente samfunnsordenen best (McCannon 1998, 92). Både Lomonosov og Mendelejev ble akseptert innenfor den sovjetiske arktis-historiens ramme. Georgij Sedov, Vladimir Rusanov og Georgij Brusilov og deres tragiske, dog modige, ekspedisjoner på starten av 1900-tallet fikk også en spesiell plass i Arktis-myten (McCannon 1998, 93). Arktis-myten ble mye brukt til å kritisere tsarregimet som ikke hadde støttet arktiske ekspedisjoner, samtidig som man påpekte Sovjetunionens overlegenhet.

2.10 Charting the Present

Innenfor denne betydningen av Arktis-myten møter vi interessant nok på en tvetydighet i Sovjetunionens forestilling av seg selv. Tvetydigheten ligner på den forvirrende russiske tvetydige holdningen som ble beskrevet i innledningen. På den ene side forsøkte Sovjetunionen å fremstå som en vennlig, fredselskende nasjon. På den annen side forsøkte de å fremstå som en militær supermakt, klar til å beskytte sine egne grenser (McCannon 1998, 94). McCannon skriver at Arktis-myten spilte en viktig rolle i denne sammenheng. Kan det tenkes at dagens russiske tvetydige holdning i Arktis stammer fra 1930-tallet? Hvis ja, hva var i så fall begrunnelsen for denne dikotomien før, og er denne begrunnelsen den samme som ligger til grunn for den russiske tvetydigheten i Arktis i dag? Årsaken til tvetydigheten i Sovjetunionen ser ut til å komme av et behov for å plassere Sovjetunionen innenfor rammen av det turbulente 1930-tallet – altså et behov for å avgjøre hva og hvem Sovjetunionen skulle være. De ønsket å imponere Vesten, samt demonstrere kommunismens uovertruffenhet, og gjennom de arktiske ekspedisjonene lyktes Sovjetunionen i stor grad med å øke prestisjen utenlands (McCannon 1998, 94). Man forsøkte å fremstille seg selv som en fredssøkende nasjon ved å fremstille Arktis som en arena hvor nasjonale forskjeller ble visket ut, og man kalte Arktis for et «internasjonalt hotell» (McCannon 1998, 94). Denne vennligheten ble særlig rettet mot USA, og det var mye

samarbeid mellom Sovjetunionen og USA i nordområdene. Otto Sjømidt hadde til og med en USA-tour i 1934 for å bli hedret av amerikanerne for *Tsjeljuskin*-ekspedisjonen og for å forbedre relasjonen landene imellom.¹² På den annen side, ville man bruke Arktis-myten til å skremme potensielle fremtidige fiender, spesielt Nazi-Tyskland og Japan.

Selv om Arktis-myten verdsatte USA som venner i nordområdene, var amerikanerne mindre opptatt og fascinert av Sovjetunionen-systemet enn sovjetiske medier fremstilte det som (McCannon 1998, 94). Det amerikanske pilotesset Charles Lindbergh, på lik linje med amerikanere flest, verdsatte de russiske polarheltene (spesielt flyverne) som individer, men hadde lite til overs for kommunismen (McCannon 1998, 95). I tillegg var de nervøse for at russerne fløy godt og langt, mens amerikanske flyvninger var preget av ulykker og katastrofer, eksempelvis Amelia Earhart-forsvinningen i 1937. På den annen side var også Sovjetunionen nervøse for USA, og russerne hadde sine egne tilbakeslag, for eksempel Tsjkalovs krasjlanding og påfølgende død i 1938.

I lys av dagens nordområdeutvikling i Russland er denne betydningen av Arktis-myten som et redskap til selvhevdelse og konkurranse, men også internasjonalt samarbeid, av interessant betydning. Man skapte klisjeer av amerikanerne, og forsterket disse. Det var grådighet som var styrende for amerikanske, arktiske ekspedisjoner skrev sovjeterne, og ikke den kollektive ånden, planleggingen og utholdenheten som kjennetegnet de sovjetiske, arktiske ekspedisjonene (McCannon 1998, 97). På spørsmål fra en amerikansk journalist (under et opphold i London) om han er rik, svarte Tsjkalov at det er han – han har et hundre og sytti millioner. Rubler eller dollar, spurte journalisten. Et hundre og sytti millioner mennesker, svarte Tsjkalov med et glimt i øyet (McCannon 1998, 97). Sovjeterne likte å fremstille seg selv som tøffe i Arktis, og kritiserte Robert Peary i form av anklager om at han ikke nådde Nordpolen (noe vi nå vet sannsynligvis er korrekt), men etterpå begrenset de seg til kun å påpeke at ekspedisjonen i 1909 var «sportslig» og uvitenskapelig, og derfor kritikkverdigg (McCannon 1998, 97). Fra 1938–39 av mistet Arktis-myten gradvis sin glans og Sovjetunionen begynte å forberede seg på krig (McCannon 1998, 97).

Det er også viktig å bemerke at de sovjetiske, arktiske flyvningssuksessene ifølge McCannon i liten grad imponerte eller skremte Nazi-Tysklands *Luftwaffe* og Japan. I lys av dagens situasjon i Arktis, kan et interessant spørsmål være i hvilken grad Vesten i dag lar seg skremme av den russiske militariseringen av nordområdene. Ifølge mediene – i stor grad, men som nevnt

---

¹² Sovjetunionen brukte Sjømidt til å henvende seg gjennom radio til amerikanerne om hjelp og støtte under andre verdenskrig (McCannon 1998, 95).

innledningsvis er det forskere som mener at mediernes fokus på militariseringen er overdreven («Overdrevent» 2014). At Russland derimot prøver å prosjisere makt i Arktis, stemmer overens med forskningsgrunnlaget i innledningen («The New Ice Curtain» 2015).

Vi har nå kommet til en forståelse av det sovjetiske grunnlaget for en tvetydig holdning i Arktis, og kan forsøke å se om dette grunnlaget vil finnes i det moderne materialet, og dermed forhåpentligvis gjøre den moderne russiske tvetydige holdningen til Arktis mindre forvirrende.

2.11 A Nation of Heroes

Hjørnesteinen til høystalinismen var den «positive helten» – personifiseringen av alt det som var godt, riktig og dydig (McCannon 1998, 98). Å være en god sovjetborger var å forsøke å bli en slik positiv helt i hverdagen, og på denne måten ville landet bli helter fullt. Dette kan, ironisk nok, sammenlignes med kristendommen hvor utgangspunktet er at alle skal søke å bli hellige slik Gud er hellig. Dette samfunnsskiftet rettet mot heltene skjedde i 1932 på grunn av den sosialistiske realismens framturen (McCannon 1998, 98). Teknologien i Arktis, som hadde hatt en personifisert hovedrolle som «helt» i Arktis frem til 1932, beholdt også videre en viktig posisjon innenfor den sosialistiske realismens ramme.

Polarheltene ble ofte sammenlignet med tidligere, klassiske helter som for eksempel de russiske «bogatyrene». Dette gjaldt særdeles Otto Sjømidt, med sin høyde og sitt skjegg (McCannon 1998, 99). De arktiske pilotheltene ble kjent som falker, og gjerne beskrevet som «stolte», «dristige» og «lyse». Hovedheltene i Arktis-myten på 1930-tallet var russiske menn, på tross av at nasjonalitet og kjønn ikke skulle spille en rolle i den sosialistiske realismen. Kvinner fikk en minimal plass, og når de først ble presentert, var det gjerne som likestilte med mennene, men også deres roller som koner og mødre ble understreket (McCannon 1998, 100).

Det heroiske ved heltene bestod i første omgang av de edle verdiene mot, viljestyrke, unike ferdigheter, men også spontanitet og flaks. Det var disse egenskapene som førte til at heltene kunne ta på seg overmenneskelig risiko, overvinne de vanskeligste utfordringer og oppnå det uoppnåelige. Dette var derimot ikke nok – en moralsk bevissthet og integritet, i kombinasjon med selvkontroll, var også nødvendig (McCannon 1998, 100). Dette innebærer en nødvendig selvoppdagelse og personlig vekst for at heltene skal bli en sann helt – i samsvar med de klassiske dannelsesromanene. Ernst Krenkel, en av fire *papanintsy*, var en slik helt, og hans uttalelse til noen vestlige journalister om at Nordpolen tilhører dem som flyr der og befinner seg der oftest, ble sett på som et eksempel på hans innebygde helteånd – som man ikke burde spøke med

(McCannon 1998, 101). Vitenskapsmenn, tradisjonelt sett på som rene teoretikere, var aktive og vågale helter i Arktis-myten. Boris Dzjerdzjevskij, en meteorolog tilknyttet Severnyj Poljus-1-ekspedisjonen, var et eksempel på en slik helt. Selv om Helt av Sovjetunionen-piloten Mikhail Vodopianov strittet i sitt ønske om å fly det siste stykket til Nordpolen fra Rudolføya i 1936 for å bringe *papanintsy* frem, nektet Dzjerdzjevskij å gå med på dette fordi han mente været var for dårlig. Selv om Vodopianov til slutt fikk nok, og avgjorde at neste dag kom de til å fly uansett vær, ble Dzjerdzjevskij sett på som en helt grunnet hans velbegrunnede, profesjonelle og fornuftige råd til ekspedisjonsmedlemmene (McCannon 1998, 102).

Andre eksempler på beskrivelser av heltene i Arktis-myten er at de er vågale, men forsiktige (Vodopianov), sinnsykt modige i ungdommen, men selvbevisste nok som voksne (Tsjkalov). Sjmids uttalelse om at Glavsevmorput ikke jakter etter rekorder, men bryter en del underveis, at de ikke søker etter eventyr, selv om de opplever dem for hvert skritt de tar, at målet er å utforske nordområdene til Sovjetunionens beste (sitert fra McCannon 1998, 102) eksemplifiserer den «riktige» holdningen den sosialistiske realismen skal ha til heltemot.

2.12 Rites of Passage

Innenfor denne betydningen ser McCannon på *hvordan* heltene blir heltemodige. I denne sammenheng finner man en «oppskrift» som inneholder en rekke overgangsritualer heltene må gjennom. Det første møtet med den arktiske kulden var et slikt ritual – noe både Lenin og Stalin hadde opplevd under sine respektive eksil i nordområdene. Et annet rituale, nevnt i innledningen, var møtet med isbjørnen, som til tider kunne være skjebnesvangert og farlig – jegeren ble gjerne til den jagede (McCannon 1998, 104). Et videre viktig ritual finner sted når helten melder seg inn i kommunistpartiet – noe som representerte heltens villighet til å ta på seg større ansvar for byggingen av kommunismen, samt en økende følelse av tilhørighet til sitt land og folk (McCannon 1998, 104). Andre overgangsritualer er øyeblikket når man blir tildelt sitt første oppdrag i nordområdene, samt møtet med heltens læremester og mentor, gjerne en litt eldre, erfaren skipskaptein, vitenskapsmann eller parti-aktivist. Både Rudolf Samojlovitsj, en av de mest kjente vitenskapsmennene innenfor Arktis-myten, og Otto Sjmidt var slike læremestere. Særlig sistnevnte var viktig, eksempelvis for piloten Mikhail Vodopianov. Vodopianov fortalte ofte om sitt første, viktige møte med Sjmidt, og hvordan livet hans hadde blitt forvandlet for alltid. Andre kilder har vist at dette ikke stemte overens med sannheten, men det var «sant» ifølge Arktis-myten (McCannon 1998, 105).

3 Arktika-2007

«Российские ученые после триумфальной операции в Арктике возвращаются домой».

– fra en nyhetsreportasje på *Rossija*, august 2007

(«Flag na dne okeana» 2007)

«Россия всегда прирастала севером, Арктика – наш родной край. И, если это кому-то не нравится, пусть попытается спуститься на дно Северного Ледовитого океана. До нас этот путь никто еще не проделывал, и мне наплевать, что по этому поводу говорят какие-то там зарубежные деятели».

– Artur Tsjilingarov like etter landing i Moskva etter ekspedisjonen,

7. august 2007 («Arktika» 2007)

«Поздравляю участников комплексной высокоширотной экспедиции «Арктика – 2007» [...] с успешным завершением операции [...] и теперь [...] на дне Северного Ледовитого океана возружен флаг Российской Федерации. Отрадно, что нынешнее поколение полярников достойно продолжает славные традиции героев-первопроходцев Арктики, вносит свой вклад в развитие мировой науки и укрепление международного сотрудничества».

– telegram fra Putin lest opp etter Tsjilingarovs uttalelse,

7. august 2007 (Paulsen et al. 2007)

3.1 Opp av dypet

Den 2. august 2007, knappe 6 måneder etter at verdens tredje internasjonale polarår offisielt ble åpnet, kom en miniubåt opp av et hull i isen på Nordpolen. Sekstisyv minutter senere kom det opp enda en miniubåt gjennom samme hull. I den første ubåten satt det tre russere – en pilot og to medpassasjerer (blant dem en milliardær). I den andre satt det bare én russer – piloten, i tillegg til en svensk mangemilliardær og en australier. Dette kunne kanskje vært begynnelsen på en spennende spion-roman, men det er det ikke. Det var derimot en vellykket slutt på en risikabel, russisk Arktis-ekspedisjon. Disse seks, kanskje særlig de tre første, hadde bare noen timer før de kom opp av hullet skrevet historie, for som nevnt i innledningen var ekspedisjonen som de deltok i aller første gang at mennesker nådde bunnen av Nordpolen, den «egentlige» Nordpolen (Batson og McDowell 2008).

Til å vise vei nordover hadde ekspedisjonen med seg den atomdrevne isbryteren *Rossija*,¹³ en russisk-sovjetisk veteran i *Arktika*-klassen. Dens ti år eldre storebror, isbryteren *Arktika*,¹⁴ ble i 1977 med Tsjilingarov om bord historisk ved å være det første skipet i historien som har seilt til Nordpolen (Emmerson 2010, 97). Ubåtene MIR-1 og MIR-2, kjent fra produksjonen av James Camerons *Titanic* (1995), ble fraktet nordover med forskningsskipet *RV Akademik Fjodorov*. Sistnevnte er oppkalt etter en av de fire deltakerne i den sovjetisk-arktiske Severnyj Poljus-1-ekspedisjonen i 1937–38.¹⁵ MIR-ene, samt deres moderskip *Akademik Keldysj*, er et resultat av sovjetisk-finsk samarbeid (Sagalevitsj 2012).

Arktika-2007 ble i media og av ekspedisjonsmedlemmene selv fremstilt som en klart russisk ekspedisjon, med bruk av russiske skip, russiske ubåter, russiske piloter, mannskap og ekspertise, noe også Mike McDowell – australieren som var med i MIR-2 – understreker i en Explorers Club flaggrappport fra ekspedisjonen (Batson og McDowell 2008). Hvis dette er tilfellet, hva gjorde i så fall to utlendinger om bord i den andre miniubåten? Som vi skal se, er bildet litt mer nyansert, og historien bak ekspedisjonen starter allerede i 1997, om bord den russiske, atomdrevne isbryteren *Sovjetskij Sojuz*, og fortellingen får senere følge av påstander om forræderi. Kanskje denne historien er litt som en spion-roman allikevel?

---

¹³ Kapteinen om bord *Rossija* var Aleksander Spirin. Spirins navnebror, Ivan Spirin, var pilot i Arktis på 1930-tallet og Helt av Sovjetunionen grunnet sitt bidrag til Severnyj Poljus-1 ekspedisjonen. Jeg har ikke funnet bevis for at disse på noen måte er i slekt, men navnet Spirin vekker i hvert fall minner tilbake til 1930-tallet.

¹⁴ Året etter, i 2008, gikk *Arktika* av med en velfortjent pensjon. Navnet på isbryteren, som også er navnet på isbryter-klassen den tilhørte, kom tilbake i juni 2016 da Russland slo sin egen største-i-verden-isbryter-rekord i det de sjøsatte den første av tre planlagte skip i den nye LK-60Ya-klassen.

¹⁵ Vanligvis benyttes støtteskipet *Akademik Mstislav Keldysj* i arbeidet til MIR-miniubåtene over hele verden, men *Akademik Fjodorov* er bedre tilpasset arktiske strøk.

Historien fortelles på en kanskje litt *vel* dramatisk måte av Matthew Teague i en artikkel fra *Men's Journal* i juli 2008, men mye av det han forteller bekreftes i *Flag #42 – Report on the Arktika 2007 Expedition* av Peter Batson og Mike McDowell (2008). McDowell er en eventyrer og privat aktør som har drevet med organisering av dyre, eksklusive ekspedisjoner til Arktis, Antarktis og andre unike steder i et par tiår. Han var om bord *Sovjetskij Sojuz*, leid av selskapet hans, Quark Expeditions, i 1997 sammen med blant annet Don Walsh og Alfred McLaren. Førstnevnte er kjent for å ha gått ned til bunnen av Marianergropen sammen med Jacques Piccard i 1960, sistnevnte hadde en betydelig karriere i den amerikanske undervannsflåten i Arktis under den kalde krigen. En kveld i et godt, vodkappleget selskap med de russiske offiserene i kabinen til skipets sjefsingeniør (eller kaptein, kildene er uenige), begynte de å diskutere ideen og muligheten for å gå ned til bunnen av Nordpolen, og vanskelighetene en slik ekspedisjon ville føre med seg. I Teagues ord formet disse to amerikanerne og australieren den kvelden: «a partnership on a handshake» (2008).

Ideen ble til en plan etter hvert som årene gikk, og i 1998 etablerte McDowell kontakt med Dr. Anatolij Sagalevitsj, tjuetårig teknisk sjef og hovedpilot for MIR-ubåtene, og P.P. Sjirsjovinstitutet i Moskva. Sagalevitsj ble den fjerde «partneren» i prosjektet. Sammen organiserte disse fire mennene ekspedisjoner til eksempelvis skipsvrakene *Titanic* og *Bismarck* de neste årene. I rapporten til Batson og McDowell (2008) står Walsh og McLaren derimot ikke nevnt på dette tidspunktet, selv om Teague, som har intervjuet McLaren, Walsh og McDowell, skriver at de to førstnevnte var med på disse ekspedisjonene som foredragsholdere. McDowell begynte å lete etter sponsorer til prosjektet, mens Sagalevitsj begynte å forberede MIR-ene teknisk til å kunne dykke i Nordishavet. Den største risikoen visste de kom til å være å finne veien ut av isen. Ved en systemfeil i miniubåtene er det vanligvis enkelt å nødstige opp og ut av vannet, men med flere meter-tjukk is i stadig bevegelse dekket over seg, ville ikke det være mulig i Nordishavet.

Alfred McLaren var på den tid president i Explorers Club og jobbet aktivt med å finne pengestøtte til Nordpolbunn-prosjektet. For å få støtte fra eksempelvis National Geographic og Rolex (en tradisjonell støttespiller), måtte McLaren også ha vitenskapelige målsetninger for ekspedisjonen, noe han derfor etablerte. I rapporten til Batson og McDowell står det at innen midten av 2001 lå det an til at prosjektet ville ha nok penger innen et år til å iverksette ekspedisjonen i 2002. Vel oppe på Nordpolen skulle partnerne selv utføre det historiske første dykket, og deretter frakte betalende passasjerer ned til bunnen over en fire-fem dagers periode. McDowell skriver at på grunn av 9/11 falt markedet for slike reiser kraftig, noe som førte til at

ekspedisjonen ble utsatt på ubestemt tid. Men plutselig, i 2005, oppdaget Alfred McLaren at han var blitt fjernet fra nettsiden til prosjektet, med bildet og allting. Etter å ha vært med i nesten syv år, ble han, med sine egne ord, «tossed overboard» (Teague 2008, 96). I rapporten til Batson og McDowell står det på den annen side bare at i 2005 ble McDowell kjent med forretningsmannen Fredrik Paulsen. De ble venner, og Paulsen gikk med på å sponse prosjektet med 1,5 millioner dollar – omtrent halvparten av kostnadene til turen – i bytte mot et sete til seg selv og kontroll over de andre setene under dykket, inkludert setet til McLaren (Teague 2008). McLaren beskyldte McDowell for forræderi, mens McDowell mente McLaren hadde gjort lite for å samle inn penger. I artikkelen til Teague sier McDowell at ingen prøvde å stikke en kniv i ryggen på Alfred, og at han ikke ble kastet ut av ekspedisjonen, men fikk beskjed om at han ikke lenger kunne garanteres en plass under dykket. McLaren er i McDowells ord derimot en person som: «has to be on the first submersible or says “screw it”» (Teague 2008, 96).

McDowell og Sagalevitsj (hvor Walsh ble av vet vi ikke)¹⁶ bestemte, sammen med Paulsen, at 2006 skulle bli «året». Dessverre var alle de russiske isbryterne opptatt, og prosjektet måtte utsettes med et år til. Deretter skriver McDowell i flaggrapporten at i 2007 kom det en nøkkelspiller inn på banen, Artur Tsjilingarov, og tok over organiseringen av logistikken til turen. Det står også at Tsjilingarov fra før av var en venn av Paulsen, og at Tsjilingarov hadde hatt ideen om å gå ned til bunnen av Nordpolen helt siden han hadde vært på Nordpolen med *Arktika* i 1977. Paulsen mistet i samme slengen kontrollen over de andre setene han hadde avtalt seg til med McDowell i 2005. Teague kaller russernes inntog for «the second twist» (2008), og setter spørsmål ved at de russiske isbryterne i 2006 skulle være så utilgjengelige hele sesongen.

Artur Tsjilingarov hadde nøklene til russernes arktiske utstyr (Teague 2008), og han så nok både personlige og politiske muligheter i prosjektet til McDowell og Paulsen. Vi kommer nærmere inn på dette etter hvert, men dette minner meg i hvert fall litt om Stalin som så sjansen i å utnytte *Sibirjakov*-seilaset i 1932 til sine egne, nasjonsbyggende formål. McDowell skriver i rapporten (2008) at Tsjilingarov, i kraft av å være Putins representant under det internasjonale polaråret 2007–8, samt leder for Polarfondet, nøt høy respekt og brukte denne til å finansiere det som manglet av penger i prosjektet. Hverken Teague eller McDowell peker med fingeren, men vi kan trygt anta at den russiske mangemilliardæren og politikeren Vladimir Gruzdjev,

---

¹⁶ I artikkelen til Teague (2008) beskrives Don Walsh som en stille mann, og hans ydmyket står i kontrast til mange av hans kollegers hybris. Det kan tenkes at han trakk seg ut av prosjektet når han så konflikten mellom McDowell og McLaren. Dette blir selvsagt kun spekulasjon, men vi vet at Walsh var tilstede under en Explorers Club gallamiddag i mars 2008 da *Arktika-2007* dykkdeltakerne ble hedret med pomp og prakt. Han deltok også i MIR-enes dykk til bunnen av Genévesjøen 14. juni 2011, sammen med Artur Tsjilingarov, Frederik Paulsen og Bertrand Piccard («Jubilejnyje fotoalbomy Artur» 2014, 242).

som ble med Sagalevitsj og Tsjilingarov i MIR-1, kom med det nødvendige bidraget. Hvilken andel av de totale kostnadene dette bidraget har utgjort vet vi ikke, men det er uansett påfallende at Paulsen, som vi vet stilte opp med omtrent halvparten av pengene, ikke fikk være med i MIR-1. Å være involvert i prosjektet lenge før Vladimir Gruzdjev ga ikke Paulsen noen fordeler blant sine russiske ekspedisjonskolleger, selv om disse ekspedisjonskollegene (les: Tsjilingarov) mener at å være først på bunnen av Nordpolen burde vektlegges til Russlands fordel i Arktis. Et eksempel på dette er uttalsen: «мы воспользовались морским правом первой ночи» («My vozpolzovalis» 2007), som vi kommer tilbake til litt senere.

Å være først på bunnen av Nordpolen gikk fra å være en ide og et håp som forente to amerikanere og en australier i 1997, samt Sagalevitsj i 1998, til et tiår senere å bli forvandlet til et russisk, tilsynelatende politisk foretak med Tsjilingarov i spissen. Paulsen og McDowell protesterte ikke, og hadde kanskje ikke noe alternativ om de ønsket å bli med. At Sagalevitsj holdt Tsjilingarov oppdatert om prosjektet fra i hvert fall 2003 av, fremkommer i et intervju med Sagalevitsj i 2015 («Arktika 2007» 2015). I samme intervjuet nevnes derimot ikke McLaren med et ord av Sagalevitsj på spørsmål om ideen bak prosjektet, mens Walsh (!) og McDowell nevnes. I 2008 «innrømmet» Sagalevitsj til Teague under et opphold i New York at ideen om å dykke til den «egentlige» Nordpolen kom fra en amerikaner, men avfeide betydningen av det ved å si «I say to you, “I have idea (sic) to go to the sun”. If somebody go (sic) to the sun, I don’t care» (Teague 2008).

3.2 Flaggplantingen

I tillegg til å ha hentet diverse geologiske, biologiske og hydrologiske prøver, observert undervannslivet, lagt igjen en tidskapsel og en plakett, samt filmet underveis, ble det også plantet et rustfritt, russisk titaniumflagg på bunnen. Det var sistnevnte handling som fikk størst oppmerksomhet i ettertid, selv om både Vladimir Putin og Sergej Lavrov raskt var ute med å understreke at ekspedisjonen kun demonstrerer at Russland samler bevis for å styrke søknaden sin til FNs kontinentalsokkelkommisjon, hvis autoritet de dermed gir uttrykk for å respektere, og at flaggplantingen utelukkende er en tradisjonell, symbolsk handling. Med Lavrovs egne ord: «Никто флагами не разбрасывается. Так [plante et flagg under ekspedisjoner] делали все первооткрыватели» (Amzin 2007). Den russiske utenriksministeren nevnte det amerikanske flagget på månen som et eksempel på dette. Lavrovs svar var spesielt rettet til kanadiske myndigheter, som sammen med det amerikanske utenriksdepartementet raskt var ute

med å kritisere flaggplantingen, mens vestlige medier som *The Times*, *The Wall Street Journal*, og *Independent* kort tid etter publiserte artikler som indikerte at det nå var satt i gang en «krig om mineralene» og et «kappløp mot Nordpolen» (Amzin 2007).

Disse første reaksjonene virker gjerne litt overdrevent fiendtlig innstilte til ekspedisjonen, men kanskje det finnes et grunnlag for dem. Før Tsjilingarov – lederen for ekspedisjonen – satte seg inn i MIR-1 for å dykke ned, sa han til de russiske journalistene at de (dykkdeltakerne) er nødt til å avgjøre hvor den russiske grensen er – den nordligste delen av den russiske kontinentalsokkelen (Chivers 2007, Teague 2008). Vi minnes den legendariske NRK-sketsjen om den russiske ubåtkapteinen, forevigget av komiker Harald Heide Steen Jr., men i dette tilfellet ser man ut til å tro at det faktisk *er* mulig å «se den grense under vann».

Uttalelsene til Tsjilingarov stod litt i motsetning til hva Putin og Lavrov fokuserte på i sine svar på spørsmål fra journalistene, og denne motsetningen kan ses på som et eksempel på den russiske tvetydige holdningen nevnt i innledningen. Tsjilingarov-sitatet i begynnelsen av dette kapitlet er et annet eksempel på en av disse oppsiktsvekkende Tsjilingarov-uttalelsene, men det er viktig å være klar over at *den* uttalelsen ikke kom umiddelbart på Nordpolen, men først da besetningen var tilbake i Moskva. Altså kan uttalelsen ha vært, i hvert fall delvis, fremprovosert av enkelte vestlige politikeres nedlatende reaksjon. For etter å ha landet på Vnukovo flyplass i Moskva gikk Tsjilingarov til angrep på den responsen som han antageligvis må ha hørt og lest fra internasjonale medier og utenlandske politikere på vei hjem fra Nordpolen. Han sa på flyplassen: «мне наплевать, что по этому поводу говорят какие-то там зарубежные деятели» («*My vozpolzovalis*» 2007). I følge *Komsomolskaja Pravda* sa ikke Tsjilingarov det noenlunde nøytrale *zarubjezjnye dejateli*, men faktisk helt konkret *amerikantsy* (Gamov 2007). Ifølge Lizun, en av forfatterne bak *Glubina 4261 metr* som blir analysert senere i dette kapitlet, sa Tsjilingarov «*na zapade*».

Den første delen av sitatet ovenfor, om at Russland *vsegda prirastala severom*, er interessant å se på fordi det ser ut til å være en bevisst omformulering av Lomonosov-sitatet fra 1763 som ble presentert i innledningen. I så fall er uttalelsen basert på en viktig historisk uttalelse innenfor rammen til den russiske Arktis-historien. Tsjilingarov la like etter også til: «70 лет назад это были папанинцы, сегодня – это наша экспедиция» (Fotsjkin 2007). Dette tillegget er veldig interessant fordi Tsjilingarov direkte referer til og sammenstiller Arktika-2007 med en av de største sovjetiske Arktis-ekspedisjonene på 1930-tallet – Severnyj Poljus-1 i 1937–38.¹⁷

---

¹⁷ Lederen for ekspedisjonen het Ivan Papanin, og de fire ekspedisjonsmedlemmene ble i all ettertid populært kalt for *papanintsy*.

Samtidig er det verdt å merke seg at mens Lomonosov sa at Russland *kom til å vokse* takket være sine nordlige og østlige strøk, sier Tsjilingarov, indirekte, at Lomonosov hadde rett, at Russland «alltid har vokst» (blitt mektig) takket være sine nordområder. Men som vi vet fra Pier Horensma i innledningen, er denne ideen om en russisk flere-hundreårig kontinuitet i Arktis et resultat av Arktis-myten på 1930-tallet – og dermed Stalin – som beskrevet i innledningen.

Etter å ha fullført en av sine største ekspedisjonssuksesser noensinne, kan vi ikke se bort ifra at Tsjilingarov, foruten en irritasjon, også kan ha følt seg såret over at hans stolthet og patriotisme, presentert i det øyeblikket han kom ut av MIR-1 med et russisk flagg i hendene som han umiddelbart løftet seiersaktig opp i lufta («Flag na dne okeana» 2007), ble rakk ned på i utlandet i form av kritikk av at det ble plantet et *russisk* flagg på bunnen. For når noen sier at *mne naplevat* hva andre sier, betyr det ofte at de faktisk bryr seg.

De andre deltakerne i ekspedisjonen var også stolte og glade som følge av ekspedisjonssuksessen, dermed må flere av dem også ha følt en frustrasjon over den utenlandske mediedekningen. Vi vet at Mike McDowell var en av dem, for da han ble spurt om hva han synes om kritikken svarte han:

if this had been Sweden or Norway, people would be saying, “Oh wow, what a great expedition”, he said. But since it's the Russians: “How dare they go and do something new and different?”. He called such talk “claptrap” and “utter rubbish”. (Teague 2008)

McDowell kan sies å ha et poeng – det var få utenfor Russland, bortsett fra Explorers Club, som gratulerte dem med å ha nådd bunnen av Nordpolen.

Fra de utenlandske medienes synspunkt, som selvsagt har et ønske om å skape gode overskrifter og sensasjon, var fokuset mer på at russerne *selv* tilsynelatende ga uttrykk for at flaggplantingen skulle utgjøre et betydningsfullt bidrag til russernes krav om eierskap til en stor del av Nordishavet mellom den russiske kysten og Nordpolen. Dette kan se ut til å være en misforståelse, for det virker som om at det var undervannsprøvene og forskningsarbeidet som ble gjort på vei nordover som formentlig skulle bidra til å styrke Russlands søknad til CLCS, noe Putin og Lavrov uttrykket, men ikke selve flaggplantingen. Samtidig må det nevnes at mange utenlandske forskere, eksempelvis norske Kim Holmen ved Norsk polarinstitutt, påpekte at prøvene russerne tok ikke i seg selv kan bevise at havbunnen på Nordpolen faktisk er en fortsettelse av den russiske kontinentalsokkelen – det trengs også dybdemålinger og annen

type data (Parfitt 2007). Dette vil si at i kombinasjon med andre prøver russerne har tatt, har altså prøvene fra Arktika-2007 en potensiell verdi, selv om uttalelsene til noen forskere fikk journalistene til å antyde at forskningen tilknyttet Arktika-2007 har liten – om noen – verdi.

Misforståelsen jeg her diskuterer skyldes også Tsjilingarov selv, med uttalelser av typen «мы воспользовались морским правом первой ночи» (Fotsjkin 2007), uttalt på Vnukovo, som kan forstås som at å være først på bunnen spiller en rolle for eierskap i det kalde nord. Å si at «мы доказали – Арктика наша» (Fotsjkin 2007) bidrar også til en forvirrelse. Men, uansett om Tsjilingarov var såret eller bare irritert over *amerikantsy*, gikk nok humøret raskt opp over å høre de oppmøte ungdommene fra *Molodoja gvardija* på flyplassen som sammen i kor ropte «Кто дает планете жару – наш полярник Чилингаров» («Мы vozpolzovalis» 2007). I tillegg stod russisk media sammen med ham og feiret den «triumferende operasjonen» de russiske forskerne hadde oppnådd («Flag na dne okeana» 2007).

Litt over et halvt år senere, 21. februar 2008, mottok Artur Tsjilingarov, Anatolij Sagalevitsj, og Jevgenij Tsjernjajev, MIR-2-piloten, den største hedersbevilgningen Russland har å gi – medaljene og tittelen «Helter av Den russiske føderasjon» (Batson og McDowell 2008), som er en moderne ekvivalent av den sovjetiske tittelen «Helter av Sovjetunionen», som oppstod som følge av de arktiske ekspedisjonene på 1930-tallet. Tsjilingarov ble med dette én av kun fire som er både «Helt av Sovjetunionen» og «Helt av Den russiske føderasjon». Vladimir Gruzdev, den russiske mangemilliardæren og politikeren, mottok den prestisjefylte medaljen *Za zaslugu pered Otjetsjestvom III stepenij*. Mike McDowell og Fredrik Paulsen mottok medaljen «Venner av Den russiske føderasjon» (Batson og McDowell 2008).

I kraft av omstendighetene og oppmerksomheten rundt ekspedisjonen, blir Arktika-2007, på tross av sitt utenlandske innslag, en del av den moderne russiske Arktis-baserte kulturen, og et fremstående eksempel på den forvirrende russiske tvetydige holdningen i Arktis som ble beskrevet i innledningen. Derfor er også *Glubina 4261 metr* (2007), ekspedisjonsrapporten i litterært format, et eksempel på moderne Arktis-basert kultur. Putin-sitatet i begynnelsen av kapittelet står for seg selv på side fem i *Glubina 4251 metr* (2007), og er presidentens offisielle melding til Arktika-2007. Meldingen ble lest opp til ekspedisjonsmedlemmene etter landing i Vnukovo. Den inneholder en referanse til Arktis-historien – Putin understreker at det er oppløftende at dagens polfarere fortsetter i fotsporene til, og i tradisjon med, de historiske pioner-heltene i Arktis. Med dette sier den russiske presidenten at Arktika-2007 er historisk, og at den er blitt en del av den spektakulære russiske Arktis-historien. Slike erklærende takkemeldinger og hilsener var også typiske på 1930-tallet, gjerne adressert fra Stalin.

Glubina 4261 metr (2007) er en samling av tekster om Arktika-2007 skrevet av flere ekspedisjonsdeltakere: M. V. Bortsjik, journalist (første kapittel), Artur Tsjilingarov og Vladimir Lizun, politiker og journalist, og mangeårig pressesekretær for Tsjilingarov (andre kapittel), Frederik Paulsen og Mike McDowell (tredje kapittel), og Anatolij Sagalevitsj (fjerde kapittel). Jeg går kapittelvis gjennom *Glubina 4261 metr* (2007), og fremhever det jeg mener er relevant for min problemstilling, før jeg analyserer de to nyhetsreportasjene jeg har plukket ut. Helt til slutt skal jeg trekke inn hva Viktor Bojarskij hadde å si om Arktika-2007 i mitt intervju med ham, og sammenstille det med funnene i *Glubina 4261 metr* samt bildebokbiografien til Tsjilingarov og nyhetsreportasjene, slik at jeg i skjæringspunktene mellom dette materialet kan forsøke å finne ny informasjon. Ved noen enkelttilfeller videre i dette kapittelet vil jeg også komme innom intervjuet mitt med Tsjilingarov og Zajtsev.

3.3 Dagen er kommet

I det første kapittelet – *Den nastal!* – leser vi at Tsjilingarov ønsket å sette i gang med nedstigningen til dypet så tidlig som mulig, noe Sagalevitsj nektet å gå med på fordi MIR-ene aldri pleier å dykke før klokken ni. Slik hadde det alltid blitt gjort tidligere, uten ulykker. Det nevnes samtidig at starttidspunktet – klokken ni – ble kalt for «время ‘Ч’», oppkalt etter Tsjilingarov (Paulsen et al. 2007, 13). Og fordi undervannsdykkere, på lik linje med matroser, er overtroiske, sa Tsjilingarov: «спорить с Сагалеви́чем беспо́лезно [...] усме́хаясь в свою роско́шную боро́ду. – Погружа́ться бу́дем после де́вяти» (Paulsen et al. 2007, 14). Selv om man gjør slik Sagalevitsj mener er best, er det Tsjilingarov som til slutt bestemmer tidspunktet. Dette minner om 1930-talls-episoden med meteorologen Dzjerdzjejevskij og pilot Vodopianov.

Når Bortsjik beskriver stemningen før dykket, som fant sted den 2. august 2007, kaller han de som skal ned til bunnen for «hovedheltene», og beskriver dem som stille og fokuserte. Litt senere i kapittelet kaller han dem for «modige reisende» (Paulsen et al. 2007, 14). Den eneste som virket å være helt uanfektet før dykket var Frederik Paulsen. Kvelden før hadde Bortsjik spurt den svenske milliardæren om han ikke syntes at neddykkingen var en risikabel affære. Paulsen svarte med et smil at det var farligere i Moskva uken før når han gikk over Tverskajagaten (Paulsen et al. 2007, 13), i samme stil som Tsjkalov kunne ha svart på 1930-tallet. Deretter gikk Paulsen alvorlig over til å si at de han skal dykke ned sammen med er profesjonelle, og at han kjenner godt de han skal sette rekord med, samt at MIR-ene er anerkjent for å være de beste miniubåtene i verden. Han stoler på de russiske pilotene, den russiske teknologien og sist, men

ikke minst – han «stoler på Artur» (Paulsen et al. 2007, 14). At han sier dette om Tsjilingsarov, tyder på at sistnevnte er en person man har respekt for og tiltro til, i samsvar med hva McDowell skrev i Explorers Club flaggrapporten (Batson og McDowell 2008).

Fokuset rettes et kort øyeblikk mot den spektakulære naturen på Nordpolen, før det igjen rettes mot dykkdeltakerne som sammen med journalisten er på vei i helikopteret mellom *Rossija* og *Akademik Fjodorov*, hvor MIR-ene venter. Bortsjik minnes under flyturen en av sine yndlingsforfattere, Ivan Antonovitsj Jefremov, som sa at virkelig modige mennesker er de som finner styrke i seg selv til å bekjempe den trehodete hydraen bestående av tre «N»: «гидрой Неожиданного, Неизвестного и Неблагоприятного» (Paulsen et al. 2007, 14). Det er synet av de seks «tapre menneskene» og med Jefremov-sitatet i minne at han skjønner at disse «øyeblikkene vil gå inn i menneskets historie», og at disse seks personene kommer til å være nærmere jordas sentrum enn noen andre før dem (Paulsen et al. 2007, 15). Disse beskrivelsene er som tatt rett ut ifra helte-betydningen av Arktis-myten.

Påstanden om nærhet til jordas sentrum, som virker å være i strid med det 11000 meter dype Marianergropdykket i 1960, forklares med forskjellen mellom jordens radius ved polene og radiusen ved ekvator – en forskjell på 19 kilometer. Det vil si at Arktika-2007 dykkdeltakerne var nærmere jordens sentrum enn Don Walsh og Jacques Piccard i 1960. Legger man til de cirka 4300 meterne, skriver Bortsjik, som MIR-ene dykket, er man hele 23 km nærmere jordens sentrum enn ethvert punkt på jordens overflate ved ekvator. I neste setning understreker han at det er hele to ganger *dypere* enn Marianergropen. Disse to setningene sammen gjør at førsteinntrykket mitt er litt forvirrende, for det virker som om at Arktika-2007 dermed gikk dobbelt så dypt ned til Jordens kjerne som Walsh og Piccard, noe som er misvisende. Bortsjik burde trukket fra de 11000 meterne som Walsh og Piccard dykket i denne sammenligningen med 1960-dykket. Da ville Bortsjik ha skrevet at MIR-ene var 12 kilometer nærmere jordens kjerne enn Walsh og Piccard, og ikke hele 23 km. Denne forskjellen mellom hvor mye nærmere man kom Jordens kjerne i Arktika-2007, kan heller ikke i mine øyne sies å minske betydningen av hva Walsh og Piccard oppnådde – et dykk på svimlende 11000 meter. I lys av dette blir 4261 meter mindre enn halvparten, selv om Bortsjik muligens prøver å demonstrere at Arktika-2007 overgår Marianergropdykket, noe det *suma summarum* etter min mening ikke gjør.

Bortsjik overrakte Gruzdjev et videokamera som han skulle bruke på vei ned i dypet. Klippene som Volodja (Gruzdjev) kommer til å filme vil i ettertid bli sendt til hele verden, skriver Bortsjik, og de vil bli «hits» i nasjonale og utenlandske medier (Paulsen et al. 2007, 15).

Bortsjik fikk rett i at videoklippene ble kringkastet rundt hele verden, men de slo ikke like godt an overalt.

Bortsjik røper videre i teksten at de unge ekspedisjonsmedlemmene kaller Tsjilingarov seg imellom for «Tsje».¹⁸ At Tsjilingarov har en spesiell rolle og tiltro blant ekspedisjonsmedlemmene vises også i det at Bortsjik under helikopterturen ønsket å fortelle Tsjilingarov at: «мы очень верим в него, хотя и беспокоимся за гидронавтов... вместо этого мы молча обменялись крепкими рукопожатиями и разошлись» (Paulsen et al. 2007, 15). Denne tiltroen gjenspeiles i den tiltroen Paulsen uttrykte til Tsjilingarov litt tidligere i kapittelet, samtidig som at denne følelsesmessige holdningen i mine øyne virker litt *vel* heroisk og klisjeaktig. Med andre ord, at det kan oppleves litt kunstig.

Tsjilingarovs taushet og fokus når Mi-8 helikopteret endelig lander på *Akademik Fjodorov*, samtidig som spenningen bygger seg opp, gjør at alvoret synker inn hos de resterende ekspedisjonsdeltakerne. En taus og fokusert Tsjilingarov gjør inntrykk på ekspedisjonsdeltakerne fordi det er: «Чилингаров, который ничего и никого не выпускает из виду, живо реагирует на все и на всех вокруг» (Paulsen et al. 2007, 15). Deretter forteller Bortsjik at «удивительно, но факт» (Paulsen et al. 2007, 15) at alle som møter og snakker med Tsjilingarov føler seg smigret. Bortsjik nevner i den sammenheng at Tsjilingarovs: «меткие “фольклорные” выражения вызывали бурю восторга и передавались из уст в уста». Spredningen av ekspedisjonslederens ord blant deltakerne tyder på at det finnes en grad av heltedyrkelse tilknyttet Tsjilingarov. Mitt eget møte med Tsjilingarov bekrefter også dette. Før intervjuet med ham, i samtale med Olga Kuznetsova, sekretær i *Poljarnyj Fond* hvor Tsjilingarov er president, ble han beskrevet som en travelt opptatt legende som alle vil ha «en bit av». I tillegg er likheten mellom Tsjilingarov og 1930-tallets Otto Sjømidt noe som påpekes flere steder. Et av de er under intervjuet med Tsjilingarov.

Under seansen med dedikasjonsskriving og overrekkelse av en bildebokbiografi («*Artur Nikolajevitsj*» 2014) som gave fra Tsjilingarov til meg, viste Konstantin Zajtsev kort frem en bildebokbiografi («*Jubilejnye fotoalbomy Otto*» 2011) av Otto Sjømidt som han hadde stående på hylla. Han holdt den foran seg og fortalte at den er fra samme serie som Tsjilingarov-biografien, og handler om Sjømidt, etableringen av Nordøstpassasjen og om Tsjeljuskin-ekspedisjonen. Han avbrytes av Tsjilingarov som leser opp dedikasjonen han har skrevet, før sistnevnte overrekker bildebokbiografien sin til meg. I det jeg får den i hendene mine sier Zajtsev: «так что вот, и это [Tsjilingarov-biografien] продолжение». Da så jeg frem og

---

¹⁸ Som i Che Guevara.

tilbake mellom forsiden til Tsjilingarov-biografien og forsiden til Sjmids biografi (Figur 1), og noen likheter slo meg. Tsjilingarovs posering og blikk er på flere måter en imitasjon av bildet av Sjmids, hovedforskjellen er at Tsjilingarov ser rett inn i kameraet og bildet av han er zoomet inn mot ansiktet. Likheten de to imellom styrkes av de fyldige skjeggene til både Sjmids og Tsjilingarov, samt de kalkulererte, litt strenge og «dype» blikkene deres. Zajtsev pekte altså på Tsjilingarov som en slags arvtaker etter Sjmids – en moderne «fortsettelse». Med andre ord kan man si at Arktika-2007 hadde med seg sin egen levende legende, slik skipene *Sibirjakov* og *Tsjeljuskin* hadde med seg Sjmids i 1932 og 1933.

Figur 1. Forsidene til bildebokbiografiene («Jubilejnye fotoalbomy Artur» 2014; «Jubilejnye fotoalbomy Otto» 2011)

På nettsiden til forlaget til bøkene, *Izdatelstvo RMP*, oppdaget jeg i forbindelse med min søken etter forsidebildet til Sjmids biografi at motivene på eksempelbildene fra Tsjilingarov- og Sjmids biografiene er overraskende like, og likt plassert. I tillegg til at man på midten av disse nettsidene («Jubilejnye fotoalbomy Artur» 2014; «Jubilejnye fotoalbomy Otto» 2011) får se bildeeksempler fra disse arktiske ledernes barndom, får en på høyre side se et par bilder hvor de i voksen alder står sammen med sine respektive tids suverene, nasjonale ledere (Figur 2). Otto Sjmids står sammen med Stalin, mens Artur Tsjilingarov står sammen med Putin.

Figur 2. Tsjilingarov med Putin og Sjmidt med Stalin («Jubilejnye fotoalbomy Artur» 2014; «Jubilejnye fotoalbomy Otto» 2011)

Som Sjmidt før ham, bruker også Tsjilingarov den autoriteten han har til å «få ting gjort». Et eksempel på dette er når Bortsjik skriver at bare takket være autoriteten og kontaktene til Tsjilingarov fikk ekspedisjonen tak i en militærparabolantenne, samt en tillatelse til å bruke militærsatellitter, for å kunne formidle videoopptak til hele verden av heltene på vei ned og opp fra bunnen av Nordpolen (Paulsen et al. 2007, 27). Spørsmålet om live-fjernsynssendinger ble diskutert på «høyeste hold» – i Det føderale kommunikasjonsbyrået (*Federalnoje agenstvo zvjazi*), men man fant ut at vanlige «tallerkener» ikke ville fungere på Nordpolen (Paulsen et al. 2007, 17). Bortsjik kaller militærparabolantennen ved to anledninger for journalistenes arktiske båt-Mekka. Det vil si deres «Mekka» på skipet *Akademik Fjodorov*. Vi tar med oss Bortsjiks bruk av denne betegnelsen til det neste kapittelet om Dmitrij Rogozin på Svalbard. Syv år etter Arktika-2007 beskrev han nemlig Arktis som et russisk «Mekka» på Twitter.

At man hadde med en militær parabolantenne og et pressekorps, gir inntrykk av at ekspedisjonen hadde et PR-stunt-aspekt ved seg som var godt planlagt på forhånd. I tillegg demonstrerer eksempelet med militærparabolantennen og satellittene at Tsjilingarov er en leder med reell makt og en nøkkelperson til at ekspedisjonen lyktes. I lys av forhistorien til ekspedisjonen kan vi si at hovednøkkelen Tsjilingarov holdt i var hans var mulighet til å gjøre de utilgjengelige russiske isbryterne tilgjengelige for McDowell og Paulsen.

3.4 MIR-ene

Videre i kapittelet forklarer Bortsjik hvorfor MIR-ene ble bygget i Finland. Hadde man ønsket det, kunne jo MIR-ene med letthet ha blitt bygget på fabrikkene i Sovjetunionen – det ville ikke ha vært et teknisk problem, konstaterer han. Han forklarer at det ikke skyldtes mangel på tillit til de sovjetiske fabrikkene, men at disse spesialiserte seg på samlebandsproduksjon, derfor

ville byggingen av kun to miniubåter blitt unødvendig dyrt, i tillegg til at den høyteknologiske industribransjen i Sovjetunionen allerede hadde hendene fulle av militære bestillinger på grunn av den kalde krigen. Sovjetunionen hadde i tillegg vane for å utkontraktere enkeltbestillinger. Hele byggeprosessen befant seg imidlertid under kontroll av sovjetiske spesialister, og finnene utførte, ifølge MIR-skaperen Igor Mikhaltsev, alle instruksene og punktene som Mikhaltsev gav til dem, skriver Bortsjik. Han forteller videre at russerne – som et glimrende eksempel på russisk kløkt – klarte å få finnene til å bygge to miniubåter til prisen av én (MIR-2 stod for 6 % av den totale kontraktsummen) ved å spørre finnene om hva en eksakt kopi ville koste. Finnene trodde Mikhaltsev uansett ikke hadde råd til to miniubåter – i kontrakten ble det bestilt bare én, og de oppgav en «latterlig sum» til svar og ville bare ta seg betalt for delene til en eventuell MIR-2. Senere fikk Mikhaltsev statlige bevilgninger til å kjøpe disse ekstradelene – som ble til MIR-2. Bortsjik oppgir ikke totalsummen til kontrakten (konfidensiell informasjon), men skriver at den var betydelig lavere enn byggingen av alle tilsvarende amerikanske, franske og japanske miniubåter (Paulsen et al. 2007, 20). I tillegg overgår MIR-ene konkurrentene teknisk på flere områder (Paulsen et al. 2007, 21), og i 1994 ble de kåret til «verdens beste dypvannsminiubåter som noensinne har blitt bygget» av World Technology Evaluation Center (Paulsen et al. 2007, 26). Bortsjik bruker syv sammenhengende sider i kapittelet på å fortelle detaljert om MIR-ene – hvordan de ble bygget og hva de er laget av. Dette fokuset på den overlegne teknologien minner om 1930-tallet, da fly og isbrytere spilte nøkkelroller i utviklingen av det russiske Arktis, noe de naturligvis gjør til den dag i dag.

Teknologiske fremskritt var et nøkkelelement i den sosialistiske realismen på 1930-tallet, og en viktig del av Arktis-myten. På den annen side er det helt naturlig at man i en slik ekspedisjonsrapport går inn på tekniske detaljer, men likheten slår meg allikevel. Bortsjik prøver også, i mine øyne, å overbevise at MIR-ene med rette først og fremst er russiske – ikke halvt-finske. Det var takket være *russisk* teknologi at James Cameron kunne produsere de unike bildene i filmen *Titanic* (1995), skriver Bortsjik. Og når MIR-1 sakte men sikkert kom til syne på vei opp av hullet på Nordpolen etter det historiske dykket, kunne han snart lese på siden av miniubåten: «гордые слова «Российская Академия Наук» (Paulsen et al. 2007, 37).

3.5 Ned i dypet

Bortsjik beskriver hvordan den alltid uforstyrrelige Sagalevitsj går inn i MIR-1, etterfulgt av den rolige Volodja og den energifulle, men fokuserte, Tsjilingarov. Selv om sistnevnte med et

glimt i øyet ber sine lyttere om at de ikke må miste Frederik (Paulsen) og at de må følge ekstra godt med på MIR-2, fortalte Tsjilingarov i etterkant at han følte et enormt ansvar for de andre deltakerne. Dette skyldtes at han: «привык рисковать собой, но не друзьями» (Paulsen et al. 2007, 30). En slik uttalelse står i stil med helte-betydningen av Arktis-myten.

Artur Tsjilingarov burde ifølge Bortsjik i utgangspunktet ikke gå ned i dypet siden hans oppgave som ekspedisjonsleder var å kontrollere ekspedisjonen ovenfra, og natten før forsøkte Tsjilingarov å redusere faren ved dykket ved å foreslå å feste tau til miniubåtene. Sagalevitsj dukker her nok en gang opp med et kategorisk «nei» til en slik løsning, på samme måte som han sa nei til å dykke før klokken ni. Lest i ett, gir teksten nesten et inntrykk av at Tsjilingarov tok plass i ubåten for å spare noen andre for faren, noe som i så fall er ment å understreke Tsjilingarovs mot (igjen). Hvis dette er Bortsjiks formål, så er det lite overbevisende, tatt i betraktning hvor populære plassene om bord MIR-ene kan sies å ha vært i Arktika-2007. Uansett om dette er formålet til Bortsjik eller ei – selve dykket er spennende lesing, og man forstår at det var krevende å samkjøre de to miniubåtene med både skipene på overflaten, isen som driver og sondene som ble plassert på isen for å hjelpe MIR-ene med å plassere seg selv, samt opprettholde sambandet – som etter 3000 meters dyp til tider var ikke-eksisterende. Det viste seg at MIR-ene bare kunne kommunisere stabilt med hverandre, men ikke med *Akademik Fjodorov*. Dette innebar selvsagt en uventet, forhøyet risiko, og pilotene kunne ha valgt å dykke opp igjen som følge av dette, men som Bortsjik skriver – de som denne dagen svømte rundt i MIR-ene hadde ikke gått med på å returnere med ingenting – de ble enige om å fortsette dykket (Paulsen et al. 2007, 35). Disse tre menneskene i en liten båt på grensen til havbunnen gjorde i dette øyeblikket det som Jules Verne og Conan Doyle drømte om, skriver Bortsjik, og foreløpig er det bare noen få, modige mennesker som har fått besøke denne undervannsverdenen.

Etter noen timer fikk Gruzdjev endelig øye på bunnen. Sagalevitsj forhåndsvarslet således sine passasjerer om at de «går inn for landing». Klokken 12:08 kommer meldingen til overflaten: MIR-1 har landet på bunnen av Nordishavet på 4261 meters dyp i det geografiske punktet til Nordpolen (Paulsen et al. 2007, 35). Meldingen ble møtt med jubelglede, klemmer og hurra-rop – og det er kanskje ikke rart at Tsjilingarov senere sammenlignet det med å ta det første skrittet på månen, («Som å ta de første stegene» 2007). «Эхо победы разнеслось над Северном полюсом», skriver Bortsjik (Paulsen et al. 2007, 35). 37 minutter senere lander MIR-2 på 4302 meters dyp, samtidig som militærparabolantennen kobles opp til satellitten slik at hele verden får direktesendt beskjeden om den nye verdensrekorden russerne har satt.

Bortsjik skriver at journalistene og ekspedisjonsmedlemmene ikke så for seg hvilken storm av kritikk som ville komme som følge av direktesendingen deres – de verbale «duellene» til politikerne – og hvordan noen blant dem kom til å sette avsted mot Nordpolen for å bevise sine rettigheter i Arktis,¹⁹ at de kom til å bringe frem minner fra den kalde krigen, eller at andre igjen kom til å snakke om et arktisk kappløp (Paulsen et al. 2007, 36). Ekspedisjonsmedlemmene, skriver Bortsjik, følte på det tidspunktet utelukkende glede og stolthet over sine kamerater som i det øyeblikket befant seg over 4000 meter under havet og utførte sine vitenskapelige oppgaver og som muligens gjorde nye, geografiske oppdagelser (Paulsen et al. 2007, 36). Med andre ord: mens utenlandske, vestlige politikere bruker anledningen til å kritisere Russland, befinner sistnevntes tapre, edle helter seg på bunnen av Nordpolen i farlig omgivelser i tjeneste for vitenskapen og fedrelandet. Denne fremstillingen av kritikken fra utlandet som veldig urettferdig i russernes øyne, virker å representere hva ekspedisjonsmedlemmene faktisk følte, også sett i lys av diskusjonen i dette kapittelet rundt Tsjilingarovs uttalelser på Vnukovo noen dager senere. Bortsjik kaller flaggplantingen for «symbolsk» (Paulsen et al. 2007, 36). På den annen side er spørsmålet om det virkelig ikke gikk an å se for seg en eller annen form for kritikk av flaggplantingen på bunnen av Nordpolen, gitt at flaggplantingen sammen med dykket var et av de avgjørende målene i en ekspedisjon med et klart «bevise våre rettigheter i Arktis»-fokus. Jeg vil nevne at Sagalevitsj på Vnukovo sa at hovedformålet med ekspedisjonen, tross alt, var flaggplantingen og: «я чувствовал гордость за свою страну» (Fotsjkin 2007). Det neste spørsmålet er om ekspedisjonen, i tillegg til å være en rekordsetting og innsamling av diverse vitenskapelige prøver, også var et bevisst PR-stunt fra russernes side, slik arktiske ekspedisjoner bevisst ble brukt på 1930-tallet i Sovjetunionen? Trolig, selv om det finnes forskjeller: Arktis-propagandaen på 1930-tallet var rettet både mot egen befolkning, og mot verden for øvrig, som beskrevet i nåtids-betydningen av Arktis-myten i forrige kapittel. Det var åpenbart slik for Arktika-2007 sin del også, men i motsetning til de sovjetiske ekspedisjonene, slo ikke Arktika-2007 så godt an blant de internasjonale aktørene, gitt at formålet var å imponere. For det andre, hvis russerne var mer interessert i å provosere enn å imponere sitt utenlandske publikum, så forventet de ikke en så krass kritikk som den man faktisk mottok.

Et annet argument som underbygger at Arktika-2007 var et bevisst publisitetsstunt, finner vi i bildebokbiografien til Tsjilingarov. I forbindelse med ekspedisjonen Antarktida 2001–2002, hvor man for første gang i historien fløy et lett, enmotorsfly (An-3T) til Sørpolen, skriver

---

¹⁹ Russerne mener at ekspedisjonen til den amerikanske isbryteren og forskningsskipet *USCGC Healy*, som begynte sin ferd mot Nordishavet fire dager etter at Arktika-2007-dykket, var fremprovosert av russernes oppsiktsvekkende flaggplanting («Amerikanskij ledokol «Healy» 2007).

Tsjilingarov at den russiske suksessen helt sikkert var irriterende for amerikanerne (som hadde en base der). Ikke bare fordi man hadde klart å bevise at «vi kan fly hit», attpåtil gjennom særdeles krevende værforhold, men også fordi man ble nødt til å etterlate flyet på Sørpolen på grunn av motorproblemer. Tsjilingarov skriver at: «он [flyet] раздражитель, безусловно, поскольку обозначает наше присутствие» («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 206). Om amerikanerne ble irritert eller ikke, er uvisst, men denne fremstillingen stemmer i hvert fall helt overens med nåtids-betydningen av Arktis-myten, hvor amerikansk misunnelse var et element.

I tillegg hadde amerikanerne enda en grunn til å bli forbløffet – president Putin snakket med Tsjilingarov som befant seg på Sørpolen, og dette attpåtil gjennom amerikanernes samband («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 206). At presidenten hilste til ekspedisjonsmedlemmene gjennom det amerikanske sambandet, på deres amerikanske stasjon, var for amerikanerne, i Tsjilingarovs øyne, et bevis på russernes seriøse ambisjoner i Antarktis. Han legger til at russerne ikke la skjul på at det var en ren politisk (!) ekspedisjon, med litt spenning underveis. Med andre ord avslører Tsjilingarov at russiske moderne ekspedisjoner kan være utelukkende politisk motivert, og russerne er veldig bevisste på dette. Dette faktumet er naturligvis overførbart til Arktika-2007, og blir diskutert i diskusjon- og konklusjonskapittelet.

Helt til slutt i det første kapittelet fortelles det at sambandet mellom MIR-1 *Akademik Fjodorov* ikke fungerte, og at man ble nødt til å kommunisere via MIR-2 for å finne veien ut av hullet. Ifølge det tredje kapittelet, skrevet av Paulsen og McDowell, var det bare MIR-2 som hadde slike vanskeligheter, noe vi analyserer senere. MIR-1 beskrives av Bortsjik som «гордый и непобежденный» i det den blir heist opp (Paulsen et al. 2007, 40). En slik personifisering av gjenstander er et kjennetegn fra begynnelsen av Arktis-myten under Stalins første femårsplan, da konkrete gjenstander som flyet og isbryteren ble fremstilt som helter (McCannon 1998, 98).

Det første Tsjilingarov gjør når han stolt kommer ut av miniubåten er å løfte opp et russisk flagg mellom hendene. Tsjilingarov gir samtidig beskjed om at man, som høflig er, må vente på MIR-2, som kom opp i midten av hullet uten de vanskelighetene MIR-1 støtte (igjen i motsetning til kapittel tre). Frederik Paulsen kom først ut, smilende, og steg ned fra MIR-2 og omfavnet Tsjilingarov hjertelig. McDowell steg ut og ned på dekket mens han på gebrokkent russisk ropte «Ахтыр! Хорошо!», hvorpå han av glede løftet Tsjilingarov opp i luften (Paulsen et al. 2007, 41; «Flag na dne okeana» 2007). I Tsjilingarovs løfting av flagget, kombinert med en personifisering av det «stolte» russiske utstyret, ser vi igjen et eksempel på russisk patriotisme. Samtidig får vi innblikk i et vennskapelig forhold mellom de internasjonale deltakerne og russerne. Både her, men også i intervjuet med Bojarskij, Tsjilingarov og Zajtsev,

har jeg oppdaget at varme, vennskap og gjensidig respekt mellom russiske og utenlandske polfarere er et gjennomgående trekk i dagens russiske arktiske miljøer. Noe av det første Tsjilingarov påpekte i intervjuet med ham, er at han har mange norske venner – Thor Heyerdahl var en av dem. Zajtsev snakket varmt om Børge Ousland, og kalte ham for en veldig nær venn av ham selv og Tsjilingarov. Slike vennskap og bekjentskap er ikke uvanlig i andre fagmiljøer, men under intervjuet med Zajtsev fremstilles disse vennskapene likevel som unike. Dette skyldes ifølge Zajtsev naturen i Arktis. Han beskriver fenomenet som binder alle polfarere sammen for «Arktis-syken»: «при чем Арктиком заболеешь, это уже на всю жизнь потом. Ousland selv, kanskje Norges mest kjente moderne polfarer, bekrefter ordene til Zajtsev når han i *Seilas rundt Nordpolen* (2011) skriver at: «hva er det med is og snø som gjør at det går an å lengte så voldsomt etter alt dette kalde og hvite?» (Ousland og Thorleifsson 2001, 13). Zajtsev sa under intervjuet at de møtte Ousland i april året før (2015) da de var på Nordpolen, noe som må innebære at Zajtsev faktisk var med Tsjilingarov og Rogozin til Nordpolen og Svalbard, en tur vi kommer tilbake til i neste kapittel. At det deltar ikke-russere i heroiske, russiske Arktis-ekspedisjoner er ikke noe nytt i forhold til 1930-tallet. Da *Tjseļjuskīn* sank i 1934, bidro to amerikanere – Clyde Armistead og William Lavery – til i redningsaksjonen. De mottok hver sin Lenin-medalje («O nagrazjdenij» u. d.), slik McDowell og Paulsen mottok medaljer i 2008 (Batson og McDowell 2008). Denne likheten kan også betegnes som et «spor» av Arktis-myten, innenfor dens nåtid-betydning.

I forbindelse med sistnevnte medaljeutdeling, leser vi i bildebokbiografien til Tsjilingarov at han under utdelingen erklærte: «Российские исследователи никогда не уйдут из Арктики. Сегодня нас не остановит никто, да меня и вообще трудно остановить» («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 235). Slike uttalelser, som vi har hørt et par av allerede, og som det vil dukke opp flere av underveis, minner sterkt om helte-betydningen av Arktis-myten. Vi minnes fra forrige kapittel at Arktis-myte-helten gjerne skulle være stolt, dristig, modig, viljesterk og lys. At Artur er spøkefull innledningsvis under sin tale under utdelingen av medaljen, er et eksempel på det «lyse» («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 235). Hans andre uttalelser vitner derimot om hans stolthet og dristighet, som var nødvendige for å danne en sann arktisk helt. At Tsjilingarov deltar i farlige ekspedisjoner, viser hans modighet og viljestyrke. Datamaterialet jeg analyserer tegner altså allerede på dette tidspunktet et bilde av Artur Tsjilingarov som en klassisk helt innenfor Arktis-myten.

3.6 På havbunnen

Det andre kapittelet – *Na dne okeana* – begynner med Tsjilingarovs mimringer rundt dykking til bunnen til Nordpolen, noe han hadde drømt om lenge på tross av at han en gang på 1970-tallet i forbindelse med et 30-meters dykk på Nordpolen så vidt kom seg ut med livet i behold (Paulsen et al. 2007, 43). Men Tsjilingarov er ikke personen, skriver Vladimir Lizun, som lar «dårlige profetier» eller «jærtegn» holde ham tilbake (Paulsen et al. 2007, 43). Denne egenskapen har Tsjilingarov i så fall til felles med Fridtjof Nansen, som heller ikke lot seg påvirke av hverken dårlige «tegn» eller annen overtro i sine bestrebelse.

Dykket til bunnen av Nordpolen hører ifølge Lizun til blant de mest bemerkelsesverdige prestasjonene, og geografiske oppdagelsene, noensinne fordi det foregikk under isen i Arktis (Paulsen et al. 2007, 44). I tillegg er det slik at hver gang man gjør noe nytt kan det dukke opp uventede hindringer som man ikke kunne vite om på forhånd, ei heller kan man forutsi hvordan det å være i en vanskelig situasjon vil påvirke psyken, noe Lizun skriver at Tsjilingarov forstår godt. Med andre ord – Tsjilingarov besitter de egenskapene en arktisk helt i Arktis-myten skal ha, som visdom og mot. Tsjilingarov ble sterkere motivert til å lykkes med sitt «nye eventyr», som hans bekjente kalte det for, fordi å dykke til bunnen av Nordpolen ble, med rette, sett på som en krevende operasjon (Paulsen et al. 2007, 45). Tsjilingarov stemmer her igjen overens med helte-betydningen til Arktis-myten, han viker ikke unna fare – for når Tsjilingarov har bestemt seg for et mål kan man ikke stoppe ham, like lite som man kan stoppe en atomdreven isbryter som bryter seg frem i isen (2007, 46; «*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 235).

Det nevnes her i kapittelet at det gikk nesten ni år fra ideen oppstod til dykket fant sted. Det vil si at ideen oppstod i 1998, men som vi vet, var 1998 året McDowell først tok kontakt med Sagalevitsj, mens ideen og planleggingen startet i 1997. Videre fortelles det hvordan Tsjilingarov utelukkende brukte fritiden sin til å planlegge superprosjektet, fordi Tsjilingarov er disiplinert og ansvarlig, og brukte arbeidstiden bare til Dumaens anliggender. Han gikk i den sammenheng heller aldri glipp av plenumssamlingene i det russiske parlamentet, i motsetning til mange andre representanter i Dumaen (Paulsen et al. 2007, 46). Denne fremstillingen av planleggingen virker i utgangspunktet å være i strid med rapporten til Batson og McDowell (2008) og Teague (2008) – med mindre planleggingen som Tsjilingarov knyttes til rett og slett bestod av en fortløpende kontakt med Sagalevitsj og oversikt over hans tekniske forberedelse av MIR-ene. I så fall samarbeidet Sagalevitsj med Tsjilingarov, eller bare informerte ham om hva som foregikk, uten at McDowell, Walsh og McLaren var klar over dette. Når tiden var inne (2006/2007) kom Tsjilingarov inn på scenen og gjorde det mulig for McDowell og Paulsen å få gjennomført dykket. En slik forståelse underbygges av Sagalevitsj i et tidligere nevnt intervju

fra 2015 («Arktika 2007»), hvor han sa at han informerte Tsjilingarov om prosjektet i 2003. Takket være bildebokbiografien vet vi at fritidsforberedelsene det refereres til i *Glubina* gjelder det siste halvåret før dykket fant sted, altså våren 2007.

I kapittelet skryter Lizun og Tsjilingarov av *Rossija*-kapteinen: «человек компетентный, опытный, хорошо знающий ледовую обстановку в Арктике – способен найти выход даже в самых сложных и критических ситуациях» (Paulsen et al. 2007, 47). Skipskapteiner var typiske helter innenfor Arktis-myten, for eksempel kapteinen om bord både *Sibirjakov* i 1932 og *Tsjeljuskina* i 1933 – Vladimir Voronin. Slik Sjmidskrøt av Voronin etter disse sovjetiske ekspedisjonene, skrøt også Tsjilingarov av kaptein Spirin: «Нам дали самого лучшего капитана [...] от Спирина зависело многое, и он, как всегда достойно, справился со своей непростой задачей» (Paulsen et al. 2007, 47).

Lizun forteller at ekspedisjonen hovedsakelig ble finansiert av sponsormidler. En stor del av disse midlene, sier han, kom fra utlendingene som deltok i ekspedisjonen – spesielt Frederik Paulsen, mangeårig venn av Artur Tsjilingarov (Paulsen et al. 2007, 49). Det er interessant at det som fremstilles som en russisk ekspedisjon, hvor man tilsynelatende skulle bevise Russland sine krav i Arktis, i stor grad var finansiert av private, utenlandske aktører. Hadde dette vært tilfellet i dag kunne man jo kanskje ha hørt anklager om «utenlandske agenter»?

Det fortelles at Tsjilingarov fløy til Murmansk først den 23. juli. Ekspedisjonen startet 24. juli klokken 15:43, og Lizun skriver at det var mange som kom for å bevitne avreisen til *Rossija* og *Akademik Fjodorov*. Dette skyldtes nok, mener Lizun, at folket kunne føle at denne ekspedisjonen, i motsetning til de utallige andre ekspedisjonene byen var blitt vant til, kom til å bli historisk. Folkets tilstedeværelse var derfor forståelig (Paulsen et al. 2007, 50). Kapittelet går deretter over til å vekselvis (i god ekspedisjons-stil) beskrive ekspedisjonen i dagbok-loggformat og vekselvis som vanlig, fortellende tekst. I det første tilfellet oppgis dato, dag, klokkeslett, kurs og temperatur. Disse noteringene ble gjort av kaptein Spirin om bord *Rossija*.

Andre gang kapittelet går over til forklarende tekst, fortelles det at da skipene befant seg i midten av Barentshavet ble de gjort oppmerksom på at luftetterretningen til NATO fulgte med på skipenes gang. Det begynte nemlig, oftere og oftere, å dukke opp militære fly på himmelen. Tsjilingarov fortalte i etterkant at:

они проносились над самой палубой [...] все это выглядело вызывающе. Нам явно давали понять, кто контролирует эти территории. Но у нас были крепкие нервы, так что мы спокойно следовали своим курсом. (Paulsen et al. 2007, 52)

Tsjilingarov kritiserer NATOs åpenbare maktdemonstrasjon i Barentshavet, mens vårt inntrykk i Norge de siste årene er at det er Russland som oppfører seg slik som det står beskrevet i sitatet. Norske fiskere tør for eksempel ikke å operere i deler av Barentshavet på grunn av russiske raketter og krigsskip (Bogen 2016). Oppførselen til russiske jagerfly i Østersjøen og over kysten av Nord-Norge er andre eksempler som har skapt dette inntrykket (Mogen 2016).²⁰

Fra den dagen av begynte vestlige, spesielt amerikanske og kanadiske medier, en angrepskampanje på ekspedisjonen, skriver Lizun (2007, 52). «Den dagen» er 26. juli, mens neddykket fant sted 2. august. Jeg må her nevne at utenom én artikkel i *Radio Free Europe / Radio Liberty* datert 27. juli (Yassmann 2007) som nevner den påbegynte ekspedisjonen og at Arktis kan bli en ny slagmark, samt én artikkel fra *The Telegraph*, datert 1. juli, som sier at Russland har nådd havbunnen og plantet et russisk flagg på Nordpolen i verdens siste *colonial scramble* (Blomfield 2007), finner jeg ingen artikler som kritiserer ekspedisjonen før dykket den 2. august. Unntaket er altså *The Telegraph*-artikkelen, samt en artikkel i *LiveScience* (Than 2007), også datert 1. august, som betegner russernes plan om å gjøre krav på enorme områder i Arktis som «ambisiøs». Kritikken fra den amerikanske diplomaten Tom Casey og den kanadiske utenriksministeren Peter MacKay, og de påfølgende medieoppslagene kom først etter flaggplantingen. Med andre ord, *Glubina 4261 metr* prøver å trekke en kobling mellom tidspunktet for når ekspedisjonsskipene ble observert i Barentshavet av NATO, og starttidspunktet for kritikken mot ekspedisjonen. En slik kobling virker i mine øyne å være usann, eller i det minste svært unøyaktig.

Påstander i vestlige medier om en «krig om ressursene», og at Russland følger sine tradisjonelle «ekspansjonistiske ambisjoner» og ønsker å ekspandere sin suverenitet i retning mot Arktis, tegner et uten tvil forvrengt bilde av sannheten, skriver Lizun (2007, 52). Han fortsetter med å si at det ikke er snakk om noen som helst ekspansjon – det eneste Russland rett og slett gjør er å vende tilbake til den posisjonen de hadde i Arktis før, men som gikk tapt i løpet av det forutgående halvannet tiåret (1990-tallet). Dette er nok et godt poeng i forståelsen av russernes holdning til Arktis i dag – hvis man har kjøpt og bygget et hus, flytter ut av det i ti år, for å deretter flytte tilbake, så kan man ikke kalle tilbakeflyttingen for en okkupasjon. I det neste kapittelet skal vi se at Tsjilingarov i intervjuet med meg også underbygget dagens russiske aktivitet i det russiske Arktis med dette poenget om en tilbakevendelse. De andre intervjuobjektene meninger kommer vi til i neste kapittel.

---

²⁰ Mogen er ikke en skrivefeil av Bogen. Han første heter Trym, han andre heter Øystein.

Lizun skriver at en overveldende stor del av Arktis grenser til russisk territorium, og at russiske vitenskapsmenn og forskere har forsket mer på disse territoriene enn noen andre. Under sovjeterne, skriver han, var Arktis og nordområdene i tillegg: «надежно прикрыты военным щитом, решающую роль здесь играла авиация. В период рыночных реформ о безопасности стали забывать» (Paulsen et al. 2007, 52–53). Dette førte til at luftvernssystemet i Arktis fikk store «gap» (Paulsen et al. 2007, 53). I *Glubina 4261 metr* møter vi altså på en retorikk knyttet til en invasjonstrykt, eller en invasjonsbevissthet, i Arktis fra russisk hold, et tema som ble diskutert i innledningen. Men ikke nok med dette – Lizun mener at NATO-landene allerede *har* utnyttet det militært svekkede Russland i Arktis til å bygge opp sine egne militære styrker og nærvær i Arktis. Jagerflyene som observerte Arktika-2007 i Barentshavet er et eksempel på dette, mener Lizun. Han skriver, bemerkelsesverdig nok, at NATO-landene har til en slik grad blitt vant til at Russland ikke tar vare på sine egne interesser og posisjon i Arktis, at en fredelig, geografisk ekspedisjon nesten ble ansett for å være en «utfordring»:

Ну, как свыклись, так пусть и отвыкают. Своих позиций в Арктике, завоеванных самоотверженными усилиями многих поколений россиян, наша страна никому не отдаст. Такой позиции придерживался и Чилингаров, и остальные участники экспедиции. Демонстративные облеты натовскими самолетами российских кораблей никого не запугали. Экспедиция продолжалась. (Paulsen et al. 2007, 53)

Sitatet demonstrerer igjen en tvetydig russisk holdning til Arktis, i denne omgang *imot* utenlandske aktører, samtidig som Lizun gir uttrykk for at de russiske arktiske ekspedisjonene, og dermed Arktis-historien, gir russerne en særstilling i Arktis.

Om morgenen den 2. august vendes fokuset i kapittelet mot Tsjilingarov, som i lys av sin erfaring både på Nordpolen og Sørpolen forstod bedre enn alle andre faren knyttet til dykket. Sagalevitsj var enig med Tsjilingarovs i at: «это был безумный риск» (Paulsen et al. 2007, 59). At Tsjilingarov foreslo å knytte MIR-ene fast etter tau var bare for å være sikker på at man hadde tenkt på alt med tanke på å minimere risikoen – han hadde jo tross alt ansvaret for livet til alle ekspedisjonsmedlemmene, påpeker Lizun. Tau-forslaget og en påfølgende diskusjon i teksten om hvorvidt det var riktig at Tsjilingarov, som ekspedisjonens leder, skulle delta i dykket, er en utdypelse av det som ble fortalt i forrige kapittel. Her får vi i tillegg høre en begrunnelse for hvorfor det var riktig av Tsjilingarov å gå ned: fordi suksessen til ekspedisjonen i dette tilfellet var avhengig av arbeidet til mannskapet i MIR-ene. Altså dykkdeltakernes

(særlig Tsjilingarovs) evne til å nøkternt vurdere situasjonen fortløpende og finne de rette løsningene på eventuelle utfordringer. Derfor bestemte han seg *allikevel* for å gå ned med den første MIR-en (Paulsen et al. 2007, 59). Dette virker igjen lite troverdig, tatt i betraktning plassenes popularitet, derfor hadde han nok tenkt seg ned uansett.

Før dykkdeltakerne gikk ned i MIR-ene, ble de velsignet av den russisk-ortodokse presten Vladimir – noe som naturligvis ikke var et element på 1930-tallet. Det var også en russisk-ortodoks prest med i følget til Dmitrij Rogozin på Svalbard i 2015, noe som fremkommer av bildene visestatsministeren la ut på Twitter (Rogozin 2015). I bildebokbiografien til Tsjilingarov tildeles den russisk-ortodokse kirke og Gud en spesiell plass. Det er derfor interessant å sammenligne dette med bildene fra feiringen av 100-årsdagen for fødselsdagen til Lenin i 1970 på Severnyj Poljus-19 («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 65), hvor det viftes med Sovjetunion-flagg og bæres Lenin-bannere, helt i samsvar med den fremtidsrettede-betydningen av Arktis-myten. I tillegg vises et bilde av Tsjilingarov som holder to små isbjørner ekspedisjonen tok seg av – Masjka og Filka («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 64). Vi husker at møtet med den farlige isbjørnen var et typisk overgangsrituale for den arktiske helten i Arktis-myten. På bildet ser vi at Tsjilingarov ikke bare har møtt isbjørnen, men bærer én isbjørn i hver hånd, og ser ut som en kjempe i forhold til dem. Vi kan i tillegg sammenligne bildene fra april 1970, med noen bilder fra april 2009. På sistnevnte vises en russisk-ortodoks påskeprosesjon på forskningsstasjonen Barneo, i nærheten av Nordpolen. Prosesjonen ledes an av Artur Tsjilingarov, som bærer en velsignet flamme brakt til forskningsstasjonen som en påsegave helt fra selveste Jerusalem. Hos de andre deltakerne er Leninbannerne byttet ut med kors og ikoner av Jesus Kristus («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 244). I bildebokbiografien fremkommer det at Tsjilingarov vokste opp i en troende familie, og at Gud har vært med han fra barndommen av («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 11). Her passer det seg å nevne at Arktisk og Antarktisk-museum i St. Petersburg befinner seg i et tidligere kirkebygg. Museet skal imidlertid flyttes, noe Viktor Bojarskij har motsatt seg i mange år – noe som sannsynligvis er en av årsakene til at han to uker etter intervjuet med meg ikke fikk fornyet sin arbeidskontrakt som direktør av museet (Gordejeva 2016). Museumsbygget vil sannsynligvis på ny bli en russisk-ortodoks helligdom. Dette sier oss noe om at selv om Arktis er viktig for Russland i dag, finnes det andre hensyn man velger å ta, og den russiske-ortodokse kirke står sterkt i dag.

I bildebokbiografien dedikeres det to sider til et stort bilde av Artur Tsjilingarov som møter Patriark Aleksej II i 2002. Det fremkommer at patriarken velsignet mange av ekspedisjonene til Tsjilingarov, og det er forståelig at mennesker som ofte befinner seg i fare, gjerne støtter seg

på en gudstro. Tsjilingarov skriver at åndens og ordets styrke alltid har vært og alltid vil være grunnlaget som den russiske nasjonen har samlet seg rundt, spesielt i tunge og dårlige tider, i kampen mot utenlandske krefter som har ønsket å beseire Russland («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 200). Kirken har vært fundamentet som har hjulpet Russland med å overkomme harde tider, og takket være de endringene i åndslivet i samfunnet som kirken står for, har man et grunnlag for en gjenfødelse av det russiske folket («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 200). Oppsumert kan man si at Arktis og den russisk-ortodokse kirke går hånd i hånd i dagens russiske nordområdeutvikling.

Tsjilingarov, Sagalevitsj og Gruzdev blir beskrevet som viljesterke mennesker, som ler og spøker seg imellom før de setter seg inn i MIR-1. Beskrivelsen av dykket, inkludert problemene de støtte på og flaggplantingen, overlapper her med det som ble fortalt i kapittelet til Bortsjik. En detalj Bortsjik ikke nevnte, er inskripsjonen på tidskapselen som ble lagt igjen til fremtidige ekspedisjoner, som et «symbol på solidaritet og nært samarbeid» forskergenerasjoner imellom – som alle arbeider på vegne av menneskeheten (Paulsen et al. 2007, 62).

Til slutt kom de seg (nok en gang i *Glubina 4261 metr*) opp og ut, og McDowell fikk ringt hjem til sin engstelige kone. Flere kilometer unna kunne man visstnok høre sterke, feirende hurra-rop til ære for *tsjilingarovtsam*. En slik fellesbetegnelse på dykkdeltakerne, basert på navnet til ekspedisjonslederen, er et typisk kjennetegn i Arktis-myten. Det mest kjente eksempelet er *papanintsy* – altså de fire deltakerne i Severnyj Poljus-1, som ble ledet av Ivan Papanin. Under *Tsjeljuskin*-episoden ble de is-strandete deltakerne kalt for *tsjeljuskintsy*. Som nevnt i forrige kapittel, ble det skrevet dikt basert på dette navnet («*Tsjeljuskintsy jedut*» 2016). Et annet Arktis-myte-kjennetegn er at Tsjilingarov etter oppdykket gikk inn i dekkshuset til kapteinen for å snakke over telefonen med president Putin, slik som Sjmidt ville ha rapportert til Josef Stalin på 1930-tallet. Tsjilingarov, i kraft av å være Putins spesialutsending under det tredje internasjonale polaråret, informerte presidenten om den vellykkede ekspedisjonen. Presidenten roste havbunnsdykket, og understreket at: «в историю освоения Арктики вписана новая славная страница, и просил поздравить от его имени всех участников экспедиции» (Paulsen et al. 2007, 63). Som det fremkommer av bildebokbiografien til Artur Tsjilingarov, var ikke dette første gang i moderne tid at Tsjilingarov ringte Putin etter å ha oppnådd arktiske ekspedisjonsmål. Tsjilingarov ringte også triumferende til Putin i 2003 i forbindelse med Severnyj Poljus-32-ekspedisjonen (og i januar 2002 under Antarktida 2001–2002), som fant sted etter den lange, russiske pausen i Arktis («*Artur Nikolajevitsj*» 2014). I bildebokbiografien ser vi at allerede i 2003 brukes retorikken om at Nordøstpassasjen *vozzrazjdajetsa*, men enda mer spennende innenfor denne masteroppgavens ramme, er når

Tsjilingarov skriver at bolsjevikene rakk å få gjort mye i løpet av sin Arktis-utforskning og: «Если бы не было Севморпути, никакая добыча вообще не была бы возможно. Апатиты, никель, золото, алмазы – все родом оттуда» («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 216). 1930-tallets Arktis-utvikling trekkes her inn som fundamentet for dagens utvikling, og uttalelsen demonstrerer at man er bevisst på denne koblingen. Tsjilingarov legger til at nå er turen til kontinentalsokkelen kommet, og at Arktis tjener Russlands økonomi og prestisje.

Vi møter nok en gang på en eierskapsholdning til Arktis fra russisk hold i det Tsjilingarov i bildebokbiografien skriver at SP-32 demonstrere at «Arktis er russisk», at russerne er tilbake der, og at de ikke kommer til å gi Arktis fra seg til noen («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 216). Det samme ble sagt i *Glubina 4261 metr* (Paulset et al. 2007, 53).

I bildebokbiografien ser vi eksempler på at patriotiske utsagn og taler også blir brukt i forbindelse med andre russiske, arktiske ekspedisjoner. En av disse fant sted i 2011, ved bruk av *Akademik Fjodorov*, og med Hammerfest som startpunkt. Formålet var å undersøke og samle bevis for hvor langt den russiske kontinentalsokkelen strekker seg nordover. I den forbindelse talte Tsjilingarov til mannskapet, og påpekte at deres oppdrag er et statlig, politisk og geopolitisk oppdrag. Til slutt sa han: «то, что вы делаете, важно для России, для ее будущего» («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 251). Men også her understrekes det at russerne følger spillereglene i Arktis fordi bevisene skal, ifølge ekspedisjonslederen Anatolij Ledovkij, bidra til å juridisk sikre den ytre kontinentalsokkelgrensen gjennom vitenskapelige bevis («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 251). En annen ekspedisjon som nevnes i bildebokbiografien fant sted i 2013 om bord skipet *Professor Khljustin*. Tsjilingarov sier i en tale tilknyttet ekspedisjonen at: «Возобновляется традиция исследования Арктики, и очень хорошо, что ее продолжает молодые люди» («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 250).

Etter telefonsamtalen med Putin i 2007 om bord *Akademik Fjodorov* kunne feiringen om bord Arktika-2007-skipene begynne fordi hovedformålet til ekspedisjonen var oppnådd. På vei tilbake gjenstod det bare å sette av deltakerne til Severnyj Poljus-35, i tillegg til å ta målinger og prøver fra Nordishavet. Den 7. august var hoveddeltakerne til dykket tilbake i Moskva på flyplassen Vnukovo. Lizun siterer Tsjilingarov i å si til journalistene der at «пусть те, кто обвиняют нас непонятно в чем, попробуют сделать это сами» (Paulsen et al. 2007, 66). Altså stiller Tsjilingarov seg uforstående til kritikken, slik vi var inne på tidligere. Deretter sier han noe som helt klart må ha vært «føde» for vestlige journalister og kritikken ekspedisjonen fikk: «Никто больше России не сделал для освоения Арктики. И никому своих позиций там мы не отдадим. Арктика была и будет российской» (Paulsen et al. 2007, 66).

Møtet som fant sted på Vnukovo var «i sannhet triumferende», forteller Lizun (Paulsen et al. 2007, 65). Flere titalls kameraer, rundt 300 journalister, orkester, brød og salt, plakater, paroler og slagord, ungdomsaktivistene fra partiet Enhetlig Russland som messet: «Чилингаров–Арктика–Россия», «Чилингаров, спасибо за Арктику!» (Paulsen et al. 2007, 65). I tillegg var det representanter fra det russiske statsapparatet, og Moskva-ordførers kontor, tilstede. Lizun skriver at Tsjilingarov, Sagalevitsj og Gruzdjev bokstavelig talt ble overøst av blomster, mens det i Moskva-gatene ble hengt opp bannere med bilder av deltakerne sammen med følgende mottoer: «Россия встречает своих героев», «Первое в истории погружение. Глубина 4300 метров» (Paulsen et al. 2007, 65). Om det ikke i våre øyne allerede fremstår helt klart at denne mottagelsen er som direkte tatt ut av 1930-tallets mottagelser av *rapanintsy*, *tsjeljuskintsy* og Tsjkalov, så gjør Lizun her jobben for oss: «Участников полярных экспедиции давно так не встречали, пожалуй, с 30-х годов, когда они были общенациональными героями» (Paulsen et al. 2007, 65–66).

På lik linje med heltene på 1930-tallet, som etter ankomst i Moskva alltid reiste rett til Stalin, dro også dykkdeltakerne direkte til Putin – så raskt at de måtte skifte i bilen (Paulsen et al. 2007, 66). Møtet med presidenten ble kortvarig, men innholdsrikt og varmt (Paulsen et al. 2007, 66). Putin kalte arbeidet deres for viktig og interessant, dog farlig. Presidenten påpekte at Russland kom til å ta seg av Arktis, samt at resultatene til ekspedisjonen vil bli brukt i Russlands søknad til FN om å få tildelt områder i Arktis. Tsjilingarov understreker at presidenten kjenner godt til Arktis-temaet og er interessert i Arktis. I tillegg, sier han, ble Putin overrasket da han fikk vite at ekspedisjonen ble finansiert av sponsormidler. Putin sa at om det i fremtiden ville dukke opp et behov for støtte til arktiske ekspedisjoner, så ville denne støtten bli gitt. Tsjilingarov påpeker at han ikke begynte å be presidenten om en slik støtte, siden staten allerede uten slik støtte hadde begynt å vende ansiktet sitt mot nordområdene (Paulsen et al. 2007, 66). Ut ifra denne samtalen ser vi at presidenten på den ene siden virket å være litt uvitende om bakgrunnen for Arktika-2007. Putin hadde tilsynelatende ingenting spesielt med ekspedisjonen å gjøre før den var gjennomført. Han mener også at prøvene tatt av ekspedisjonen spiller en rolle i søknaden til FN. Men på samme måte som Stalin og Kreml tok til etterretning det Sjmidt fortalte dem i desember 1932 etter å ha seilt gjennom Nordøstpassasjen for første gang på en sesong (og handlet ut ifra dette), slik tok også tilsynelatende den russiske presidenten til etterretning den suksessen og fokuset som Tsjilingarov rettet mot Arktis. Som Putin sa under møtet, Russland kommer ikke bare til å ta seg av sin *Krajnyj Sever*, hvor naturressursene er å finne, men også Arktis (Paulsen et al. 2007, 66). På den annen side kan denne «bakgrunns-uvitenheten» betviles

i lys av hva som står om Severnyj Poljus-32-ekspedisjonen i 2003 i bildebokbiografien til Tsjilingarov. Der leses det at presidenten personlig støttet etableringen av SP-32, det vil si, presidenten var aktivt engasjert i det første, betydelige russiske steget tilbake til Arktis. Tatt i betraktning at Tsjilingarov under Arktika-2007 var presidentens spesialrepresentant under det tredje internasjonale polaråret, er det trolig at Putin kan ha vært bedre informert enn Tsjilingarov gir uttrykk for.

Ifølge Lizun er Arktika-2007 vendepunktet i den moderne, russiske Arktis-utviklingen. «Tilbakevendelsen» og «gjenoppbyggingen» – *vosstanovlenije* – av Russlands posisjon i Arktis, ble som følge av ekspedisjonen et mye omtalt tema i den russiske offentligheten, og var en av effektene av publisiteten rundt ekspedisjonen. Denne gjenoppbyggingen, som vi går nærmere inn på i neste kapittel, skyldes en forestilling om at Arktis blir stadig viktigere for Russland – strategisk og økonomisk (Paulsen et al. 2007, 66). Lizun forklarer hvordan grensene i Arktis defineres av Kontinentalsokkelkommisjonen til FN, og hva Russland har gjort så langt. Han skriver at mye står på spill – bevisførselen overfor Kontinentalsokkelkommisjonen kan resultere i at Russland blir tildelt territorier på hele 1,2 millioner kvadratkilometer, områder hvor det finnes enorme naturressurser og kolossale rikdommer. Han bekrefter også at det foreløpig ikke finnes teknologi som kan utvinne disse ressursene, men at dette i seg selv nok bare er et spørsmål om tid (Paulsen et al. 2007, 69). Problemet er at Russland i så henseende har et dårlig utgangspunkt på grunn av 1990-tallet da andre land forbedret sin teknologi tilknyttet naturressursutvinning i arktiske strøk, skriver Lizun. Han mener at bare USA og Japan har skip med utstyr til dypvannsdrilling. (Paulsen et al. 2007, 71). Sammenstill vi dette med skrytet av MIR-ene tidligere, ser vi at det hjelper lite for den arktiske utviklingen at Russland har et par dypvannsubåter som er bedre enn de amerikanerne og japanerne har. Fra innledningen husker vi at Steven Lee Myers mente at dagens sanksjoner mot Russland, målrettet som de er mot teknologi som kan brukes til gass- og oljeboring i Arktis, er et slag direkte mot de russiske naturressursambisjonene i nordområdene. I dette kapitlet peker Lizun på 1990-tallet som en sydebukk på hvorfor russerne ikke har den teknologien selv. Å skylde på 1990-tallet er også en parallell til den dominerende politiske diskursen i Russland i dag. I intervjuet med Viktor Bojarskij skyldte også han på 1990-tallet som årsaken til et annet, ifølge ham selv, stort problem: et kraftig fall i kvaliteten på utdanningsnivået i Russland. Barna kan lite om geografi og Arktis: «Амундсен – это для них пустые звуки». Bojarskij mener i denne sammenheng at museets oppgave blir å forsøke å «tette hullene» hos barna: «стараясь эту связь между поколениями восстановить [...] 90-ые годы [...] которые положили разрыв – их сейчас

надо долго восстанавливать, исправлять». 1990-tallet var en vanskelig tid, også i Arktis, selv om man fant seg arbeid ved å leie ut sovjetisk utstyr til reisebyråer som Quark Expeditions.

Lizun stiller seg uforstående til vestlige mediers reaksjon på Arktika-2007. Spesielt engelskmennene og kanadierne, hvorpå førstnevntes avisartikler stort sett lød: «Полярный империализм», «Захват полярных территорий», «Россия начинает битву за ресурсы» (Paulsen et al. 2007, 72). Deretter presenteres den kanadiske utenriksministeren Peter MacKays kjente utsagn om at vi ikke befinner oss i det 15. århundre – man kan ikke bare dra et sted, plante et flagg der og si «det er vårt» (Struck 2007). Lizun skriver deretter, overbevisende, om denne uttalelsen at: «Но никто об этом и не говорил» (Paulsen et al. 2007, 72). Dette ser ut til å underbygge min innledningsvise antagelse om at det oppstod en misforståelse rundt ekspedisjonen i vestlige medier. Hvis denne misforståelsen var bevisst, kan vi betegne det som en misfortolkning, men det er vanskelig å si hva som var tilfellet her. Lizun skriver videre at: «Речь шла лишь о получении одного из доказательств того, что континентальный шельф России может простираться и за 200-мильную морскую зону» (Paulsen et al. 2007, 72). Dette har Lizun strengt tatt rett i. Han har også et godt poeng i at Kanada fremstår hyklerske i å beskyldte Russland for å ønske å få kontroll over det som i utgangspunktet tilhører dem, når Kanada selv (sammen med Danmark) i 2006 gjennomførte en ekspedisjon som skulle bevise at deres kontinentalsokler går fra Kanada (og Grønland) opp til Nordpolen. Et annet ironisk funn her i slutten av kapitlet, er når Lizun nevner en kanadisk-dansk arktisk-ekspedisjon fra april-mai 2006 som var på jakt etter bevis på at kontinentalsoklene til Kanada og Grønland er knyttet sammen med Lomonosovryggen. Han betviler troverdigheten til de kanadisk-danske funnene ved å si at de bare «angiveligvis» hadde funnet viktige bevis på at Lomonosovryggen har geologiske likhetstrekk med kontinentalsoklene til Kanada. Denne skeptiske russiske holdningen til den kanadisk-danske bevisinnsamlingen blir i mine øyne en avspeiling av vestlige journalisters holdning til betydningen av russernes bevisinnsamling i regi av Arktika-2007. Lizun viser også til at det svenske forskningsskipet *Odin* i Arktis i 2007, med danske og kanadiske forskere om bord, ble ledet gjennom isen av den russiske isbryteren *50-let Pobedy*,²¹ noe som nok en gang viser hvor kunstig og falskt det er å beskyldte russerne for å prøve å: «захватить всю Арктику» (Paulsen et al. 2007, 73). *Zakhvatniki* har jo ikke akkurat vane for å hjelpe sine oppponenter, noterer Lizun.

Lizun vedgår til slutt at prøvene fra havbunnen som MIR-ene tok opp ikke gav noen bevis som kunne styrke søknaden til FN. Dette kunne heller ikke ha vært tilfelle, konstateres det av

---

²¹ Navnet *50 let Pobedy* viser til seieren under andre verdenskrig (den store fedrelandskrigen i Russland).

Tsjilingarov (Paulsen et al. 2007, 74). Med andre ord hadde Kim Holmen og andre forskere rett i deres antagelser. Det som derimot har vist seg å være direkte og overbevisende bevis, er de prøvene man har boret ut fra ti- og femten kilometers *under* havbunnen. Men noe slikt var ikke en del av formålet med ekspedisjonen, leser vi (Paulsen et al. 2007, 74). Tsjilingarov, uvisst hvor og når, siteres i å si at det ikke foregår noen kamp om ressursene i Arktis. Deretter sier han noe som fremstår forvirrende. Han sier først at både han og ekspedisjonsmedlemmene er forskere, og at de klarte å utføre sitt forhåndsplanlagte forskningsarbeid i sin helhet. Deretter sier han at hovedmålet var rent geografisk, og det at formålet ble politisert – «не наша вина» (Paulsen et al. 2007, 74). Han sier at Arktika-2007 oppnådde et viktig, geografisk mål, og fikk demonstrert den fantastiske, russiske dypvannsteknologien – som vi vet er unyttig med tanke på oljeutvinning i Arktis. Dette er i samsvar med neste utsagn fra Tsjilingarov: når det gjelder konkrete bevis på hvilke deler av havbunnen som tilhører Russland, er det et arbeid som russiske forskere, spesialister og vitenskapsmenn må ta seg av (selv om han nettopp kalte seg selv og ekspedisjonsmedlemmene for forskere). Tsjilingarov legger forvirrende til at de «andre» forskerne selvsagt vil benytte seg av de prøvene av havbunnen og vannet som Arktika-2007 tok med seg fra bunnen [av Nordpolen], selv om Lizun allerede har konstatert at prøvene ikke hadde noen verdi som bevis. Vekslingen mellom hva som egentlig var formålet er litt forvirrende.

Lizun identifiserer enda en syndebykk i misforståelsen om hva formålet til Arktika-2007 var: «noen» russiske journalister. Konstantin Zajtsev, hvis intervju vi kommer nærmere inn på i neste kapittel, påpekte at det ikke alltid er slik at journalistene fremstiller alt som gjelder Arktis helt korrekt, og at det bidrar til forvirring. Journalistene Lizun referer til, presenterte ekspedisjonens hovedformål å være å finne bevis på at *spornyje* arktiske områder tilhører Russland. Lizun skriver at dette *ikke* var hovedformålet, noe Tsjilingarov innimellom selv understreker ovenfor.

En viktig effekt av ekspedisjonen, skriver Lizun, er at de russiske statslederne fikk oppmerksomheten sin rettet mot Arktis – det «viktigste geopolitiske problemet» (Paulsen et al. 2007, 74). Tsjilingarov hadde i mange år uten stans jobbet for å aktivisere Russlands forsknings- og utviklingspolitikk i det russiske Arktis. Endelig klarte han å oppnå dette målet – og dette resultatet er det vanskelig å overvurdere betydningen av (Paulsen et al. 2007, 74). I lys av dette blir likheten i mine øyne mellom *Sibirjakov*-ekspedisjonens betydning som et «startskudd» for 1930-tallet, og Arktika-2007 som et «startskudd» for den russiske nordområdeutviklingen det siste tiåret, tydeligere og tydeligere. Putin fikk, som vi har lest, øynene opp for Arktis i større grad enn før. Disse øynene rettes naturligvis mot naturressursene, men også mot Arktis som en

arena hvor russerne har et overtak på sine arktiske naboer. Dette skyldes, som vi skal se i neste kapittel, i stor grad det store antallet isbrytere russerne har tilgjengelig. Arktis er et område hvor russerne ikke føler et mindreverdskompleks, tvert imot, de opplever at andre land må komme til dem for å be om eksempelvis isbrytere til sine egne ekspedisjoner.

En liten delkonklusjon i mine øyne, med kun én «fot» innenfor jakten på Arktis-mytens spor, må bli at det måtte være veldig frustrerende for Tsjilingarov og Arktika-2007 å bli beskyldt for å ikke følge spillereglene i Arktis, når man faktisk fulgte spillereglene. Hvorfor var det et slikt oppstyr i vestlige medier? Enkeltfraser som ble tatt ut av kontekst, men også misforståelser rundt om det var flaggplantingen eller noe annet som skulle bidra til å styrke russernes søknad til Kontinentalsokkelkommisjonen, har bidratt. Vi har oppdaget at Lizun mente det var russiske journalisters feil, men han nevner ikke at denne russiske journalistiske feilen gjerne var medvirkende til at vestlige journalister oppfattet ekspedisjonen slik de gjorde. For hvis russiske journalister kunne misforstå formålet med Arktika-2007, ja kunne ikke andre lands journalister eller politikere misforstå det også? Til og med Putin og Lavrov oppfattet ekspedisjonen som et forsøk på å samle vitenskapelige bevis til den russiske kontinentalsokkelsøknaden. På den annen side kan det også tenkes at enkelte vestlige politikeres uttalelser om ekspedisjonen, og den påfølgende media-kritikken, skyldes, som Heather Conley sa at man hadde oppdaget i løpet av skrivingen av rapporten *The New Ice Curtain* (i seg selv en antagoniserende tittel), at Arktis *ikke* er nøytralt i forhold til alle andre politiske saker og temaer som Russland er innblandet i – og at det kan ikke være nøytralt (Conley og Rohloff 2015). Med andre ord, konflikter og uenigheter med Russland på andre arenaer kan bidra til kritikk og uenighet på områder som egentlig ikke trenger å være konfliktfylte.

Det tredje kapittelet – *V glubinu k nastojasjtsjemu severnomu poljusu* – er som nevnt skrevet av McDowell og Paulsen. Kapittelet er til tider ord for ord, og kronologisk, helt identisk med rapporten til Batson og McDowell (2008), bortsett fra at den er en klart mer detaljert versjon av rapporten. Slik som i rapporten til Batson og McDowell, er både Alfred McLaren og Don Walsh nevnt innledningsvis i dette kapittelet som et par av deltakerne i den sosiale sammenkomst i lugaren til sjefsmekanikeren om bord isbryteren *Sovjetskij Sojuz* i 1997. Hverken McLaren eller Walsh nevnes deretter mer enn bare to ganger: at de var en del av gruppen som Sagalevitsj ble den viktigste forbundsfeilen til i 1998, og at de var med som ekspedisjonsledere i McDowells Quark Expeditions fra 1998 av. Etter innledningen nevnes McLaren og Walsh ikke med et eneste ord. Vi får derimot bekreftet at Gruzdjev var en av sponsorene til ekspedisjonen (Paulsen et al. 2007, 92).

Det er påfallende at i kapittel to, skrevet av Lizun og Tsjilingarov, nevnes intet samarbeid med McDowell eller andre utlendinger i planleggingen av ekspedisjonen. Det fortelles bare om hvordan Tsjilingarov utelukkende, pliktoppfølgende som han er, benyttet seg av fritiden sin til å planlegge superekspedisjonen på kontoret sitt (Paulsen et al. 2007, 46). I kapittel tre fortelles det på den annen side om hvordan det var McDowell som drev planleggingen, og som kom frem til at eksempelvis ekspedisjonen ble nødt til å bestå av to skip, og ikke kun ett (Paulsen et al. 2007, 85). Det står også at Tsjilingarov kom inn i bildet i 2007 og tok over organiseringen, noe som motstrider det som ble fremstilt i kapittel to, at Tsjilingarov hadde deltatt i planleggingen lenge før. I kapittelet stod det at fra ideen oppstod til ekspedisjonen fant sted gikk det ni år: «а когда мечта выношена и выстрадана [...] Артура Николаевича остановить так же невозможно, как атомный ледокол» (Paulsen et al. 2007, 46). Kanskje Tsjilingarov ikke lar seg stanse av noe, men mangel på penger stanset ham likevel. For som vi leser (igjen) i neste avsnitt ble prosjektet i 2001 lagt på is på grunn av manglende finansiering, helt frem til Frederik Paulsen kom med inn i bildet, da McDowell ble kjent med Paulsen i 2005.

McDowell (og Paulsen) snakker ikke russisk, kapittelet har derfor sikkert blitt skrevet på engelsk, og deretter blitt oversatt til russisk. Med andre ord, McDowell kan ikke, uten hjelp, ha lest kapittel to i boka han er medforfatter av. Det finnes en annen motsetning i kapittelet som muligens bekrefter dette: McDowell og Paulsen skriver at MIR-1 ikke hadde problemer med å komme seg opp og ut av isen – i sterk kontrast til det Bortsjik og Lizun beskrev. Attpåtil skriver McDowell og Paulsen at det var MIR-2 som hadde vanskeligheter med sambandet, og ikke MIR-1: «все считали, что второй аппарат остался без навигационных сигналов [...] и теперь безнадежно [!] затерян подо льдом» (Paulsen et al. 2007, 99). Hvis noen under redigeringen av *Glubina 4261 metr* så disse motsetningene kapitlene imellom, så har de tydeligvis ikke ment at det spiller noen rolle.

I det tredje kapittelet står det, i motsetning til Teague (2008), at Frederik Paulsen i 2005 kun betalte for ett av setene om bord MIR-ene, mens McLaren hos Teague (2008) forteller at Frederik Paulsen i utgangspunktet fikk kontroll over tre seter (seks totalt, minus to piloter og McDowell). Hovedfunnet i mine øyne i dette kapittelet knyttes opp mot det ovenfornevnte – at prosjektet strengt tatt ble lagt på is inntil Paulsen kom med sitt bidrag i 2005. Dette innebærer at man frem til 2005 hadde gitt litt opp, noe som understreker viktigheten av de private aktørenes finansiering av ekspedisjonen. Tsjilingarov fortalte sannheten til Putin når han overrasket sistnevnte med å fortelle at ekspedisjonen var finansiert av private sponsorer. Ekspedisjonen var, som sammenstillingen av informasjonen i *Glubina 4261 metr* og andre

kilder viser, ikke en myndighetsmotivert eller myndighetsfinansiert ekspedisjon. Den fikk derimot, som Lizun nevnte, myndighetene til å rette sitt søkelys mot Arktis. Og når de så vendte blikket mot Arktis, ble også viljen til å stille med penger til ekspedisjoner i Arktis større, eksemplifisert i møtet mellom Tsjilingarov og Putin i kapittel to.

Til slutt i kapitlet fortelles dykket detaljert, og flaggplantingen benevnes som en symbolsk handling på en russisk, historisk rekord. Med andre ord, de internasjonale deltakerne støtter russerne i deres presentasjon av ekspedisjonen som russisk, og fremstår mer som betalende gjester til denne begivenheten. De tre om bord MIR-1 beskrives som stolte i det de kikker rundt om seg på havbunnen, vel vitende om at de med dette dykket hadde tilført enda et kapittel til deres nasjonale, arktiske ekspedisjonshistorie (Paulsen et al. 2007, 95).

3.7 En russisk ekspedisjon

Det fjerde kapitlet – *Voskhozjdenje k severnoj versjine zemli* – er skrevet av Sagalevitsj. Det begynner veldig bombastisk i form av en erklæring om at ekspedisjonen og dykket til bunnen av Nordpolen har funnet sted, og at det var to russiske miniubåter, ført av to russiske piloter, med bistand fra to russiske skip, og ved bruk av et russisk helikopter som den fysiske forbindelsen mellom skipene. Han konstaterer at ingen andre har noen gang dykket ned til Nordpolen, men at det har «vi» gjort – «vi», russerne, har tatt risikoen og seiret: «Эта победа принадлежит России, она принадлежит русскому народу» (Paulsen et al. 2007, 101). Denne erklæringen, i kraft av sin patriotisme, kunne byttet ut *Rossii* med *Sovetskomu Sojuzu* og den ville ha passet glidd rett inn i Arktis-myten på 1930-tallet.

Sagalevitsj begynner sitt kapittel med å utdype og forklare MIR-enes bygging, som han skriver er et resultat av sovjetisk-finsk samarbeid (Paulsen et al. 2007, 102). Han nevner at når MIR-ene ble bygget, var det ingen som så for seg å dykke med dem i Arktis. Det er interessant å sammenstille denne uttalelsen med en avisartikkel som er å finne i bildebokbiografien til Tsjilingarov hvor det står i en «faktaboks» at forberedelsene til Arktika-2007 pågikk i tjuen år, fordi ideen ble skapt av sovjetiske vitenskapsmenn i 1987 da MIR-ene ble bygget («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 228). Avisartikkelen tar feil, eller lyver bevisst i dette tilfellet, gitt at vi tar Sagalevitsj for å være en primærkilde når det gjelder MIR-ene. Eksempelet føyer seg i hvert fall inn i en rekke med «journalistfeil» i forbindelse med Arktika-2007. Deretter dedikerer Sagalevitsj, lederen for MIR-ene og deres tekniske sjef, naturlig nok en stor porsjon av

kapittelet til å beskrive MIR-ene i teknisk, nøyaktig detalj – i tillegg til å fortelle om de tekniske forberedelsene et dypdykk i Nordishavet krevde.

Sagalevitsj skriver at ideen om dykket oppstod i 1998, i en samtale med hans utenlandske venner Don Walsh og Mike McDowell. Sagalevitsj nevner ikke McLaren med et eneste ord, noe som vi i lys av de andre kapitlene og andre kilder må anta er bevisst. I Teague (2008) er det til og med et bilde av McDowell, Sagalevitsj og McLaren sammen om bord et skip i forbindelse med en MIR-ekspedisjon. Men som Teague påpekte, dette var fra da de fortsatt var partnere. Sagalevitsj beskriver hvordan prosjektet stadig manglet penger og ble utsatt år etter år (Paulsen et al. 2007, 113). Deretter bekrefter Sagalevitsj at Artur Tsjilingarov ble interessert i prosjektet i 2003, og at sistnevnte deltok i sponsorjakten. Sagalevitsj beskriver deretter et møte i mars 2007 i New York hos Explorers Club, som han selv, Tsjilingarov, Zajtsev,²² Paulsen og McDowell deltok i. Under møtet ble finansieringen av prosjektet avklart, og man kom frem til en avtale med Frederik Paulsen om hans sponsorbidrag. Sammenstilt med det vi vet fra de andre kildene (Batson og McDowell 2008; Teague 2008), og fra tidligere kapitler, ser vi at noe ikke stemmer helt overens. Paulsen kom inn i bildet med sponsormidler allerede i 2005, ikke i mars 2007. Inntrykket som skapes er at man forsøker å vise at det er Artur Tsjilingarov som var den ledende initiativtakeren og den samlende lederen, for å igjen understreke at det var en *russisk* ekspedisjon. Det er klart at Tsjilingarov var avgjørende for at prosjektet ble noe av, han koordinerte for eksempel møtene mellom alle de engasjerte instansene våren 2007 (Paulsen et al. 2007, 114), men bildet som Teague (2008) tegnet av et russisk «kupp» av prosjektet forsterkes som følge av Sagalevitsj-kapittelet.

Det viser seg at det var Tsjilingarov som i starten av juli 2007 ba Gruzdjev om å dekke de siste utgiftene (i bytte mot en plass i den første MIR-en) – et «nøkkelmoment», ifølge Sagalevitsj. Dette vil si at prosjektet fortsatt manglet full finansiering én måned før det ble satt i gang (Paulsen et al. 2007, 115). Dette «nøkkelmomentet», og påfølgende setetildeling til Gruzdjev, kan tenkes å ha blitt oppfattet som en smule urettferdig i Frederik Paulsens øyne.

Fremstillingen av dykket videre i kapittelet til Sagalevitsj er, som vitenskapsmannen han er, ganske mekanisk, bortsett fra når Sagalevitsj forteller hvordan «heltene» spøkte seg imellom på vei ned til bunnen. Sagalevitsj skriver at han ikke kunne se spor av berggrunnen eller «ryggen» (Lomonosov-ryggen) da de var på bunnen. Til dette hadde Tsjilingarov svart at den er der, men dypere under den gjørmete sandbunnen, og at å se den krever en annen

---

²² Konstantin Zajtsev, samme som ble intervjuet av oppgaveforfatteren.

fremgangsmåte (Paulsen et al. 2007, 123).²³ Altså mener Tsjilingarov at det ikke går an å «se den grense under vann» allikevel, selv om dette inntrykket helt klart ble skapt av uttalelsene hans i mediene (Chivers 2007, Teague 2008). Etter at MIR-2 nådde bunnen, reflekterte Sagalevitsj over at på bunnen av Nordpolen har det bare vært seks personer, mens på månen har det vært hele tretten, og i verdensrommet – 437 (Paulsen et al. 2007, 123). Deretter beskriver han flaggplantingen av det russiske flagget, av russere, organisert av russiske organisasjoner og med bruk av utelukkende russisk teknologi (Paulsen et al. 2007, 124). At russerne var avhengige av utenlandske, private sponsormidler tildeles derimot en påfallende liten betydning hos Sagalevitsj. At de de benyttet seg av utlandsk kapital er kanskje bare enda et eksempel på russisk kløkt?

Et annet interessant øyeblikk, som minner oss om Arktis-myten, er når Sagalevitsj skriver at Vladimir Gruzdjev, som stilte mange spørsmål om føringen av MIR-en, nok kunne tenkes å ha blitt en «flott pilot». Dette bildet gir assosiasjoner til overgangsritualet «møtet mellom den eldre læremesteren og den unge helten» i Arktis-kulturen på 1930-tallet.

Flagget plantes, og kommer på grunn av sin konstruksjon til å stå der «til evig tid» (Paulsen et al. 2007, 125). Det var også dette svaret Putin fikk av Tsjilingarov og Sagalevitsj i Moskva noen dager senere, da presidenten spurte hvor lenge det russiske flagget kom til å bli stående på bunnen («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 233). Et bilde av dette møtet i bildebokbiografien viser en tydelig fornøyd president Putin («*Artur Nikolajevitsj*» 2014, 233).

På vei opp fra dypet får MIR-1 overlevert en melding via sambandet fra den internasjonale romstasjonen, som fulgte med på dykket fra verdensrommet. Romstasjonslederen hilste personlig til Sagalevitsj, og romstasjonsmedlemmene var fulle av beundring over motet til dykkdeltakerne (Paulsen et al. 2007, 126). Her kobles med andre ord to veldig kjente, tradisjonelle russisk-sovjetiske helteemner – polarfarerne og astronautene – sammen på en unik måte.

Når MIR-1, etter mye om og men, kommer ut og opp på dekket til *Akademik Fjodorov* beskriver Sagalevitsj tremannsgruppen i MIR-1 som «fabelaktige», fordi alle tre deltok aktivt. Han skriver at alle deltakerne var likeverdige, og forsøkte å utføre oppdraget sitt så godt de kunne. En slik holdning av samhold og brorskap stemmer overens med Arktis-myten heltebetydning. Sagalevitsj avslutter kapittelet med å si at dykket var det tyngste og mest dramatiske i hans karriere. Han lar også leseren få vite at *begge* MIR-ene brukte mye tid på å finne veien

---

²³ Det er Lomonosov-ryggen Russland mener henger sammen med det russiske fastlandet, og som derfor kobler Russland til områdene i nærheten av Nordpolen.

ut av hullet. Bortsett mente at det kun var MIR-1 som slet, mens McDowell og Paulsen presenterte det som om at problemene kun gjaldt MIR-2. Om dette skyldtes et snev av konkurranse MIR-ene imellom, eller noe annet, er vanskelig å si. Sagalevitsj forsøker i hvert fall jevnt og trutt å understreke russisk overlegenhet, samtidig som var innstilt på internasjonalt samarbeid før ekspedisjonen – helt i samsvar med nåtids-betydningen av Arktis-myten.

3.8 Nordover og sørover

Ekspedisjonen fikk følge av et pressekorps som sendte videoreportasjer direkte fra ekspedisjonsskipene. En av disse reportasjene fra veien nordover, den første av dem som vi skal ta en kort kikk på, er datert 27. juli 2007. Korrespondenten bak reportasjen er tv-kanalen *Rossijas* Dmitrij Kajstra, som deltok i ekspedisjonen. Nyhetsreportasjen er generelt nøytralt beskrivende av hvordan det går med ekspedisjonen på dette tidspunktet. Målsetningen til ekspedisjonen er ifølge nyhetsankeret at russerne prøver å bli de første i verden til å dykke ned til bunnen av Nordpolen – altså kun et geografisk mål. Nyhetsreportasjen presenterer teknologien og sikkerhetstiltakene som skal brukes under dykket, og fokuserer på prøvedykket som skal utføres 29. juli. Reportasjen tar i tillegg for seg, og bekrefter, at ekspedisjonen ble observert av NATO-fly, slik det står i teksten til Lizun og Tsjilingarov (Paulsen et al. 2007, 52). I tillegg nevnes en amerikansk ekspedisjon som skal til Nordpolen fra norske Svalbard. Denne blir ikke sett på som en tilfeldighet i øynene til de russiske vitenskapsmennene om bord *Akademik Fjodorov* og isbryteren *Rossija* («Ekspedizia v Arktiku» 2007).

I den andre nyhetsreportasjen av Kajstra, etter at dykket er utført, er stemningen og retorikken vesentlig mer patriotisk og spektakulær, og minner om kjennetegn fra Arktis-myten. Nyhetsankeret starter med å si at de russiske vitenskapsmennene i Arktika-2007 er på vei hjem etter en «triumferende operasjon». Retorikken i statskanalen, både i dette tilfellet, men også videre i reportasjen, stemmer godt overens med Lizuns beskrivelsen av hjemreisen i slutten av sitt kapittel (Paulsen et al. 2007, 65). Vi husker at Lizun utpekte noen «russiske journalister» som syndebukker for at formålet med ekspedisjonen ble misforstått, og at formålet ifølge disse journalistene var å finne bevis for at *spornyje* arktiske områder tilhører Russland. I ekspedisjonsrapporten understreket Tsjilingarov at formålet egentlig bare var å nå et uoppdaget geografiske sted – Nordpolbunnen (Paulsen et al. 2007, 74). Vi ser ut ifra nyhetsreportasjen at statskanalen *Rossija* tilhører disse «russiske journalistene», for nyhetsankeret sier at Russland

gjennom ekspedisjonen fikk en gylden mulighet til å bevise sine rettigheter over mer enn én million kvadratkilometer («Flag na dne okeana» 2007).

Den andre nyhetsreportasjen beviser først og fremst at mye av det som står i *Glubina 4261 metr* er korrekt, og underbygger derfor ekspedisjonsrapporten. I reportasjen kan man se mange av øyeblikkene tidligere beskrevet, som når Tsjilingarov løfter opp det russiske flagget mellom hendene på vei ut av MIR-1, eller når McDowell i gledesrus klemmer og løfter opp Tsjilingarov. Den viser også et par andre interessante momenter. Vi hører Sagalevitsj si «vi har kontakt» i det flagget er plantet på havbunnen, slik som astronautene sa når de landet på månen («Flag na dne okeana» 2007). Seerne får vite at Tsjilingarov snakket med den russiske presidenten, og at Putin hilste til alle ekspedisjonsmedlemmene, spesielt til Tsjilingarov, som Putin hadde formidlet var personen som hadde gjort ekspedisjonen mulig. Tsjilingarov blir spurt om sitt bidrag i reportasjen. Han svarer at det var en del problemer knyttet opp mot gjennomføringen av ekspedisjonen, men at han ikke ønsker å utdype det, og at han er takknemlig for at alt gikk bra. Om disse problemene Tsjilingarov referer til er konflikten tilknyttet McLaren, eller utfordringen med å finne nok private sponsorer, er uvisst. Kajstra opplyser at dykkdeltakerne ble applaudert av alle om bord i form av «ура героям чилингаровцам» («Flag na dne okeana» 2007). Dette øyeblikket vises ikke i reportasjen, men seerne får se at havbunnsprøvene blir helt over fra en sekk til en beholder, og Kajstra rapporterer at prøvene ble brakt til laboratoriet om bord *Akademik Fjodorov*: «для первых исследований» («Flag na dne okeana» 2007). Ordbruken i hurra-ropene referer indirekte til de arktiske heltene på 1930-tallet. At havbunnsprøvene blir demonstrativt helt over fra en sekk til en beholder, gir et inntrykk av at innholdet er et viktig bidrag i det som omtales av nyhetsankeret i begynnelsen som formålet med ekspedisjonen: å bevise at *spornyje* områder tilhører Russland.

3.9 Viktor Bojarskij om Arktika-2007

Før jeg kom inn på spørsmålet om betydningen og resultatene til Arktika-2007 under intervjuet med Bojarskij, spurte jeg ham om hans syn på grensedelingsmetoder i Arktis. Svaret hans var at han er tilhenger av mottoet til «vår legendariske president» (Putin): «Арктика – территория диалога». Han peker altså på den delen av Russlands Arktis-politikk som retter seg mot internasjonalt samarbeid. Kontinentalsokkelgrensene avgjøres gjennom søknader til FN i samsvar med havrettskonvensjonen, konstaterer han: «и здесь никто не спорит, потому что принято международным сообществом». Altså finnes det tilsynelatende ingen dissens blant

russerne rundt fremgangsmåten for å avgjøre hvem som har krav på hva i Arktis. Bojarskij bekrefter det jeg skrev i innledningen – Russland følger spillereglene i Arktis.

Bojarskij fortsetter med å si at bare hvis det i svarene til søknadene viser seg at det finnes territorier hvor flere lands legitime rettigheter overlapper, vil det oppstå spørsmål om hvordan man skal dele disse seg imellom. Bojarskij mener at de aktuelle partene vil gå i forhandlinger med hverandre, og komme frem til en løsning gjennom dialog, og at det ikke vil bli noen konfrontasjoner i forbindelse med dette. Som et eksempel på hvordan slike grensetvister kan løses, trakk han inn delelinjeavtalen mellom Norge og Russland.

På den annen side, noe Bojarskij selv nevner, tok det mange tiår før avtalen var på plass. Fremtidige dialoger kan også ta lang tid, avhengig av hvor raskt partene ønsker at det skal skje. Det er også verdt å bite seg merke i at Medvedev, som sannsynligvis må ha fått støtte fra daværende statsminister Putin til å inngå delelinjeavtalen i 2010, fikk mange sterke, negative oppslag mot seg da det viste seg etter et par år at det er mye olje- og gass på den norske siden av grensen i Barentshavet.²⁴ Hvorfor dette skulle være overraskende for russiske medier, virker uforståelig for meg. Det interessante er mediernes konklusjon om at «Medvedev forærte Norge Russlands fremtid» og at Medvedev gav «en presang» til Norge, og delelinjeavtalen ble sammenlignet med tsar Aleksander IIs salg av Alaska til USA i 1867 og Khrusjtsjovs overrekking av Krim til Sovjet-Ukraina i 1954 (Skjeggstad 2013; «Podarok Norvegii» 2013).

I lys av de siste års hendelser på Krimhalvøya, kan det fra norsk hold være foruroligende å observere slik kritikk og slike sammenligninger. For selv om dagens russiske politiske ledere var for avtalen, er det vanskelig å spå hva som vil skje noen tiår fremover, og vi burde ikke være naive. Det er ikke umulig, i mine øyne, å se for seg at det muligens en gang i fremtiden vil bli påstått at avtalen var urettferdig, at den gav bort områder som «alltid har vært russiske», noe som således vil kunne legitimere for eksempel en annektering av norske anlegg i Barentshavet. Forhåpentligvis er dette lite trolig, og medieoppslagene virket å være rettet mer mot Medvedev enn mot Norge (Skjeggstad 2013). Russiske myndigheter var, slik Norge oppfattet det, fornøyd med avtalen (Skjeggstad 2013). Mikhail Krutin fra *Rus Energy* kommenterte i kanalen Dozjd at ifølge deres egne anslag, befinner størstedelen av naturressursene seg på russisk side av grensen, derfor var det ingen grunn til å lage noe oppstyr rundt de norske funnene («Podarok Norvegii» 2013). Oppsummert kan det i hvert fall tenkes at

---

²⁴ Ikke alle var like fornøyd i Norge heller, mange mente at midtlinjeprinsippet skulle gjelde, men i stedet ble det, rettferdig nok i mine øyne, en linje mellom midtlinjen og sektorlinjeprinsippet, som er prinsippet Russland (og Sovjetunionen) støtter (Fosse 2010). Zajtsev kaller sektorlinjen for det mest fornuftige og enkleste alternativet.

russiske politiske ledere i hvert fall vil være mer forsiktige hvis det blir nødvendig å avklare juridisk overlappende rettigheter til territorier i Arktis i fremtiden, av hensyn til russisk opinion.

Bojarskij forteller videre at uenigheter i Arktis er et spørsmål om dialog, og det nytter ikke for eksempel å plante et flagg og si «det er vårt». Det er ingen som tar hensyn til slikt, konstaterer han. I det jeg skal til å spørre om han tenker på Arktika-2007, knytter han på egenhånd ordene sine til ekspedisjonen ved å si til meg – du forstår utmerket godt at: «это было больше рекламный шаг». Han legger til at ingen tok flaggplantingen alvorlig, og at den ikke spiller en rolle hvem som har den legitime retten til havbunnen på Nordpolen: «это не было заявкой, это не как раньше, помните, как даже нас обвинили, что вы как в Южной Америке столбите». Disse uttalelsene styrker konklusjonen om at Arktika-2007, i tillegg til å være en rekordsetting og innsamling av diverse vitenskapelige prøver, var et bevisst PR-stunt fra russernes side, slik arktiske ekspedisjoner bevisst ble brukt på 1930-tallet i Sovjetunionen. Tsjilingarov fremstår derfor lite troverdig i *Glubina 4261 metr* når han sier: «не наша вина», om at ekspedisjonen ble politisert (Paulsen et al. 2007, 74).

Bojarskij ble spurt om hva han synes om betydningen av Arktika-2007 og dens resultater. Han svarer først at: «это на самом деле было первое достижение Северного Полюса настоящего». Deretter sier han at hovedresultatet til Arktika-2007 er at den beviser hvor langt teknologien har kommet, fordi det ble demonstrert at det lar seg gjøre å gå ned til bunnen av Nordishavet, plante et flagg der og hentet opp en bøtte av havgrunnen. Bojarskij viser med dette til det rent geografiske målet for ekspedisjonen, i samsvar med *Glubina 4261 metr* (Paulsen et al. 2007, 74). Han sier ingenting om hvorvidt prøvene fra havbunnen styrket Russlands krav i Arktis, antageligvis fordi han vet (eller mener) at det ikke spilte noen rolle, slik Lizun skrev i *Glubina 4261 metr* (Paulsen et al. 2007). Oppsummert er resultatene i Bojarskijs øyne både at Arktika-2007 var en teknologisk og geografisk bragd, og at man gjennomførte et reklamestunt. Bojarskij er i tillegg enig med *Glubina 4261 metr* (Paulsen et al. 2007) og den første nyhetsreportasjen («Ekspedizia v Arktiku» 2007), i at ekspedisjonen inspirerte Kanada og USA til å vise mer tilstedeværelse i Arktis, og til å bygge flere isbrytere. Det er ingen grunn til å legge skjul på at de landene som har isbrytere vil være ledende i Arktis, sier han.

Bojarskij mener at oppstyret rundt flaggplantingen oppstod da Tsjilingarov: «объявил, что это уже граница нашего шельфа в Северном Полюсе принадлежит России». Han sier at: «это возбудило конечно многих политиков». Altså gjengir en av Russlands mest kjente, moderne polfarere at Tsjilingarov faktisk *kunngjorde* at grensen til den russiske kontinentalsokkelen allerede er på Nordpolen. Tidligere i kapittelet fikk vi først et inntrykk av

noe lignende, men mindre bastant – at det går an å «se den grense under vann» (Chivers 2007; Teague 2008). Senere, i *Glubina 4261 metr*, ble vi fortalt av Lizun og Tsjilingarov at det selvsagt ikke går an å se grensen allikevel – fordi den ligger mye dypere og krever andre metoder (Paulsen et al. 2007, 123). Med Bojarskij sitt svar returnerer vi derimot tilbake til utgangspunktet, og får høre at det er forståelig at politikerne i Kanada og USA reagerte på uttalelsene til Tsjilingarov, som om det ikke var en misforståelse at flaggplantingen og dypdykket skulle (i Tsjilingarovs øyne) styrke eller bevise Russlands krav i Arktis. Det er selvsagt mulig at Bojarskij kan ha misforstått noe som følge av enkelte «russiske journalister», som Lizun og Tsjilingarov kalte dem, og som nyhetsreportasjen fra tv-kanalen *Rossija* var et eksempel på, men jeg velger å tro at det ikke er tilfelle. Bojarskij sier helt konkret at «når han [Tsjilingarov] kunngjorde», altså referer han direkte til Tsjilingarovs uttalelse. Bojarskij argumenterer i hvert fall, som vi har sett, for å avkrefte at flaggplantingen har noen reell betydning, selv om Tsjilingarov presenterte den som om den hadde det. Bojarskij fremstår derfor som en representant for den russiske samarbeidsholdningen i Arktis.

Bojarskij, som kjenner både Tsjilingarov og Zajtsev godt og har diskutert ekspedisjonen med dem og med andre, viser at sannheten om Arktika-2007 nok ligger et sted på midten mellom følgende faktorer: et ønske om å nå bunnen av Nordpolen, vise seg frem for sin egen befolkning og verden gjennom et planlagt PR-show, og hinte til at ekspedisjonen bidrar til å styrke Russlands krav i Arktis – enten via flaggplantingen eller de vitenskapelige prøvene, eller kanskje ingen av delene – kildenes splid tatt i betraktning.

Arktika-2007 har, som vi har sett, mye til felles med Arktis-myten, og flere av Arktis-mytenes betydninger dukket opp underveis i materialet. Det har dukket opp mange kjennetegn fra den første gruppen kjennetegn i Arktis-myten-kapittelet – konkrete referanser til 1930-tallets helter, ekspedisjoner, hendelser, flyvninger og lignende. Disse kjennetegnene tar vi med oss til neste kapittel og diskusjons- og konklusjonskapittelet. Den andre gruppen kjennetegn – for eksempel en forståelse av at Arktis er veldig viktig for Russlands økonomiske fremtid, at man (raskt) må få kontroll over sine nordområder, en retorikk om at Arktis skal (gjen)erobres, et patriotisk fokus, at man skriver historie, moderne teknologi, heltedyrkelse og lignende – er også funnet i materialet som er blitt analysert. I lys av at kjennetegn fra den andre gruppen har dukket opp, og at det finnes uenigheter og uklarheter rundt flere faktorer i kildene, vil jeg vil anse det som et foreløpig funn å si at Arktika-2007 er, i seg selv, en liten, moderne Arktis-myte. En nøyere vurdering av dette kommer i konklusjonskapittelet.

4 Nordområdekommisjonen og Rogozins Svalbardtur

«Арктика, по сути, открывает сейчас новую страницу своей истории, которую можно назвать эпохой индустриального прорыва, бурного экономического, инфраструктурного развития».

– Vladimir Putin, 25. september 2013 («Vystuplenija» 2013)

«Арктика – русская Мекка».

– Dmtrij Rogozin på Twitter, 19. april 2015

«для нас Север, Арктика, Дальний Восток – это дом родной».

– Vjatsjeslav Sjtyrov, 20. april 2015

(«Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015)

«Этот период [...] не только я, но и, в основном, все исследователи называют золотым веком Арктики, тридцатые–сороковые годы, потому что такой размах работ, и количество экспедиций, как в эти годы, больше уже не было [...] а сейчас это все лишь бледная тень того, что было... еще пока. Есть определенные наметки».

– Viktor Bojarskij, 18. januar 2016²⁵

---

²⁵ I intervju med oppgaveforfatteren.

4.1 Nordområdekommisjonen

14. mars 2015 oppstod det et nytt arktisk, administrativt organ i Den russiske føderasjon som et resultat av en lengre debatt om hvorvidt det skulle dannes et nytt arktisk departement i Russland («O Gosudarstvennoj» 2015; Zagumennov 2014). Ideen om et nytt departement, tilsynelatende støttet av Artur Tsjilingarov i november 2014 («Tsjilingarov vnov zajavil» 2014; «Tsjilingarov predlozil» 2014), ble avvist som en fantasi av den russiske regjeringen allerede i juli samme år («Pravitelstvo ne budet sozdavat» 2014). Det pussige er at Tsjilingarov i juli 2014 på spørsmål om kommentar til regjeringens uttalelse først svarte: «проблема освоения Арктики и Антарктики требует комплексного решения, и этим должно заниматься не министерство, а государственная комиссия» («Pravitelstvo ne budet sozdavat» 2014). Bare noen måneder senere uttalte han seg, som nevnt, annerledes om opprettelsen av et departement. Hva denne vinglingen innebar, er vanskelig å si, men det ble uansett til at en statlig kommisjon, Nordområdekommisjonen (*Gosudarstvennaja komissija po voprosam razvitija Arktiki*), ble etablert den påfølgende våren.

Kommisjonen ledes av visestatsminister Dmitrij Rogozin, og ikke av Artur Tsjilingarov. At det ikke er sistnevnte som er leder skyldes nok delvis Tsjilingarovs høye alder, men også hans allerede fullsatte timeplan. Rogozin er i tillegg til Arktis også ansvarlig for den russiske forsvarssektoren (Rogozin 2015). I tillegg kan det tenkes at å ha selveste visestatsministeren som leder øker, eller i hvert fall understreker, prestisjen til kommisjonen. Og det er klart at Tsjilingarov uansett foreløpig er, og forblir, Russlands «mann» i Arktis og Antarktis.

Nordområdekommisjonen, som per dags dato er i full drift, skal være et koordinerende organ mellom alt og alle som har noe med Arktis å gjøre innad i Russland – hovedsakelig statlige, føderale og kommunale aktører og etater, men også andre relevante organisasjoner («O komissii» 2016). Kommisjonen skal delta i å fortløpende avklare Russlands Arktis-politikk, samt øke effektiviteten til bærekraftige utviklingsprogrammer- og prosjekter i det russiske Arktis («O komissii» 2016). Koordineringsarbeidet har mange formål: å styrke Russlands posisjon i Arktis i lys av geopolitiske, militær-tekniske og økonomiske faktorer, å studere, forske på og utvikle Arktis i samsvar med landets behov og globale tendenser, å oppnå effektiv bruk av Nordøstpassasjen som en nasjonal, integrert transportrute i Arktis i Russland, å utvide ressursbasen i Arktis for å sikre behovet Russland har for fossilt brennstoff, marinebiologiske ressurser og «strategiske» råmaterialer, sikre god operativ kontroll over den russiske Arktis-sonen, noe som innebærer å bidra til å etablere og drifte militære enheter som skal tjene de generelle formålene til Den russiske føderasjons væpnede styrker, og å etablere og drifte

grensemyndighetene. Andre hovedmål er: å beskytte befolkningen og territoriene i Arktis fra nødssituasjonstrusler av naturkatastrofal, teknogenisk og menneskeskapt karakter, å jobbe for å øke livskvaliteten til de som bor og jobber i Arktis, inkludert urbefolkningene, viss tradisjonelle livsstil²⁶ og tradisjonelle økonomiske sysler skal bevares, samt å bevare kulturarvobjekter. Kommisjonen skal også bevare og beskytte miljøet i Arktis, eliminere de (negative) økologiske konsekvensene av økonomisk aktivitet i Arktis, særlig som følge av at denne aktiviteten er økende og påvirkes av klimaendringene, og danne et enhetlig, russisk informasjons- og databasesystem for Arktis for å sikre god og effektiv informasjonsflyt, og sikre gjensidig fordelaktig bilateralt og multilateralt samarbeid mellom Russland og de arktiske landene basert på internasjonale traktater og avtaler som Russland er deltagende i. Kommisjonen skal også kartlegge eksisterende reguleringer og innføre nye reguleringer, for å sikre effektiviteten til den russiske statspolitikken i Arktis, beskytte russiske nasjonale interesser og bærekraftig utvikling i den arktiske sonen («O komissii» 2016). Nordområdekommisjonen har med andre ord veldig mange oppgaver, og oppgavene er relativt varierte, selv om de fleste punktene naturligvis henger sammen.

4.2 Nordområdekommisjonen og Glavsevmorput

Det er naturligvis interessant for oss i denne oppgaven å sammenligne den nye Nordområdekommisjonen med dens tilsynelatende forgjenger på 1930-tallet – Glavsevmorput. Oppgavene til Glavsevmorput er oss kjent fra kapittelet om Arktis-myten, og vi minnes spesielt Glavsevmorputs Nordøstpassasjeoppdrag, samt deres fokus på både vitenskapelig forskning og rask, økonomisk vekst og naturressursutnyttelse. Vi husker også at Glavsevmorput til slutt fikk for mye å gjøre og ikke strakk til, da det under regimet til Stalin typisk ble stilt urettferdig høye produksjonsmål til statlige foretak. I kombinasjon med spesielt mye is i Arktis i 1937 hvor så og si alle isbryterne ble sittende fast i isen over lang tid, noe som lammet halve skipsflåten til Glavsevmorput, kollapset organet og mistet sin storhet ved Sjmids avgang i mars 1939 (McCannon 1998, 148–9).

I sammenligning med Nordområdekommisjonens oppgaver, ser vi at det er flere likheter og ulikheter. Å sikre en «effektiv bruk av Nordøstpassasjen» og å «utvide ressursbasen i Arktis for å sikre behovet for fossilt brennstoff, marinebiologiske ressurser og råmaterialer», er som tatt

---

²⁶ Våren 2015 skrev jeg en oppgave ved Universitetet i Bergen om Samerådet i Murmansk. Det viste seg da at betegnelsen *traditsionnyj obraz zjizni*, og det å føre en slik livsstil, er ved russisk lov et av vilkårene som må oppfylles for å kunne bli betegnet som et medlem av en fåtallig urbefolkning. Etnisk tilhørighet er altså ikke nok.

ut av 1930-tallets sovjetisk-arktiske utvikling. Men på den annen side å sikre «bærekraftig utvikling i den arktiske sonen», i tillegg til å eliminere «de økologiske konsekvensene av økonomisk aktivitet i Arktis», var ikke viktige momenter på 1930-tallet. For sistnevntes del kan det nevnes at en miljøbevissthet i Sovjetunionen begynte å vokse fra 1958 av (Griffiths 1990, 2). I hvilken grad denne voksende bevisstheten ble tatt hensyn til, er derimot et åpent spørsmål.

Et klart ønske om internasjonalt samarbeid i Arktis fra russiske myndigheters side strekker seg, i hvert fall offisielt, tilbake til Mikhail Gorbatsjovs banebrytende tale den 1. oktober 1987 i Murmansk. Som Griffiths skrev ikke lenge etterpå i *Arctic and North in the Russian Identity*: «as of Mikhail Gorbachev's pathbreaking address [...] the Soviet Union has come out in favour of comprehensive international co-operation in the circumpolar Arctic» (1990, 2). Med dette snudde Sovjetunionen opp ned på hva man trodde var mulig i internasjonale arktiske relasjoner. Dette ønsket om internasjonalt samarbeid i Arktis i 1987, gjorde naturligvis opprettelsen av Arktisk Råd mulig nesten 8 år senere i form av Ottawa-erklæringen i september 1996. Selvsagt krevde erklæringen at Jeltsin-regjeringen på det tidspunktet *også* måtte være interessert i internasjonalt samarbeid i Arktis, men grunnlaget for samarbeid i Arktis kan i stor grad med rette sies å ha blitt lagt av Gorbatsjov – eller i hvert fall under hans periode. Ironisk nok var det også under Gorbatsjov at Sovjetunionen brøt sammen, etterfulgt av 1990-tallets kaos og økonomiske krise, som førte til full stopp i den russiske Arktis-utviklingen. Og ikke bare full stopp, men langt på vei full retrett, i hvert fall militært og økonomisk. Russland hadde som nevnt i innledningen en lang pause på 1990-tallet i Arktis. Zajtsev sa i intervjuet at: «у нас после развала Советского Союза двенадцать лет никто не работал в Арктике». Han fortsatte sin utbrodering med å si: «Мы нашли человека, который дал деньги свои, и он профинансировал первую российскую дрейфующую станцию, и мы продолжение сделали номерации, то есть – она была Северный Полюс-32». Sammenlignet med Arktika-2007, ser vi at også denne ble finansiert av private sponsorer. I så henseende skiller Severnyj Poljus-32 og Arktika-2007 seg ut fra 1930-tallets ekspedisjoner, som var fullstendig statsfinansierte, og situasjonen minner om den som var i det 19. århundre – hvor private, spesielt interesserte aktører finansierte mange arktiske ekspedisjoner. Disse moderne eksemplene er derimot snarere unntaket enn regelen for russiske arktiske ekspedisjoner i dag.

Under intervjuet spurte jeg Bojarskij om Nordområdekommisjonen, etter hans syn, er en moderne ekvivalent til Glavsevmorput? Svaret jeg mottok startet med et «nei, dessverre ikke». Det viste seg at Bojarskij nylig hadde holdt et foredrag for kommisjonen, bare litt over en uke før jeg kom for å snakke med ham, og at han selv hadde deltatt på de to første øktene (møtene)

til kommisjonen. Bojarskijs «nei, dessverre» ble underbygget med flere argumenter: at Nordområdekommisjonen sant nok er et organ til bruk for myndighetene, altså at det er tilstede en ordleder og mennesker fra forskjellige sektorer, men at gruppen er uten fullmakter. Glavsevmorput, på den annen side, var et utøvende organ, påpeker Bojarskij, og hadde hele den arktiske infrastrukturen, luftfarten og skipsflåten underordnet seg. Det var som et departement, og de trengte ikke å erklære noe for å deretter vente på at noen andre skulle godkjenne eller utføre det de hadde bestemt – de kunne bare sette i gang. Bojarskij påpeker at administrasjonen til Glavsevmorput fortsatt finnes, men i en ren administrativ form.²⁷ Dessverre, mener Bojarskij, gjelder noenlunde det samme for Nordområdekommisjonen.

Han gikk videre over til å nevne de administrative vanskelighetene man har med å koordinere de fire forskjellige regionene som følger Nordøstpassasjen i dag, da noen av de er statlig subsidierte territorier, mens andre igjen er de som skaper subsidisjonsverdiene. Dette, og andre, forskjellige lokale interesser, gjør en integrering og samling av dem veldig vanskelig, bemerker Bojarskij. Denne splittelsen er helt motsatt av hva som var tilfelle i Sovjetunionen, da Glavsevmorput hadde makt og midler til å planlegge og gjennomføre sine mål som én organisme. Halvveis på spøk og halvveis alvorlig påpeker Bojarskij hvorfor det var så annerledes under Sovjetunionen ved å gjengi at Stalin sa: «“обустроить Севморпуть и держать его в исправном состоянии”. И подпись – “И. Сталин”».²⁸ Så la Bojarskij til, smilende: «И попробуй не держать в исправном состоянии». Det Stalin bestemte måtte man altså gjøre, noe annet turte man ikke. I dette tilfellet referer Bojarskij direkte til flere av Arktis-myntens kjennetegn: Stalin, og oppdraget med å etablere Nordøstpassasjen.

Bojarskij avslutter svaret sitt med å si at en kommisjon og noe papirarbeid selvsagt ikke er nok for å eksempelvis holde Nordøstpassasjen i god stand – det trengs en flåte, baser og redningsutstyr, noe som er krevende. Dette gjør at Nordområdekommisjonen ikke er et nytt Glavsevmorput, til tross for stor overlapping i oppgaver i sammenligning med Glavsevmorput.

4.3 Pressekonferansen

Den 20. april 2015 ble det holdt en pressekonferanse om den nye Nordområdekommisjonen. Pressekonferansen ble arrangert av *Natsionalnaja Sluzjba Novostej* i Moskva. I panelet satt det tre russere. I midten satt Vjatsjeslav Sjtyrov, som er medlem av Nordområdekommisjonen og

---

²⁷ Mer nøyaktig sagt så ble Glavsevmorput erstattet av et nytt organ i 1971 – Nordøstpassasjeadministrasjonen (*Federalnoje Gosudarstvennoje kazennoje utsjrezjdenije Administratsija Severnogo morskogo puti*).

²⁸ Dette fant man nylig sydd på et flagg fra 1932 i samlingen til museet i forbindelse med en utstilling.

sitter i forsvars- og sikkerhetskomiteen til det russiske føderasjonsrådet. Han er også formann i et ekspertråd tilknyttet arktiske- og antarktiske spørsmål i føderasjonsrådet. På hans venstre side satt Igor Tsjernysjenko, medlem av komiteen for føderal struktur, regional politikk, lokale myndigheter og nordområdene i det russiske føderasjonsrådet. På Sjtyrovs høyre side satt Nikolaj Saveljev, administrerende partner i det arktiske reisebyrået Poseidon Expeditions. Selskapet er sammenlignbart med Mike McDowells Quark Expeditions.

Sjtyrov får ordet først, og det tar ikke lang tid før han sier at nordområdene, Arktis og det fjerne Østen er: «наш дом родной» («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015). Som nevnt i innledningen, lurte jeg på hvilken betydning som legges i disse ordene. Sjtyrov la til at:

и всегда, на всех этапах существования нашего государства, именно этим регионам уделялось особое внимание, значит, начиная с 16 века и по настоящее время, всегда была особая политика для работы в отдаленных регионах («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015).

Det er i denne sammenheng interessant å sammenstille det Sjtyrov sier med funnene til Pier Horensma i *The Soviet Arctic* (1991). Horensma oppdaget at den russiske ideen om et kontinuerlig, flere-hundreårig tilstedeværelse i Arktis, mangler bevis, men at ideen på tross av dette generelt ble akseptert som et faktum i Sovjetlitteraturen fra 1930-tallet av. Han oppdaget at ideen egentlig ble utviklet i 1928,²⁹ for å deretter bli popularisert av propagandaen på 1930-tallet. Horensma skrev at denne ideen spilte en avgjørende rolle de neste tiårene i Sovjetunionens retorikk om Nordøstpassasjen og sovjetiske særrettigheter i Arktis helt frem til 1991 (1991, 172). Tatt i betraktning Sjtyrovs uttalelse, kan dette også være gjeldende i 2015.

Etter å ha spurt Bojarskij om hans forståelse av Sjtyrovs *nasj dom rodnoj*, skjønnte jeg at jeg muligens hadde lagt litt vel mye betydning i ordene. Bojarskij svarte at Sjtyrov helt klart ikke snakket om det sentrale Arktis rundt Nordpolen, som andre land også kan gjøre krav på, Sjtyrov mente nok snarere den delen av Arktis som allerede er en del av Russland – og ikke noe mer. Bojarskij la til at når noen spør om Russland er Asia, Vesten eller Østen: «то надо отвечать, что Россия – это Север». Sjtyrov-spørsmålet fikk samtidig Bojarskij til å presentere en annen vinkling av uttalelsen til Sjtyrov: hvis man kaller det for «vårt hjem», så er man nødt til å være *khozjanin* der. Altså er det viktigste, mener Bojarskij, at det må stå handling bak ordene. Dette kommer vi tilbake til i slutten av dette kapittelet.

---

²⁹ Etter den sovjetiske redningsaksjonen av Umberto Nobile og hans gjenlevende mannskap fra luftskipet *Italia*.

I forbindelse med at Bojarskij ble spurt om hans syn på grensedeling i Arktis, som diskutert i forrige kapittel, la han også til at hele debatten om kontinentalsoklene etter hans syn egentlig omhandler et ønske om å: «обозначить свое военное присутствие», og at naturressursene, som er en del av helheten, er mindre viktige. Aleksej Uljukajev, den russiske økonomiutviklingsministeren, påpekte til *Pervyj Kanal* i april 2015, da han var sammen med visestatsminister Rogozin og miljø- og naturressursminister Sergej Donskoj på Nordpolen, at naturressursene det er snakk om er veldig konjunkturfølsomme. Han kaller investeringene i Arktis for langsiktige, og bemerker at konjunkturen per i dag ikke er veldig god («Utsjastniki ekspeditsii» 2015). Bojarskij sa også under intervjuet at man per i dag ikke engang klarer å drømme seg til når man vil kunne få utnyttet de naturressursene som befinner seg i nærområdet til Nordpolen – hvor sannsynligheten for overlapping er størst. Zajtsev la til, da jeg spurte han om det samme temaet, at: «ну, что ты сделаешь с Северным полюсом?».³⁰ På kort sikt har nok derfor Bojarskij rett i at det viktigste for Russland er å markere sin militære tilstedeværelse i Arktis, og jo større områder man eier, jo videre kan man spre denne tilstedeværelse.

Under pressekonferansen ser Sjturov ut til å støtte opp om det Bojarskij sa under intervjuet. Nordområdekommisjonsmedlemmet sier at det finnes to hovedgrunner til at interessen for Arktis har økt de siste årene, og for Russlands del er det først og fremst et forsvarsspørsmål:

потому что это направление, одно из очень важных, для того, чтобы отражать удары наиболее вероятного противника [USA] с наиболее вероятного направления [Alaska и Nord-Amerika), и там традиционно [under den kalde krigen] была передовая линия обороны, которую надо восстанавливать в непростых геополитических условиях («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015).

Senere under pressekonferansen gjentar han seg noenlunde likt: «Направление, значит, через Северный полюс – это наиболее вероятное направление ракетно-ядерного удара, наиболее вероятного противника» («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015). Bojarskij bekrefter også dette, i det han sier at (dessverre) forblir Arktis: «потенциальным театром действия». Dette skyldes både at den korteste avstanden mellom våre brødre-nasjoner, eksempelvis USA og Russland, er i Arktis, men også at isen som dekker det meste av Nordishavet gjør ubåter usynlige for satellittene. Zajtsev påpeker i denne sammenheng at det

---

³⁰ Zajtsev refererte i denne sammenheng direkte til et av Arktis-myntens kjennetegn: «как Сталин рисовал, у него граница шла до полюса».

var flyvningene til Tsjkalov – en av de største arktiske heltepilotene på 1930-tallet – som beviste at det er lettere for russerne å komme seg til Amerika gjennom Nordpolen, enn over Stillehavet. Sistnevnte utsagn viser at 1930-tallets lærdom knyttes direkte til den militære utviklingen i dag.

Invasjonsfrykten i Arktis, eller rettere sagt angrepsfrykten i retning fra Arktis, som betyr både vestfra, nordfra og østfra i Russlands geografi, bekreftes å være reelt tilstede i den moderne russiske Arktis-utviklingen.³¹ Zajtsev bekreftet det samme. Han forteller om et møte han hadde med noen dansker fra den danske ambassaden, hvor disse hele tiden satt og snakket «om rakettenes våre» (russiske), og at «vi forsterker oss i nordområdene». Zajtsev spurte dem hvorfor dette bekymrer dem. Til svar fikk han at rakettenes i nord jo kan bli sendt mot både Amerika og Kanada. Da svarte Zajtsev: «а вы не думаете, что от-туда тоже могут полететь. Нам же тоже надо защитить свои границы и думать об этом». Materialet virker å være samsvart med tanke på hva som er nødvendig i det russiske Arktis for å parere en slik oppfattet trussel – et enhetlig, strategisk forsvarssystem i Arktis, likt det man hadde i Sovjetunionen. Hovedsakelig, som Zajtsev fortalte meg, et rakettskjold. For under Sovjetunionen: «была создана первая мощная оборонительная линия» bemerker Sjtyrov. Alle de russiske bosetningspunktene i Arktis var på den ene siden til for å betjene Nordøstpassasjen, og på den annen side en del av dette strategiske forsvarssystemet. Og igjen pekes fingeren mot 1990-tallet: «мы эту оборону останавливаем после разрухи девяностых годов [...] теперь мы возвращаемся» («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015).

Denne gjenoppbyggingen som det refereres til avvises derimot kategorisk av samtlige kilder som en «militarisering» av det russiske Arktis. Denne enstemmigheten, som virker å uttrykke frustrasjon over en misforståelse i det internasjonale miljøet, er interessant – og underbygger påstanden i innledningen om at fokuset på militarisering i utenlandske medier er overdrevent («Overdrevent» 2014). Bojarskij sa at: «на самом деле речь идет просто о возвращении в прежнюю позицию». Sjtyrov sier nøyaktig det samme: «новой милитаризации в Арктике не происходит, мы просто возвращаемся на свои исходные рубежи» («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015). Sjtyrov begrunner den militære «tilbakevendelsen» til Arktis med tidligere diskuterte behov for et strategisk forsvar i det russiske Arktis. Bojarskij utdyper også hva «tilbakevendelsen» betyr i hans øyne: at det eksempelvis ikke bygges nye flyplasser, men at man tar i bruk de man har fra før, under Sovjetunionen. Han påpeker at disse tidligere anleggene er nødvendige for Russland for å beskytte sine ytre grenser, og at dette ikke er snakk om noe «økning» av noe slag, men bare et naturlig resultat av 1990-tallet, da alt ble

---

³¹ I hvilken grad denne oppfattede trusselen er velbegrunnet og sannsynlig, går vi ikke inn på i denne oppgaven.

«kastet til side». Han fortsetter med et argument, beskrevet i innledningen, om at økonomisk vekst i de russiske nordområdene også krever bemanning. Bojarskij beskriver at der hvor det fantes militærbaser- og flyplasser i nordområdene, oppstod det sivile samfunn. Når militærbasene forsvant, var det veldig vanskelig å leve videre i disse utkantsstedene.

Den andre hovedårsaken til at interessen for Arktis har økt, skyldes ifølge Sjtyrov det internasjonale samfunnets interesse for transportmulighetene i Arktis og naturressursene der. Igor Tsjernysjenko sier seg enig i dette. Det legges vekt på at interessen andre land viser i Arktis i seg selv har motivert og «tvunget» russerne til å avklare sine grenser der. Dette er helt i samsvar med mye av grunnlaget til Arktis-utviklingen på 1930-tallet, hvor man hadde en forestilling om at man er nødt til å ha kontroll over nordområdene, ellers kommer noen andre og tar dem fra en.

En tredje årsak til at Arktis-interessen har økt, som Sjtyrov kommer på underveis i pressekonferansen, er at Arktis er en stor del av økonomien til Russland allerede i dag. Han sier at russiske olje- og gassanlegg på Jamal-halvøya stadig må «flyttes» nordover, og komme seg ut på den russiske kontinentalsokkelen. Altså må vi, når vi diskuterer naturressurser i Arktis, skille mellom naturressursutnyttelse i de områdene som er dekket av is på Nordishavet, og de områdene som ligger langs den russiske, arktiske kysten. For de is-dekkede områdene sin del, er det umulig å anslå når det blir mulig eller aktuelt å utnytte ressursene der, mens naturressursutnyttelsen langs kysten allerede «står i kø» («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015). Sjtyrov bekrefter det vi leste fra Grants *Polar Imperative* om at olje- og gassressursutviklingen i det russiske Arktis er en «hastesak» (Grant 2010, 454).

Av andre interessante funn fra pressekonferansen kan det nevnes at på slutten, når det åpnes opp for spørsmål fra salen, er det et medlem fra *Russkoje Geografitsjeskoje Obsjtsjestvo*, Jurij Petrovitsj, som referer til Otto Sjmids. Petrovitsj spør om mulighetene for å bli med som turist langs Nordøstpassasjen. Han spør om det ikke finnes noen moderne «Otto Sjmids» som driver med slik virksomhet i dag. Bortsett fra dette eksempelet, dukker det ikke opp andre direkte kjennetegn fra Arktis-myten. Grunnlaget for hvorfor Arktis er interessant for Russland, slik det blir presentert under pressekonferansen, har på den annen side mye til felles med Arktis-myten nåtids-betydning.

4.4 Tilbakevendelsen

I intervjuet med Tsjilingarov ble det stilt følgende spørsmål: «På 1930-tallet i Sovjetunionen bruktes Arktis vidt og bredt i propagandaen, polfarerne var helter på ledene fronter, men nå for tiden, hvordan tenker De at...» – allerede her begynte Tsjilingarov å svare «пытаемся вернуться». Spørsmålet fortsetter med «...at moderne arktiske suksesser...», før Tsjilingarov igjen sier: «пытаемся вернуться, пытаемся вернуться». Allerede her, men også i fortsettelsen, kobler han klart sammen 1930-tallets arktiske utvikling med dagens russiske Arktis-utvikling. Han fortsetter med å si at: «там была, связано [с этим, что мы пытаемся вернуться], задача, которая была поставлена там Советским Союзом». Zajtsev, som sitter like ved, begynner å liste opp eksempler på slike oppgaver: etableringen av Nordøstpassasjen og et nettverk – før Tsjilingarov igjen tar ordet:

да, структура, обеспечить Россию ресурсами, а ресурсы все в дол северного морского пути, начиная от Мурманской области – апатиты [...] Печора, нефть, газ, архангелские алмазы, дальше в Норилске никель, ну, Чукотка, Якутия, алмазы [...] и это все была четкая задача.

Tsjilingarov forteller videre om en Nordøstpassasje-korporasjon (Glavsevmorput) som hadde sin egen isbryterflåte. Han snakker i intervjusitatene om oppgaver som strekker seg tilbake til 1930-tallet,³² og det levnes ingen tvil, mener jeg, at i denne levende Arktis-myteheltenes øyne er arbeidet i dag en fortsettelse av Sovjetunion-oppdraget. Vi minnes Bojarskijs ord om Stalins ordre: «обустроить Севморпуть и держать его в исправном состоянии».

I dag finnes det *svoi geroi*, og det snakker vi om, sier Tsjilingarov, at vi fortsetter arbeidet blant ismassene og gjenoppretter flytende forskningsstasjoner. Dette er først og fremst for å sikre at disse ressursene – også på kontinentalsokkelen som er i fokus nå – vil kunne bli brukt av de neste generasjonene, til nytte for våre barnebarn og oldebarn: «чтобы тоже имели ресурсы, которые могли бы обеспечить работу и экономику России». Deretter blir han spurt om hva han mener Russland må fokusere på i Arktis. Han sier at Russland holder på med en gjenoppbygging i Arktis, også av den militære tilstedeværelsen. «Я только что был у министра обороны»,³³ legger han til i farten. Tsjilingarov mener, på lik linje med sine politiske kolleger og polfarervenner at Russland kun bedriver en gjenoppbygging i Arktis.

---

³² Dette er spesielt tydelig når han presisere litt senere at *etter* krigen ble det satt et mål om å bygge en atomisbryterflåte.

³³ General Sergej Sjojgu, som også er president i *Russkoje Geografitsjeskoje Osjtsjestvo*.

Russland har en interesse av å drive med forskning i Arktis, påpeker Tsjilingarov, men også å forsøke å vende patriotiske ungdommers blikk mot Arktis – for å «fullføre oppdraget». Det er her verdt å trekke inn en re-tvitret melding fra brukerkontoen til Dmitrij Rogozin, noen dager etter hans Svalbard-besøk. Den re-tvitrede meldingen inneholder en lenke til en *Russia Today*-nyhetsartikkel som omhandler visestatsministerens forslag om å opprette et arktisk «broderskap» på russiske skoler og høyere utdanningsinstitusjoner («Arktitsjeskoje bratstvo» 2015). Etter at Tsjilingarov ytret ordene «fullføre oppdraget», nevnte han en utfordring i den sammenheng. Han forklarte hva den går ut på ved å peke på meg og si «вот он же интересуется Россией, он из Норвегии, пришел бы ко мне кто-то из наших ... сказал “интересуюсь Россией”, приходит “Россия ... [интересуюсь] Российской Арктикой, историей ее”». ³⁴ Tsjilingarov peker på en manglende interesse blant russisk ungdom for det som fengte alle på 1930-tallet. Dette vil bli nærmere analysert senere i kapitlet.

Zajtsev påpeker i det påfølgende intervjuet med ham at det finnes en annen viktig årsak til at Arktis må utvikles og grensene avgjøres – ansvarlighet. Å bruke nordområdene betyr at man er ansvarlig for dem: «чтобы там не было загрязнения, чтобы там было безопасно мореплавание, чтобы там, в случае каких-то катастроф, совместно оказывать помощь спасательными службами». Man har egne avtaler med den amerikanske kystvakten om slikt, legger han til. Han sier at det verste som kan skje i forbindelse med grensesettingene i Arktis, er hvis det ender opp med en at det finnes en liten «flekk» som ingen har krav på eller ansvar for. Da kan ikke-arktiske land komme dit, gjerne med alt for dårlig utstyr, og gjøre ubeskrivelig stor skade på miljøet i Arktis – som er særdeles skjørt i forhold til de fleste andre steder på jorden. Et klart fordelt ansvarsområde i Arktis innebærer også at man ikke vil slippe inn fartøy som ikke er skikket til å seile for eksempel langs Nordøstpassasjen, slik det forsovet allerede er i dag, understreker Zajtsev.

Zajtsevs miljøbevissthet understrekes av at han videre sier at spørsmålet ikke er hvem som eier isbryteren, men *om* den finnes. Han forteller om et eksempel hvor amerikanerne ringte til Tsjilingarov og fikk en isbryter sendt til Antarktis for å delta i en redningsaksjon, og et annet eksempel, hvor Zajtsev ledet en ekspedisjon for noen år tilbake på Frans Josefs Land og en av ekspedisjonsmedlemmene fikk hjerteinfarkt. «Da spiller det ikke noen rolle hva slags (militært eller sivilt) fly eller helikopter det er som får deg til sykehuset», bemerker han. Samtidig er isbryterne: «наш приоритет и лидерство», konstaterer Zajtsev, og at forstår at Arktis er

---

³⁴ På grunn av interessen jeg viste for Arktis, sa Tsjilingarov at jeg kunne regne med full støtte fra deres side. Han foreslo også å sende meg på tur gjennom Nordøstpassasjen, gjennom et universitet, for å lære mer. Fra å være en «enkel» intervjuer, kunne jeg plutselig ha endt opp som «polfarer» i det russiske Arktis.

landets fremtid. Bojarskij røpet under sitt intervju at den som har en nukleær isbryterflåte er «sjefen» i Arktis, men påpekte like etter at «sjef» gjerne var feil ord. Han mente at for å gjøre noe i Arktis, er man avhengig av å ha isbrytere, derfor har man en stor fordel ved å ha isbrytere. Uansett, sammenstiller man uttalelsene til Tsjilingarov og Zajtsev, kan det virke som om at det finnes en viss tvetydig holdning i praksis her. Tsjilingarovs argumenter er vendt innad mot Russlands fremtid. Zajtsevs argumenter og forklaringer kan betegnes som mer vendt utad, rettet mot de i utlandet man ønsker å samarbeide med.

4.5 Nordøstpassasjen

I innledningen ble det nevnt en mørk spådom om fremtiden til Nordøstpassasjen, at den aldri vil bli lønnsom på grunn av blant annet Suez-kanalens utvidelse. Analysen som ble referert til er skrevet av økonomiprofessor Vladislav Inozemtsev våren 2016, altså noen måneder etter mitt intervju av Bojarskij, Tsjilingarov og Zajtsev. I analysen viser Inozemtsev på en overbevisende måte at fordelene med shipping gjennom Suezkanalen – helårlig tilgang, mange svære havner underveis, enklere papirarbeid – sterkt overgår en shipping-rute gjennom Nordøstpassasjen. Sistnevntes eneste, store fordel er at den er 3400 nautiske mil kortere. Men når kostnadene for å frakte en standard 20-fotscontainer er 35 til 65 prosent høyere gjennom Arktis, så mister tidsbesparelsen mye av sin verdi, og Nordøstpassasjen er på grunn av den barske naturen og isen ikke helt risikofri (Inozemtsev 2016).³⁵ De store containerskipene er dessuten for brede for dagens russiske isbryterflåte, som bare kan grave en 25 meter bred kanal gjennom isen. Inozemtsev nevner at det bygges en kjempesvær, ny isbryter med 34 meters bredde («Baltijskij zavod» 2014), men som *Aftenposten* sin Russlandskorrespondent har vært inne på, ser det ut til at slike prestisjefylte prosjekter må droppes på grunn av pengemangel (Johansen 2016). I 2014 godkjente myndighetene et ambisiøst femårig moderniseringsprosjekt til rundt 220 milliarder rubler, basert på anslag om at det innen 2025 vil transporteres 64 millioner tonn med gods – *tranzit* – gjennom Nordøstpassasjen (Inozemtsev 2016). Den totale trafikken, altså innenriks- og transitttransport, har ligget på stabile fire–fem millioner tonn i året. I 2012 kom man opp i lovende og rekordbrytende 1,26 millioner tonn i transitttransport (Ponomarev 2012). I 2014 var tallet derimot falt kraftig ned til sørgelige 274 tusen tonn, og knappe 39 600 tonn i 2015 (Inozemtsev 2016). Inozemtsev mener altså at Nordøstpassasjen, på lik linje med alle de andre russiske planene om å modernisere Arktis: «remains a bluff» (Inozemtsev 2016). Han mener at

---

³⁵ Bojarskij påpekte det samme i intervjuet med oppgaveforfatteren.

Russland har begynt å innse at i transittenseende vil Nordøstpassasjen alltid være et pengetapende prosjekt. Når det gjelder å utvikle Nordøstpassasjen av hensyn til fremtidige russiske olje- og gassinntallasjoner i Arktis, er Inozemtsev like pessimistisk. Han bemerker at til og med når prisen på et oljefat lå på 100 dollar, klarte man ikke å sette i gang med det enorme, relativt lett tilgjengelige Sjtokmanfeltet i Barentshavet. Derfor mener Inozemtsev at Nordøstpassasjen, i all hovedsak, bare vil bli brukt av det russiske militæret, som nå bygger seg opp i nordområdene for å beskytte: «territories no one is claiming and riches that no one wants to extract from beneath the cold and icy ocean» (Inozemtsev 2016).

Bojarskij sier i intervjuet at man har et stort håp om å tjene penger på transittreiser, men samtidig har man innsett at Nordøstpassasjen aldri på noen måte vil kunne bli et alternativ til Suezkanalen. Både han og Tsjernysjenko bekrefter at antall transittreiser har falt dramatisk de siste par årene («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015). Det er fryktelig vanskelig å holde Nordøstpassasjen i drift påpeker Bojarskij, det krever både skip, redningsfartøyer, havner, hydrometeorologiske sikringer og lignende, vanskelige mekanismer. Men hovedproblemet per i dag, sier han, er at det ikke finnes en transittetterspørsel fordi drivstoffprisene er så lave. Alt i alt bekrefter Bojarskij Inozemtsevs analyse når det gjelder transittbruken. Innledningsvis i dette kapittelet fremkom det at en av oppgavene til Nordområdekommisjonen er å oppnå effektiv bruk av Nordøstpassasjen som en nasjonal, integrert transportrute i Arktis for Russland. Transitttransport nevnes ikke med et eneste ord, noe som også tyder på at håpet om transittinntekter kanskje allerede har sluknet. Under pressekonferansen bekreftet Tsjernysjenko at det er innenriksbruken av Nordøstpassasjen som er førende for dens utvikling i dag («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015).

I intervjuet med Tsjilingarov påpekte han at utviklingen av Nordøstpassasjen er direkte knyttet opp til naturressursene, som befinner seg langs ruten. Spørsmålet er i hvilken grad, og når, det blir lønnsomt å utvinne disse ressursene. Inozemtsev gjorde i sin analyse et poeng av at hvis man ikke utviklet Sjtokmannfeltet når oljeprisen var høy, så er det en illusjon at man snart vil drive med olje- og gassboring i de østlige delene av det russiske Arktis. Sjtjyrov påpekte under pressekonferansen at det hovedsakelig kun er den vestlige sektoren av Nordøstpassasjen som er i bruk i dag, som følge av Norilsk Nikel og olje- og gasstransport. I den østlige sektoren fraktes det titalls ganger mindre enn under Sovjetunionen, legger Sjtjyrov til. Han sier også at hvis den globale oppvarmingen virkelig får stor effekt, vil en transitt rute gjennom Arktis se helt annerledes ut enn den tradisjonelle, kystfølgende Nordøstpassasjen.

Man kan argumentere for at 1930-tallets fremtidsrettede-betydning av Arktis-myten, en overbevisning om at man må utvikle Arktis og Nordøstpassasjen for å gjøre Russland rikt og mektig, gjerne er en overdrivelse, og at Arktis ikke var så lønnsomt som bolsjevikene var overbevist om – på grunn av alternativkostnadene. Som vi vet var det ikke kostnadene det stod på når sovjetsystemet satte seg noe fore. Med andre ord kan det se ut som at den fremtidsrettede-betydningen av Arktis-myten gjør at man unødvendig lenge i dag holder fast på overbevisninger som ikke er aktuelle, eller som er feil. I så fall har Arktis-myten en veldig stor innvirkning på dagens russiske Arktis-utvikling. Bojarskij fortalte at det under Sovjetunionen var mye varetransport langs Nordøstpassasjen, fordi det fantes industri flere steder, for eksempel i Norilsk, Pevek og Tiksi. Av disse tre er det bare Norilsk man i dag henter naturressurser fra, og gass fra Jamal-halvøya, sier Bojarskij. Når man gikk over fra et sovjetisk system til markedsøkonomi, viste det seg nok fort at ikke alle foretakene i det russiske Arktis var lønnsomme – derfor har mange dødd ut, og noen få er blitt igjen. Det som derimot var lønnsomt, og som de arbeidsledige isbryterne holdt på med frem til den russiske stat igjen hadde råd til å bruke dem, var turisme. Man skylder ofte i materialet på 1990-tallet, at man i den perioden ikke hadde råd til å utvikle nordområdene, men i lys av analysen vil det være riktigere å si at man i stedet for å slutte å utvikle Arktis, sluttet å *drifte* Arktis, mens det som var lønnsomt fortsatt er «i live». Og at det som vokser i dag, har en fremtid.

4.6 Dmitrij Rogozin på Svalbard

Lørdag den 18. april 2015 ringte journalister fra avisen *The Barents Observer* til Utenriksdepartementet i Oslo og spurte om departementet var klar over at Russlands visestatsminister Dmitrij Rogozin befant seg på Svalbard. Spørsmålet var relevant fordi den russiske visestatsministeren siden august 2014 befinner seg på Norges (og EUs) sanksjonsliste over personer som har et innreiseforbud. At Rogozin står på listen skyldes hans offentlige støtte til annekteringen av Krim-halvøya i 2014. Pressetalsmannen til UD, Frode Andersen, kunne ikke gi noen kommentarer til dette spørsmålet med en gang, og *The Barents Observer* kommenterte senere at Utenriksdepartementet ikke kjente til besøket fra før (Nilsen 2015). For de som følger med på Rogozins russiske Twitter-konto,³⁶ må den planlagte turen på den annen

---

³⁶ Det finnes også en Twitter-konto på engelsk, men det er den russiske Twitter-kontoen denne analysen tar utgangspunkt i. Forskjellen mellom kontoene er at ikke alle twittermeldingene fra den russiske blir oversatt og lagt ut på den engelske, derfor er det mer å se på i den russiske versjonen. Tekstene i de engelske twittermeldingene er direkte oversettelser av de russiske twittermeldingene.

side allerede ha vært kjent siden den 10. april. Da tvitret Rogozin: «Там и встретимся» (Rogozin 2015), sammen med en lenke til en artikkel i *Vesti.ru* om en gruppe skoleelever som sammen med den russiske utdanningsministeren Dmitrij Livanov (og to polfarere) skulle på en to-ukers skitur på Nordpolen («V Arktiku» 2015). Dette tiltaket kan nok kobles sammen med Tsjilingarovs tidligere nevnte ord om å «vende patriotiske ungdommers blikk mot Arktis».

Om kvelden den 18. april hadde Frode Andersen fra Utenriksdepartementet mye mer å fortelle til *The Barents Observer*. Han understreket at den russiske ambassaden i Oslo hadde fått klar beskjed om at sanksjonerte personer ikke er ønsket på Svalbard, og at det derfor er beklagelig at Rogozin oppholder seg på Svalbard. Han la også til at de har bedt russiske myndigheter om å forklare seg (Nilsen 2015). Norske myndigheter ble også nødt til å vurdere eventuelle tiltak for å sikre at slikt ikke skulle skje igjen (Nilsen 2015).

I en artikkel neste dag, samt utifra Rogozins twittermeldinger, fremkommer det at han forlot Svalbard lørdag kveld, samme dag som han ankom, og fløy til sin egentlige destinasjon – den russiske flytende forskningsstasjonen Severnyj Poljus-2015 ved Nordpolen. Svalbard-besøket varte altså knapt en halv dag. Den norske reaksjonen var sterk og klar, og virker å være forståelig. Ingen reaksjon på et åpenbart brudd av Norges ønsker i forbindelse med sanksjonene ville minske regjeringens troverdighet med tanke på viljen til å sanksjonene mot Russland. Den norske reaksjonen ble dermed godt lagt merke til i Russland («Norvegija zaprosila» 2015). Under konferansen til Nordområdekommisjonen, som fant sted to dager etter at Rogozin hadde vært på Svalbard, betegnet Tsjernysjenko Norges oppførsel mot Russland i Arktis som «litt urovekkende», spesielt siden han representerer Murmansk-fylket. En av årsakene til denne uroen var «Spitsbergen-hendelsen», hvor nordmennene, konstaterte Tsjernysjenko, oppfører seg i samsvar med politikken til den europeiske union. Altså fremstod det klart ikke bare at Norge reagerte, men også *hvorfor* det kom en reaksjon. Han sier at det internasjonale samarbeidet i Arktis totalt sett er ganske stabilt og normalt, bortsett fra at det finnes slike enkelte «ujevnheter». Han never andre norske eksempler, kanskje påvirket av den ferske Svalbard-episoden. Han beskylder Norge for å ha presset ut russiske fiskere – «av forskjellige grunner» – bort fra vernesonen rundt Svalbard, og minner om «Elektron»-hendelsen i 2005, da kaptein Valerij Jarantsev med to norske kystvaktinspektører om bord (!) var på rømmen fra det norske kystvaktskipet «Tromsø» (Olsen 2005). Et annet eksempel som er «urovekkende» er at norske styrker holder militærøvelser i Baltikum («Sender hærstyrker» 2014). Men alt i alt: «B

принципе, вот в Арктике действует сегодня общая установка для всех, что надо больше договариваться, чем спорить» («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015).³⁷

Om Svalbard-besøket var et resultat av et bevisst ønske om å provosere Norge til reaksjon, er et annet spørsmål, og det kan ikke utelukkes, men som vi skal se mener jeg at dette er lite trolig – til tross for de «ertende» twittermeldingene Rogozin rettet mot norske myndigheter.

Turen til Nordpolen, hvis mellomlanding på Svalbard underveis fikk mye større oppmerksomhet i ettertid enn Severnyj Poljus-2015, var en naturlig handling som følge av at Nordområdekommisjonen oppstod den 14. mars, og hadde sitt første samlingsmøte 14. april i Moskva – fire dager før Rogozin dro til Arktis («Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015; Øberg 2015). At lederen for kommisjonen fløy til Arktis for å offisielt åpne den nyeste forskningsstasjonen, og for å se hvilke forhold polfarerne jobber under for få forstå hva de trenger, er forståelig (Melnik 2014; Øberg 2015). Han hadde også med seg andre profilerte gjester: miljø- og naturressursministeren Sergej Donskoj og økonomisk-utviklingsminister Aleksej Uljukajev. I det offisielle svaret fra det russiske utenriksdepartementet mandag den 20. april, ble det presisert at det ikke stod noe politikk (les: provokasjonsønske) bak Rogozins Svalbard besøk (Staalesen 2015). Flyet til Rogozin måtte mellomlande på Svalbard av rent logistiske årsaker, noe som bekreftes av norske eksperter (typisk mellomlandingssted for russiske ekspedisjoner), og ble stående der lenger enn planlagt på grunn av dårlige værforhold (Staalesen 2015; Øberg 2015). *The Barents Observer* siterte det russiske utenriksdepartementets manglende forståelse overfor Norges reaksjon. «These circumstances appear completely normal and one would have expected [bigger] understanding from the Norwegian side» (Staalesen 2015). Selvsagt kan det sås tvil om dette utsagnet – det er mulig at Rogozin hadde tenkt å besøke Barentsburg uansett, Svalbard er tross alt en spennende, attraktiv turistdestinasjon og Barentsburg er en viktig russisk bosetning i Arktis (Øberg 2015). Russerne mente uansett at den norske reaksjonen var «absurd og rar», og at Norge har intet internasjonalt rettslig grunnlag å basere seg på i sin kritikk – noe Norge har innrømmet selv – leser vi i *RIA Novosti* (Mamontov 2015). Argumentet er at Svalbard-traktaten, som gir deltakerlandenes statsborgere fri innreise til øygruppen, overstyrer det norske sanksjonsrelaterte ønsket, og derfor har Norge ingenting de skulle ha sagt (Mamontov 2015). Russland fikk, som nevnt, beskjed om

---

³⁷ Tsjernysjenko trakk frem et sterkt, positivt norsk eksempel – 70-årsjubileumsfeiringen av frigjøringen av Øst-Finnmark. Kongen, den norske statsministeren, utenriksministeren og den russiske utenriksministeren deltok. Konstantinovitsj påpekte at spesielt Kongens ord gjorde inntrykk: «Norge har aldri glemt, og vil aldri glemme, det store bidraget vår russiske nabo ytet for vår frihet da mest det gjald» (Lieungh 2014).

at sanksjonerte russere er «uønsket» på Svalbard, noe som gjerne indikerer at norske myndigheter er klar over at de ikke kan forby Rogozin innreise. Det spennende spørsmålet er hva som hadde skjedd hvis Rogozin måtte ha gått gjennom en norsk kontroll i Longyearbyen og ikke hadde sluppet inn. Hvilken reaksjon ville vi observert fra russisk hold da? Russlandseksperter Jørgen Holten Jørgesen påpekte overfor *Aftenposten* at det spesielle i saken er at man ikke gav vertslandet Norge beskjed om at det kommer så høyt profilerte politikere på besøk. Jørgesen påpeker at russernes kanskje lot være å gi beskjed, for å unngå å bli fortalt at Rogozin er uønsket, og at det er mye lettere å bare reise og eventuelt ta det bråket som måtte komme i etterkant (Øberg 2015). Jørgesen påpeker også at han tror at Rogozin *liker* at besøket har skapt blest (Øberg). Saken demonstrer også at Norges suverenitet på Svalbard er begrenset, og russerne vet å utnytte dette.

Den første twittermeldingen av Rogozin i forbindelse med Svalbard-besøket dukket opp rundt klokken tolv den 18. april. Twittermeldingen var en enkel: «Прибыл в Лонгьер на Шпицберген», med et bilde av Rogozin som poserer på flyplassen foran et skilt som advarer om isbjørn og en stang med skilt som indikerer distansene til eksempelvis London og Moskva (Rogozin 2015; Nilsen 2015). Fem timer senere ble det tvitret (to twittermeldinger) bilder fra Barentsburg og gruvene der med teksten: «Баренцбург. Арктикуголь. Здесь русские и украинские шахтеры живут одним народом, одной верой и трудом» (Rogozin 2015; Nilsen 2015). På hovedbildet i den første twittermeldingen ser man en russisk-ortodoks prest (den samme som dukker opp senere i materialet). I denne twittermeldingen politiserer Rogozin Barentsburg til å være et eksempel på et sted hvor russere og ukrainere lever og jobber sammen i fred – i motsetning til den pågående krigen i Øst-Ukraina. Når vi her minnes det russiske utenriksdepartementets uttalelse om at det var «ingen politikk bak Rogozins Svalbard-tur» (Staalesen 2015), så ser vi at dette godt kan være riktig, men det forhindret ikke Rogozin i å utnytte muligheten til å komme med politiske poeng underveis. Ironien er at Rogozin ifølge Norge ikke burde befinne seg i Barentsburg i det hele tatt – nettopp på grunn av konflikten i Øst-Ukraina.

En time etter den andre Barentsburg-twittermeldingen, la Rogozin ut et bilde av Barentsburg-souvenirer (magneter med bokstavene «BB» for Barentsburg i fargene til det norske og russiske flagget) og konferanseromlokaler fra den russiske bosetningen, med teksten: «А норвежцы на снегоходах возят сюда своих туристов для изучения “советского наследия”» (Rogozin 2015). Teksten virker i mine øyne å være nøytral, det er bare en konstatering av fakta. Eneste bemerkning er at Rogozin gjerne gir uttrykk for at han synes det

er morsomt at Barentsburg kalles for en «sovjetisk arv». Hva som er morsomt i dette, er usikkert, men slik avsluttes tvitringen til Rogozin fra Svalbard, og historien kunne endt her.

Rogozin og de andre ministrene fløy videre til Severnyj Poljus-2015, og visestatsministeren la ut sin neste twittermelding søndag. Denne inkluderte et par bilder under teksten: «Северный Полюс. Наша станция-2015. Годовщина Ледового побоища на Чудском озере. Но у нас всё тихо и штатно» (Rogozin 2015). Poenget med å referere til det historiske slaget mellom Aleksander Nevskij og Livland-forgreiningen av den tyske orden i 1242, som feires 18. april, er selvsagt at slaget ble utkjempet på den frosne Peipusinnsjøen, slik Severnyj Poljus-2015-deltakerne og gjestene også befinner seg på is over vann. I hovedbildet til denne twittermeldingen ser vi, i tillegg til Rogozin og Donskoy, en russisk-ortodokse presten. Den russisk-ortodokse kirkes tilstedeværelse i den moderne russiske Arktis-utviklingen, som jeg påpekte i Arktika-2007-kapittelet, bekrefte også i dette materialet.

Denne søndagen legger Rogozin ut tre nøytrale twittermeldinger til, før han tydeligvis får nyss om *The Barents Observer*-artikkelen som tar for seg at norske myndigheter har reagert kraftig på hans Svalbard opphold. I den femte twittermeldingen legger Rogozin ut en lenke til en avisartikkel fra *The Barents Observer*, skrevet samme dag (Nilsen 2015; Rogozin 2015). Like etterpå kommer de første «ertende» stikkene til norske myndigheter, i det han re-tvittrer en lenke til en *Tass.ru*-artikkel om Norges reaksjon, hvor det forklares at Norge følger EU i sanksjonene, og at Dmitrij Rogozin befinner seg på svartelisten over personer som forbys innreise til blant annet Norge. Artikkelen siterer tidligere nevnte Frode Andersen i å si at Rogozins Svalbard-besøk ikke bryter norsk lov. Rogozin kommenterer artikkelen på Twitter: «После драки кулаками не машут» (Rogozin 2015). Med andre ord: det er for sent å gjøre noe med det, så hvorfor lager dere et oppstyr rundt dette? Men det uttrykker også at han mener at reaksjonen er uhøflig. Henvisningen til slåsskamp kan på den annen side indikere at han erkjenner at besøket hans ikke var helt etter boken, men at kampen er over – og at han vant.

Det er klart at Rogozin er klar over at han er på «svartelisten», og mange norske kritikere vil nok mene at russerne «må ha visst» at det kom til å bli en sak ut av dette, men jeg ville ikke vært så sikker på det. Målet var å besøke russiske vitenskapsmenn på Nordpolen, og Svalbard var en stasjon på veien hvor det bor russere som man like gjerne ta en svipptur innom, og på grunn av Svalbard-traktaten så man ingen grunn til å involvere nordmennene om at en russer er dratt på besøk hjem til en annen russer. Derfor er det tvilsomt at de regnet med noen større reaksjon. Jeg vil bemerke at de «ertende» twittermeldingene dukket opp *etter* at Norge hadde reagert. Det ville vært noe annet om Rogozin hadde flydd til Svalbard og lagt ut en

twittermelding med teksten: «jeg kom meg inn på Svalbard, til tross for de norske sanksjonene». På grunn av Norges reaksjon, «svakket» av Utenriksdepartementets erkjennelse av at han ikke brøt noen lov, utnyttet han muligheten til å stille Norge i dårlig lys i det russiske Arktis. At reaksjonen gjerne ikke falt i smak hos mange russere reflekteres i leser-kommentarene til en av artiklene i russiske medier. En person skrev «rop høyere [Norge], ellers kan det hende at Obama ikke får med seg at dere tjener ham», og «Rogozin kom til RUSSISKE bosetninger – noe han har all rett til!» (Mamontov 2015).

Den eneste effekten norske myndigheter fikk til, som de nok også hovedsakelig ønsket, var å demonstrere overfor Russland at sanksjonene er alvorlig ment. At dette ble gjort i arktiske omstendigheter, hvor russerne åpenbart føler seg hjemme, kan ha bidratt til å provosere Rogozins twittermelding senere den 19. april: «Arktika – et russisk Mekka». Hvordan dette i etterkant blir (ulikt) tolket av Bojarskij og Zajtsev, kommer frem litt senere i dette kapittelet.

Etter slåsskamp-twittermeldingen tvitret Rogozin følgende melding: «Кстати, я здесь нырнул в Северный Ледовитый, хотя под нашей льдиной было 4000 м. Но я не до дна») (Rogozin 2015). Sammen med meldingen la han ut et bilde som viser to russiske helikoptre i det islagte, øde landskapet, med noen mennesker spredt rundt i små grupper her og der. Et bilde av selve dykkingen får man overraskende nok ikke se. Deretter legger han ut en twittermelding om at: «Просто завидуют, что мы на Северном полюсе купались») (Rogozin 2015), med en lenke til nyheten om at det norske utenriksdepartementet er misfornøyd med Rogozins Svalbard-besøk. Dette er Rogozins andre «stikk». Men dagen er ikke over enda – han legger ut en lenke til *Vesti.ru* om en artikkel som nøytralt beskriver den nye forskningsstasjonen Severnyj Poljus-2015. Han re-tvitrer også en lenke til *Lenta VPK*, hvor det er lagt ut bilder fra besøket på forskningsstasjonen («Северный полjus» 2015). I den re-tvitrede meldingen på Twitterveggen vises et av disse bildene – med Jesus Kristus på et banner og den russisk-ortodokse presten som feirer gudstjeneste for ekspedisjonsmedlemmene. Dmitrij Rogozin, og ingen ringere enn Artur Tsjilingarov, befinner seg nærmest presten. Ved siden av Tsjilingarov står Uljukajev, og ved siden av ham igjen – Donskoj.

På et av de andre bildene i *Lenta VPK*-lenken, ser vi en stolpe med mange skilt på som peker i forskjellige retninger (lignende den fra flyplassen på Svalbard). På et av skiltene står det «Sevastopol» – en av byene som er blitt en del av Russland etter annekteringen av Krim. På 1930-tallet vet vi at polfarerne brakte med seg Moskva til Arktis som en del av den fremtidsrettede betydningen av Arktis-myten. Dette er tydeligvis også gjeldene for russiske polfarere i dag – at Sevastopol er blitt en del av Russland gjennom annekteringen av Krim,

feires bredt og vidt. Med andre ord, både gjennom Rogozins første Barentsburg-tweetmeldingen, og gjennom Sevastopol-skiltet, bringes Moskvas moderne politikk inn i Arktis. Disse eksemplene, og flere som kommer etter hvert, vil jeg derfor betegne som «spor» av Arktis-myten i dagens russiske nordområdeutvikling. I tillegg demonstreres nok en gang det som Heather Conley sa i innledningen – at Arktis ikke er, og ikke kan være, nøytralt. Men dette skyldes her ikke bare Rogozin, men også Norge – som forsøker å gjøre gjeldende på Svalbard de restriksjonene som gjelder resten av landet. Norge gjør også som USA, påpekt av Steven Lee Myers i innledningen – ved å forby eksport av tjenester knyttet til arktisk oljeleting og oljeutvinning («Eksport til Russland» 2014).

To andre bilder i Rogozins Twitter-lenke til *Lenta VPK* er også verdt å sammenstille. Det ene er et bilde hvor den russisk-ortodokse presten befinner seg i midten, smilende, omgitt av Rogozin, Donskoj, en mann som holder et russisk-ortodoks-ikon, og andre ekspedisjonsdeltakere. Det andre bilde er det som blir brukt i Rogozins Mekka-tweetmelding – den siste meldingen den dagen. Der poserer de samme personene foran en stolpe med retningskilt til diverse storbyer (ikke den samme som med Sevastopol-skiltet). Rogozin sitter på snøen i midten, Donskoj ligger ved visestatsministerens høyre side, mens Tsjilingarov befinner seg stående i midten bak. Rogozin og tre andre holder oppe to russiske flagg. Tsjilingarov, med flere, holder oppe to røde, kommunistiske flagg med hammer- og sigd symbolene på. På flaggene befinner det seg i tillegg en tekst (uklar) knyttet til Kutuzov-ordenen.³⁸ En av få som ikke smiler på dette bildet, og som kanskje føler seg litt utilpass med tanke på nærheten til hammer- og sigd-symbolene, er den russisk-ortodokse presten. Sammenstiller man de to bildene, er det interessant å se at russerne finner rom for og uttrykker både sovjetisk og russisk-ortodoks-stolthet underveis i sin moderne Arktis-utvikling.

At man på denne måten kombinerer russiske flagg og sovjetiske flagg viser også i praksis at den sovjetiske Arktis-arven blir minnet med stolthet. At dette er tilfelle, kom ellers klart frem under intervjuene med Bojarskij, Tsjilingarov og Zajtsev. For selv om det ikke var 1930-tallets arktiske ekspedisjoner som inspirerte Viktor Bojarskij til å satse på en karriere i Antarktis og Arktis,³⁹ sier han at: «но, безусловно, это [ekspedisjonene på 1930-tallet] вдохновляет». Han konstaterte at: «чувство глубокого восхищения вызывают эти экспедиции».

---

³⁸ En sovjetisk-russisk medaljeorden som oppstod under andre verdenskrig.

³⁹ Jack London, som vi vet fra Arktis-myten-kapittelet roet ned den sovjetiske aggressive retorikken mot naturen i Arktis ved slutten av den første femårsplanen, og Antarktis, som beskrevet i Vladimir Sanins «Novitsjok v Antarktide» (1973), var inspirasjonen til Bojarskij.

Da Zajtsev ble bedt om å fortelle om 1930-tallet sa han at: «в Арктику идти работать – это было честью, и отбирали лучших», og at man fikk mye bedre betalt for å jobbe i Arktis – på norsk ville vi kanskje sagt «offshore». Zajtsev la til at først og fremst hadde de som jobbet i Arktis en klar forståelse av at den jobben de gjorde virkelig var viktig, nødvendig og meningsfull. Han avsluttet temaet med å si at: «мы выросли на этих примерах, и Арктика – это, как бы, честь страны». Her understreker i mine øyne Zajtsev et viktig poeng og et av mine «funn» i jakten på 1930-tallets sovjetiske Arktis-utviklings betydning for dagens russiske Arktis-utvikling. De fleste øverste lederne i den arktiske utviklingen i dag, spesielt polfarere som Tsjilingarov og Zajtsev, men også yngre personer som Bojarskij, vokste opp i Sovjetunionen hvor de arktiske heltene – på tross av krigsheltene og kosmonautene – var de *første* heltene. Bojarskij sa i sitt svar at: «о них [ekspedisjonene på 1930-tallet], конечно, каждый советский человек знает». Altså er Tsjilingarov, Zajtsev og Bojarskij like fullt *sovjetiske* polfarere, som de er russiske polfarere. Deres sovjetinspirerte fremgangsmåte i Arktis, hvor Arktis-mytten er grunnlaget, og kunnskapen de besitter, er blitt overført fra Sovjetunionen til Den russiske føderasjon. Det beste eksempelet er selvsagt Tsjilingarov, som vi i Arktika-2007 kapittelet observerer som den perfekte, arktiske helten i tråd med Arktis-mytens helte-betydning og overgangsritual-betydning. Zajtsev sier, som nevnt, at de «vokste opp på disse eksemplene» – de ble formet av dem. Siden de moderne polfarerne former og påvirker hva Russland gjør i Arktis i dag, påvirker 1930-tallet hva som blir gjort i dagens utvikling *gjennom* dem, ved at minnet om Arktis-mytens kjennetegn og betydninger lever videre. For fremtidens del, er spørsmålet om denne «eldre gardes» eksempel og holdninger er blitt overført til de yngre generasjonene av polfarere – de «patriotiske ungdommene» i Tsjilingarovs ord. Hvis dette er tilfelle, vil 1930-tallets spor – i den grad de er ført videre av Tsjilingarov og andre – fortsette å påvirke den moderne russiske Arktis-utviklingen.

Mandag den 20. april – en aktiv Twitter-dag på kontoen til Rogozin – begynner med en twittermelding med en lenke til en *Pervyj Kanal*-nyhetsreportasje som innledningsvis beskriver Norges reaksjon i forbindelse med at Rogozin var på Svalbard. Etter et halvt minutt går reportasjen over til å beskrive Severnyj Poljus-2015 i fire og et halvt minutt. Norges misnøye nevnes rundt to minutter ut i reportasjen, og nok en gang presiseres årsaken til misnøyen. Slåsskamp-twittermeldingen til Rogozin siteres, før det konstateres (også her) at han ikke brøt noen norske lover, fordi Svalbard-traktaten sier at russere ikke trenger visum til Svalbard hvis de flyr direkte fra Russland («Utsjastniki ekspeditsii» 2015). I nyhetsreportasjen får vi høre – og bekreftet – fra Dmitrij Rogozin at Sevastopol-koblingen som bildene fra *Lenta VPK*

indikerte tidligere i kapitlet, er gjeldende. Han sier at Russland generelt begynner å «føle sin plass» og hevde sine grenser og sine interesser. Han sier at i fjor fant det sted et historisk øyeblikk da Russlands territoriale integritet ble gjenopprettet ved gjenforeningen med Sevastopol og Krim («Utsjastniki ekspeditsii» 2015). Men det som er interessant, og som enda sterkere bekrefter at Arktis-myten fremtidsrettede-betydning finnes i dagens Arktis-utvikling, er den siste delen av uttalelsen til Rogozin: «В этом году, начало этого года – новый взгляд, новый мощный акцент на развитие Арктики. Это [Krim-annekteringen og Arktis-utviklingen] вещи одного порядка» («Utsjastniki ekspeditsii» 2015). Siste setning understrekes av at man like bak Rogozin kan se stolpen med Sevastopol-skiltet på.

Det neste interessante momentet er når journalisten som leder reportasjen sier at:

Министры – как всё устроено на станции. Отметили – слишком много импортного, от приборов до самолёта, на котором прилетели – украинский Ан-72. Вице-премьер Рогозин пообещал: российские заводы сами сделают всё для поляников – не хуже и в ближайшие пару лет по программе освоения Арктики («Utsjastniki ekspeditsii» 2015).

At ministrene klager på for mye importert utstyr, er kanskje ikke overraskende, men det er vanskelig å ikke legge merke til nok et russisk «stikk» rettet mot Ukraina. Denne gangen, overraskende i mine øyne, mot at flyet ministrene kom med er ukrainsk-produserte. Her gjelder ikke lenger Zajtsevs prinsipp om at det viktigste er at det finnes fly, og ikke hvem de er laget av. Krim-konflikten knyttes nok en gang opp mot den russiske Arktis-utviklingen.

Donskoj påpeker i samme nyhetsreportasje at selv om det sies at det er stille og folketomt i Arktis, så er det slik i dagens verden, at hvis man ikke forholder seg aktiv der, vil noen andre helt sikkert komme og gjøre krav på det («Utsjastniki ekspeditsii» 2015). Denne frykten for at noen andre vil komme russerne i forkjøpet, samt en opplevd suverenitetstrussel, var også en del av grunnlaget for Arktis-myten ved at frykten ble et insentiv til bolsjevikene for å satse stort i Arktis (Griffiths 1990). Og som det ble forklart i kapitlet om Arktis-myten, var dette grunnlaget for den sovjetiske tvetydige innstillingen til Arktis. Siden denne frykten også har dukket opp igjen i dag, er det naturlig å tro at den forklarer mye av årsaken til dagens tvetydige innstilling i Arktis. Helt til slutt i nyhetsreportasjen presenteres også den første Severnyj Poljus-ekspedisjonen fra 1937 under ledelse av Papanin, og det nevnes at siden 1937 har ingen av Severnyj-Poljus-ekspedisjonene medført landing og etablering av en flytende forskningsstasjon på toppen av Nordpolen. Nok en gang møter vi på referanser til Arktis-myten kjennetegn.

4.7 Tilbake i Moskva

De neste fire twittermeldingene til Rogozin mandag 20. april var re-tvitrede meldinger fra forskjellige russiske nyhetsartikler om det russiske svaret på klagene til Norge. De fleste har blitt nevnt allerede, men rekkefølgen på dem forteller oss gjerne motivet bak den siste twittermeldingen fra Rogozin denne mandagen: «Если бы семга могла говорить, она бы объяснила своим соотечественникам всю глупость их присоединения к санкциям». Den første twittermeldingen viser til *RIA Novosti*-artikkelen om at Rogozin ikke brøt norsk lov. At dette poenget gjentas ofte i de russiske nyhetsartiklene viser til et ønske om å påpeke at Russland «følger spillereglene», men blir anklaget for å ikke gjøre det. I denne sammenheng har Rogozin-episoden mye til felles med Arktika-2007. Den andre twittermeldingen viser til en *Vesti.ru*-artikkel hvor det står at det russiske utenriksdepartementet mener den norske reaksjonen er absurd. Den tredje twittermeldingen inkluderer en Youtube-lenke til videoen hvor uttalelsen til det russiske utenriksdepartementet blir mer eller mindre lest opp. Det understrekes at Norges mangel på forståelse overfor Rogozins kortvarige opphold på Svalbard strider imot den norske samarbeidsånden i Arktis. Den fjerde twittermeldingen viser til en slags snuoperasjon fra norske myndigheters side – en lenke til *Lenta.ru* (som siterer *TASS*), hvor utenriksminister Brende erklærer at kongeriket ikke har til hensikt å forverre sin relasjon til Russland som følge av Rogozins Svalbard-besøk. Men samtidig understreket Børge at Norge ikke ønsker å se sanksjonerte personer i Norge, og han håpet på at Russland – som den gode naboen den er – vil ta hensyn til dette («Norvegija zajavila» 2015). Følger vi rekkefølgen på twittermeldingene, i tillegg til ordene i lakse-twittermeldingen, ser vi at Rogozin nok bare tok den første delen av Brendes utsagn til hjertet, og mente at Norge i utgangspunktet reagerte uforståelig og sterkt, før de oppførte seg enda mer uforståelig ved å si at «vi reagerer ikke så sterkt allikevel». Og sist men ikke minst, han understreker også det synet som han deler med sine regjeringsmedlemmer og president – at sanksjonene er latterlige.

Tirsdag den 21. april skrev Rogozin sin siste twittermelding om dette emnet: «В тихом омуте страшный переполох» (Rogozin 2015), inkludert en lenke til en *Vesti.ru*-artikkel skrevet kvelden før. I artikkelen oppsummeres hele hendelsen, og Rogozins twittermeldinger. Det mest interessante er at Norges reaksjon blir betegnet som hysterisk og latterlig, samt at det konstateres at Norge ikke har hjemmel til å forby en russisk statsborger i å komme til Svalbard – hvor det ikke engang finnes passkontroller. Børge Brendes uttalelse om at Norge vil innføre tiltak for å unngå at svartelistede personer kommer seg inn i Svalbard uhindret («Glava MID Norvegii» 2015), høres ut som en trussel og motstrider fullstendig internasjonal rett, avslutter

Vesti.ru-artikkelen («Posle draki» 2015). Tidligere nevnte Russlands-ekspert Jørgen Holten Jørgesen mente, på tross av at han betegnet besøket som «naturlig logistisk», at Rogozin-besøket helt klart var markeringspolitikk (Øberg 2015). Alt i alt er det vel kanskje også riktig å si at Norges reaksjon også var markeringspolitikk. Det interessante er, som nevnt, hva som ville ha skjedd hvis Rogozin hadde blitt stoppet på Svalbard, og hva vil skje i fremtiden om Norge handler, i russernes øyne, «uten hjemmel» på en måte de ikke godtar? Rogozin-episoden og dens finurligheter er interessant å se på, og vi har oppdaget at Arktis-mytenes kjennetegn og betydninger dukker opp også her i dagens russiske Arktis-utvikling.

4.8 Arktis – et russisk Mekka

Den siste twittermeldingen til Rogozin søndag den 19. april lød: «Арктика – русская Мекка» (Rogozin 2015) på den russiske Twitter-kontoen, og «The Arctic is Russian Mecca» på den engelske kontoen (Rogozin 2015). *Aftenposten* oversatte det til «Arktis er det russiske Mekka» (Øberg 2015). Litt senere oversetter derimot samme artikkel: «Arktis er Russlands Mekka» (Øberg 2015). Den første oversettelsen til *Aftenposten* er klart mer korrekt enn den andre. Hadde det vært omvendt, ville det nok stått «Mekka Rossii» på den russiske Twitter-kontoen. Oversettelsen jeg velger fra den russiske versjonen er «Arktis – et russisk Mekka» eller «Arktis er et russisk Mekka».

Rogozin-twittermeldingen virker å være av deklarativ art, og gir inntrykk av at russerne har en egen, unik tilhørighet til Arktis. Mekka er som kjent den største helligdommen i Islam – et pilegrimsmål som alle muslimer helst skal besøke minst én gang i livet. Det er mot Mekka muslimene vender seg fem ganger til dagen i bønn, altså er det et hellig sted for dem. Som vi vet fra Arktis-myten-kapittelet, var Arktis-myten hellig i Stalins øyne – og han tillot ikke at den ble gjort narr av (McCannon 1998, 143). Det tryggeste man kan si om denne Rogozin-twittermeldingen er at han ønsker å poengtere at det er en spesiell sammenheng mellom russere og Arktis. Men teksten må også ses i sammenheng med tidligere forklarte bilde (under teksten), hvor Rogozin med de andre holder både russiske og sovjetiske flagg. I mine øyne er uttalelsen, kombinert med de sovjetiske symbolene, en henvisning til at russerne har en spesiell plass i Arktis på grunn av sovjetarven helt tilbake til 1930-tallet. Med andre ord understreker Rogozin det som vi allerede har oppdaget både i dette kapittelet og i det forrige – at dagens arktiske utvikling ses på som en fortsettelse av Sovjetunionens eventyr i det russiske Arktis. Det var

denne forståelsen som var utgangspunktet for at jeg spurte Bojarskij og Zajtsev om hvordan de oppfatter Dmitrij Rogozins ord: «Арктика – русская Мекка» (Rogozin 2015).

Fra forrige kapittel husker vi at Bortsjik brukte betegnelsen «Mekka» om journalistenes samlingspunkt om bord *Akademik Fjodorov*, hvor det var installert en ekstraordinær militærantenne som gjorde det mulig å sende direktebilder fra Nordpolen til hele verden. Det var militærantennen, som alle journalistene var avhengige av, som rettferdiggjorde bruken av betegnelsen «Mekka». At «Arktis er et russisk Mekka», peker derfor kanskje på at Arktis er et samlingspunkt for russere, noe bildet i twittermeldingen helt klart underbygger, men også at russerne er avhengige av Arktis og dets naturressurser, slik journalistene i Arktika-2007 var avhengige av sin militærparabolantenne.

Bojarskij tolket twittermeldingen som at: «Arktis er et hellig sted for russere». Deretter sier han: «Не для всех русских, безусловно. Я думаю, что то же самое можно сказать для норвежцев». Han fortsetter med å si at han er helt overbevist om at det ikke finnes noe enerett til et slikt utsagn. Zajtsev brukte mye lenger tid enn Bojarskij på å besvare spørsmålet, men svarte nesten helt på slutten at: «она для вас [nordmenn] такая же Мекка». Med andre ord mener moderne, russiske polfarere at uttalelsen til Rogozin ikke utelukker andre folkeslag, spesielt nordmenn, som har en særstilling i Arktis i russernes øyne. Bojarskij sa tidlig i intervjuet at i hans øyne er Fridtjof Nansen den største arktiske helten noensinne: «всех времен и народов».⁴⁰ Zajtsev understreket at Amundsen og hans ekspedisjoner: «это тоже как бы гордость для полярников, не только для норвежских, для нас тоже».

Bojarskij påpeker at russere flest bor i kalde strøk ni av tolv måneder i året, og at det forklarer noe av årsaken til at det i bunn og grunn er veldig få russiske turister i Arktis. Fra Nordområdekommisjon-konferansen ble de veldig høye prisene nevnt av Tsjernysjenko som hovedårsaken til at det nesten utelukkende er utenlandske turister som reiser til Arktis. Poenget til Bojarskij er at «russisk Mekka» også innebærer et samlingspunkt som mange russere reiser til, noe han påpeker ikke er tilfelle. Det er egentlig omvendt, sier han, og sammenligner Svalbard med Frans Josefs Land. Begge befinner seg på den samme 79. breddegrad, og det er litt surere klima på sistnevnte øygruppe, men for en forskjell det er mellom dem, bemerker Bojarskij. Når man kommer til Svalbard, og noen sier at dette er vårt Mekka eller vårt hus⁴¹ – da kan man faktisk tro på det. Når du derimot kommer der [Franz Josefs Land], og det eneste du ser er et par tønner, og blir fortalt at dette er «vårt hjem» – da tror man ikke veldig på det.

---

⁴⁰ Bojarskij forteller også at de flytende forskningsstasjonene var en bearbeidet versjon av *Fram*-ekspedisjonens metodikk.

⁴¹ Bojarskij referer her til Vjatsjeslav Sjtyrovs uttalelse *nasj dom rodnoj* fra tidligere i intervjuet.

Da ser man på disse *zajavlenija* og får lyst til å si til vedkommende: «вы так можете говорить тем, кто там не был, а тем, кто там был, вы можете об этом не говорить, на самом деле». Derfor kan man like fullt si at Arktis er et norsk Mekka, avslutter han.

I motsetning til Bojarskij har Zajtsev veldig mye å si om hvorfor Arktis er et russisk Mekka, uten at han av den grunn ekskluderer at det er et norsk Mekka. Han mener «Mekka» hovedsakelig i betydningen som et samlingspunkt, slik også Bortsjik brukte betegnelsen, men også som et sted russere drar til i større grad enn de fleste andre. I sistnevnte tilfelle er han altså uenig med det svaret til Bojarskij. Zajtsev sier at det er et russisk Mekka fordi en enorm del av Arktis tilhører Russland, og Russland må strebe mot Arktis – spesielt tatt i betraktning at appetitten på den russiske kontinentalsokkelen har økt. Med andre ord, som det også fremkom i pressekonferansen til Nordområdekommisjonen og i intervjuet med Bojarskij, er en del av insentivet til å utvikle nordområdene at det internasjonale samfunnet har fattet en stor Arktis. Som vi vet var dette også en del av insentivet til Arktis-myten (Griffiths 1990).

Zajtsev fortsetter svaret sitt med å si at Arktis er hellig for russerne, fordi det er et historisk eksempel på et sted hvor ærlige mennesker jobbet, ikke bare for seg selv, men på vegne av landet. En må forstå, understreket Zajtsev, at det var mange som ofret livet sitt for dette arbeidet. Han mener at dette demonstrerer: «дух патриотизма, настоящего, истинного патриотизма, который присутствует именно в русском народе». Han referer til at Russland lenge slet i Arktis [1990-tallet], men at de nå forstår at mulighetene i Arktis er der og at de har en stor interesse av å satse der. Både for urbefolkningenes del, men også for naturressursene og dyrelivet. Derfor har russerne et arktisk Mekka: Arktis – russernes polare Mekka, fordi vi der har mange interesser, men også fordi man kan møte på mange gode mennesker der – noe som alltid er hyggelig. Svaret til Zajtsev demonstrerer, mener jeg, den russiske tvetydige holdningen mange forskere opplever i den russiske Arktis-politikken. Han argumenterer på en side for at Russland må beskytte seg mot andre lands «appetitt» på den russiske kontinentalsokkelen, i et område hvor russerne har blødd for sin patriotisme, men på den annen side bemerker han hvor hyggelig det er å møte andre mennesker i Arktis. Som vi har sett, hjelper Arktis-myten oss med å bedre forstå hvordan denne tvetydige holdningen kan tolkes, fordi den også eksisterte på 1930-tallet.

Zajtsev legger helt til slutt i intervjuet til – i tråd med at «man kan møte på mange gode mennesker der» – at for å forstå hva et arktisk Mekka er og hvorfor det er Arktis, er også fordi:

это нас как бы сближает и объединяет, и она для вас такая же Мекка становится, потому что вы [Norge] же там сами занимаетесь, [и] через Арктику мы общаемся гораздо проще и без проблем.

Intervjuet med Zajtsev ble med dette avsluttet med en hyggelig, varm tone. Samtidig er det helt klart at Zajtsev mener at russerne har en unik tilhørighet til Arktis (men også nordmenn), og at den sovjetiske, historiske arven i Arktis spiller en stor rolle i denne forståelsen. Dette er i tråd med det Horensma viste om Sovjetunionen, som mente at de hadde spesielle rettigheter i Arktis ikke bare på grunn av tidligere århundrer med «konstant» aktivitet langs Nordøstpassasjen, en stalinistisk overdrivelse, men også på grunn av de arktiske ekspedisjonene og suksessene på 1930-tallet. Zajtsev kan sies å støtte sterkt og klart opp om Rogozins twittermelding om det russiske Mekka, mens Bojarskij på den annen side mener at slike erklæringer er innholdsmessig relativt tomme. Vi kommer nærmere inn på dette i siste del av dette kapittelet.

Delvis på grunn av Mekka-twittermeldingen, og delvis på grunn av Sjtyrovs *nasj dom-*uttalelse, spurte jeg Bojarskij om Arktis er russisk «i ånden». Nei, svarte Bojarskij, Arktis er et vidt begrep og det lar seg ikke beskrive på en slik måte. Han la til at han heller ikke ville ha støttet et slikt utsagn. Men, fortsatte han, det er forskjeller mellom polfarere fra forskjellige land, og i denne sammenheng er russerne unike. Han sier at utenlandske polfarere ikke kan tillate seg selv å tilbringe et år eller halvannet i «feltet» – da faller gjerne familielivet sammen, men for russerne er det enkelt. Bojarskij sier at når han blir spurt hvordan han trente før han skulle ut på ekspedisjonene sine, svarer han ofte: «в России не надо тренироваться, там вся жизнь – тренировка». Det er når man møter på motstand og utfordringer for hvert skritt man tar gjennom livet i Russland, latterlige vanskeligheter som Vesten gjerne ikke legger merke til, så blir folk herdet. Spesielt er dette observerbart i internasjonale, polare sammenhenger, påpeker Bojarskij, hvor – som hovedregel – russerne er flinkere til å løse uventede problemer som dukker opp.

Vi har et kollektivt sinnelag – forteller Bojarskij, men bemerker at denne egenskapen, dessverre, er på vei ut av det russiske samfunnet. Oppfattelsen om at man har et kollektivt sinnelag, var en grunnleggende tanke i den sosialistiske realismen, og «kritikken» av de som ikke har dette sinnelaget, er en del av Arktis-mytens nåtids-betydning, eksemplifisert med svaret til Tsjkalov til den amerikanske journalisten.

Det kollektive sinnelaget innebar at egoet måtte forkastes, fokuset var på gruppen, på laget og på alles beste. Denne egenskapen, som var veldig anvendbar i Arktis, var en sovjetisk

egenskap, påpeker Bojarskij. Derfor hevder han at: «есть черты русские, черты есть». Det er interessant at dette påpekes som en utelukkende russisk, sovjetisk egenskap, da jeg mener at norske Nansen også hadde disse egenskapene – lenge før Sovjetunionen oppstod. Derfor spurte jeg Bojarskij, om Nansen også hadde denne egenskapen. Bojarskij utbrøt: «Нансен – гениальный. Нансен, это да». Jeg fulgte sporet litt lenger og påpekte, at: «но он же не русский, не советский». Bojarskij svarte: «не русский, не советский, но он такой полярный ... Вы знаете, человек, который, вот ... его просто стоит почитать».

4.9 Om Arktis er fengende

Arktis-myten var fengende og populær på 1930-tallet av forskjellige årsaker, som beskrevet i Arktis-myten-kapittelet, men sovjeterne gikk litt lei den rett før krigen startet. Hva med det russiske publikum i dag? Hvis svaret er ja, de fenges av den russiske Arktis-historien, kan det tenkes at Arktis-myten har en påvirkning på den moderne russiske Arktis-utviklingen gjennom sitt moderne publikum. Bojarskij ble spurt i hvilken grad han mener at russere i dag kjenner til de arktiske begivenhetene og heltene på 1930-tallet: «я бы сказал – могли бы лучше», svarte han. Som tidligere nevnt, mener Bojarskij at ethvert sovjetisk menneske kjenner til disse begivenhetene. På 1960- og 1970-tallet, da polfarerne fortsatte å jobbe i Arktis, var alt dette førstesidestoff, la han til, og før astronautene, var polfarerne «helter nummer en», minnes Bojarskij: «и причем их встречали практически так же, как космонавтов». Selv om den sovjetiske befolkningen ble litt lei av Arktis-myten før andre verdenskrig, forble altså polfarerne helter og populære skikkelser i tiårene etter 1930-tallet.

Når Bojarskij sier at russere gjerne kunne visst mer om Arktis-utviklingen på 1930-tallet, retter han denne kritikken først og fremst mot den oppvoksende generasjonens begrensede kunnskap om det russiske Arktis, noe som ble omtalt i forrige kapittel. I Bojarskij's øyne skyldes mangelen på kunnskap blant unge et kraftig fall i kvaliteten på utdanningsnivået i Russland – et resultat av 1990-tallet. Arktisk og Antarktisk museum prøver å bøte på denne skaden ved å arrangere besøk og undervisning for skolebarn i St. Petersburg. Han la til at: «то, что сейчас наблюдается у молодого поколения – отсутствие этой памяти, это большой минус». Tsjilingarov skulle gjerne sett flere unge russere som interesserte seg for det russiske Arktis. Alt i alt kan man si at i hvert fall de voksne, som vokste opp i Sovjetunionen, husker Arktis-mytens begivenheter, noe som er et premiss for at den skal kunne være fengende i dag.

Zajtsev ble også spurt om russerne i dag, det russiske samfunnet, husker, forstår og interesserer seg for den russiske Arktis-historien og den russiske Arktis-utviklingen i dag. Nei, mente han, dessverre: «у нас произошло очень большое расслоение». Bojarskij virker å være enig med begge delene av svaret til Zajtsev, både mangelen på interesse for Arktis-utviklingen i dag og at samfunnet er blitt mer klassesdelt. Bojarskij snakket som nevnt om det sovjetiske kollektive sinnelaget, som han mener er på vei med å forsvinne fra det russiske samfunnet. Blant de unge mener Bojarskij at dette sinnelaget allerede er borte. Nå er det «enhver mann for seg selv» som gjelder.

Om mangelen på interesse for Arktis-utviklingen i dag, sier Bojarskij: «спроси любого – есть там наши дрейфующие станции, он будет – что за дрейфующая станция?». Dessverre, oppgir han, finnes det ikke en slik utbredt interesse i dag som det gjorde før. «А могло бы быть», legger han til, men: «такого широкого, когда все газеты трубили о том, что ... на первых полосах было все, на радио, телевидении – нет такого». Dette betyr ikke at Tsjilingarov tar feil, når han sier: «мы и об этом говорим, что мы продолжаем работу в льдах». Men det betyr rett og slett at det ikke snakkes særlig utbredt om det, Bojarskijs ord tatt i betraktning, eller at et fåtall lytter.

Bojarskij medgir på den annen side at det snakkes *høyt* om Arktis i dag, men at dette skyldes det internasjonale samfunnets interesse for Arktis: «и [i den forbindelse] мы должны себя [...] позиционировать как сильная Арктическая держава». Derfor ringer det regissører til meg annen hver dag, som ønsker å lage filmer, skrive artikler om Arktis, og så videre, forteller Bojarskij. Det finnes altså en slik interesse, men ikke så mye mer. Disse svarene forteller oss at den russiske Arktis-historien, som huskes av de som vokste opp i Sovjetunionen, etter all sannsynlighet ikke er spesielt fengende i dag – på lik linje med interessen for dagens russiske Arktis-utvikling. I tillegg er det interessant at det her nok en gang bekreftes at man i stor grad motiverer dagens russiske Arktis-utviklingen med et press man føler utenfra. Ei heller utnyttes nordområdeutviklingen i stort omfang: «по телевидению проходит крайне мало», nevner Bojarskij. Arktis-mytenes påvirkning på den moderne Arktis-utviklingen gjennom det russiske publikum, kan sies å være minimal i lys av det Bojarskij forteller. Man kan oppsummere dette med å si at det snakkes høyt om Arktis-utviklingen, men ikke «bredt», altså har vi i dag å gjøre med en manglende, utbredt, betydelig interesse for det.

4.10 Tomme ord

Putin-sitatet i begynnelsen av kapittelet viser at den russiske presidenten i 2013 betegnet dagens russiske Arktis-utvikling som begynnelsen på en ny «æra», preget av industrielle gjennombrudd, rask økonomisk utvikling, og infrastrukturbygging. Han erklærte at det åpnes en ny side i Arktis-historien. Hvis dette stemmer, så vet vi at det i så fall er uten at den store majoriteten av russere lar seg fenge av den. Dette trenger ikke å bety at presidentens ord er misvisende, det bor tross alt mange russere nord for polarsirkelen, og de vil naturligvis påvirkes direkte av en slik mektig utvikling, en ny «æra».

Et eksempel som Bojarskij trakk frem som et sted hvor det «bygges av alle krefter», og som passer inn i beskrivelsen til den russiske presidenten, er Sabetta – en havnelandsby på østkysten av Jamal-halvøya langs Obbukta. Når Bojarskij sammenligner det russiske Arktis i dag med det sovjetiske Arktis sier han, som sitert i begynnelsen av kapittelet, at: «сейчас это всего лишь бледная тень того, что было... еще пока. Есть определенные наметки». Den første delen av uttalelsen styrkes av et annet utsagn fra Bojarskij – at Sabetta: «пожалуй – единственная такая живая точка в Арктике российской сейчас, которая бурно развивается на самом деле». Om de andre stedene sier han: «еще так тлеют, я бы сказал». Å få liv igjen i disse stedene vil være hovedoppgaven vår fremover, konstaterer han.

Den andre delen av uttalelsen viser til at det finnes konkrete målsetninger og planer for det russiske Arktis. Disse presenteres og trekkes frem ikke bare av Bojarskij, men også av Igor Tsjernysjenko under pressekonferansen til Nordområdekommisjonen. Sistnevnte forteller at det i 2008 ble det vedtatt en statlig, arktisk strategiplan, et slags grunnleggende fundament som beskriver hovedlinjene i den russiske Arktis-politikken fremover. At denne ble vedtatt i 2008, mener jeg må ses i sammenheng med Arktika-2007 og den oppmerksomheten Arktis fikk under det tredje internasjonale polaråret. Vi husker at Lizun kalte Arktika-2007 for «vendepunktet» i den moderne, russiske Arktis-utviklingen (Paulsen et al. 2007, 66). Tsjernysjenko forteller også om et annet dokument som ble underskrevet noen år senere, en sosial-strategisk utviklingsplan i Arktis frem til 2020. Både Zajtsev under sitt intervju, og Tsjernysjenko under pressekonferansen, trekker i tillegg frem at det i 2013 ble det opprettet en ny helligdag i Russland – Polfarerens dag. Denne markeres den 21. mai, datoen for den offisielle åpningen av Severnyj Poljus-1-ekspedisjonen i 1937. Tsjernysjenko påpeker at den nye helligdagen først og fremst skyldes innsatsen til Artur Tsjilingarov.

Bojarskij påpeker i intervjuet med meg at den russiske Arktis-politikken faktisk har ført til handling de siste par årene, først og fremst i form av en påbegynt, og sårt tiltrengt, miljøopprydding i nordområdene, men også i form av at de militære styrkene er begynt å

komme tilbake. Da jeg litt senere spurte Bojarskij om hva han mener er det viktigste for Russland å fokusere på i Arktis i dag, svarte han at det vil være veldig bra om man i hvert fall får gjennomført det som omfattes av de arktiske utviklingsplanene som er blitt underskrevet.

I det samme intervjuet viser det seg, på den annen side, at på tross av tiltak de siste årene, har uttalelsene til for eksempel Putin om en ny «æra», Sjtyrov om «Arktis er vårt hjem» og Rogozin om at «Arktis er et russisk Mekka», hovedsakelig en: «декларативный характер, поскольку у нас не все в порядке в Арктике сейчас». Et eksempel på dette er allerede nevnte Sabetta, et sted som på den ene siden betegnes som et levende punkt, men på den annen side av Bojarskij kalles for det *eneste* stedet i det russiske Arktis i dag i kraftig vekst og utvikling. Alle de andre befinner seg i en «ulmende» tilstand. Et annet eksempel på «ord uten handling», noe Bojarskij anser som et problem, knyttes til Nordområdekommisjonen: «пока только говорят. Там выступают люди, соглашаются, и слова “нам нужно”, “нам надо”, то есть, в таком стиле идет». Det er klart at mye må gjøres, men så må man se til å få det gjort også, understreker Bojarskij.

Han fortsatte med å si at Russland forsøker å returnere til Arktis, slik de var der tidligere, men at man foreløpig ikke har fått det til. Dette kommer til uttrykk også i svaret til Tsjilingarov: «пытаемся вернуться». At man ikke er tilbake skyldes ifølge Bojarskij både at Arktis er et krevende område å operere i, men også at: «сейчас очень трудное время с ценами на нефть, все с проблемным бюджетом, а это [arktisk utvikling] очень финансовоемкие операции». Videre vil budsjettene knyttet til russernes handlingsplaner i Arktis (og Antarktis) uten tvil bli sterkt kuttet ned på som følge av de økonomiske problemene, konstaterer Bojarskij. Dette har allerede gjort seg gjeldende i Antarktis, nevner han, hvor man i 2016 allerede har avlyst samtlige planlagte ekspedisjoner. Lave drivstoffpriser bidrar også til at Nordøstpassasjen som en transittrute er blitt enda mindre aktuell, som diskutert tidligere i kapittelet. Aleksej Uljukajev, den russiske økonomiske utviklingsministeren, påpekte under turen med Rogozin til Nordpolen i 2015 at mineralressursene i Arktis er veldig konjunkturavhengige: «сейчас [konjunktoren] она не самая хорошая» («Utsjastniki ekspeditsii» 2015). På de forskjellige arktiske forumene som har funnet sted diskuteres både fortiden, som man kan være stolt av, nåtiden, som er vanskelig, og den ukjente fremtiden, sier Bojarskij. For sistnevntes del legger han til: «явной тенденции к тому, чтобы все улучшалось, пока нет».

Det er ifølge Bojarskij ikke bare de faktiske forholdene i det russiske Arktis som er en «blek skygge» av hvordan det var før i tiden, men også dagens statlige propaganda, hvor bruken av Arktis til å forene russerne, en forening som er viktig i hans øyne, er blitt fullstendig forsømt. I

det man først sier noe om Arktis i nyhetene, legger han til, er det utelukkende positivt: «очередной раз спасли, очередной раз вывезли, и больше ничего». Samtidig mener han at Arktis sin lite prominente posisjon i den russiske offentligheten har en naturlig forklaring: dagens russiske ideologiskapere har ikke et stort ønske om å utnytte Arktis til et slikt formål. Dette skyldes, forklarer Bojarskij, at de sannsynligvis ikke er overbevist om at det ville fungert.⁴² Forklaringen til Bojarskij er at hvis man hadde forsøkt å utnytte Arktis-utviklingen i dag til å skape en stemning i befolkningen lik den man etablerte på 1930-tallet, ville man fort bli stilt til ansvar for hvor lite som faktisk blir gjort i Arktis. Derfor ville det ikke fungert. Her trekker han også inn rollen til internett, et redskap som gjør det fryktelig vanskelig å forme samfunnsopinionen, fordi den gir tilgang til mange ulike kilder og motstridende informasjon. I tillegg, konstaterer han, ville et forsøk på å utnytte Arktis på denne måten i dag vært «ren» propaganda: «поскольку даже заявления высоких руководителей о том, что мы в Арктике вернулись, они не совсем подтверждены». De som har vært der skjønner at: «реальное положение вещей не соответствует тому, что заявляют. И это вредная пропаганда». Kort sagt mener han at Arktis ikke på langt nær brukes i propagandaen i dag slik den ble brukt på 1930-tallet, og at det som «slippes til», i stor grad motivert av det internasjonale samfunnets interesse for Arktis, ikke stemmer overens med de faktiske forholdene i det russiske Arktis.

I lys av de moderne ekspedisjonene som har blitt referert til i dette og forrige kapittel – Severnyj Poljus-32, Arktika-2007, Severnyj Poljus-2015 – er kanskje Bojarskijs syn på hvor lite Arktis-utviklingen benyttes litt snever. Ved åpningen av Severnyj Poljus-2015 så vi for eksempel hvordan Rogozin knyttet Arktis-utviklingen til annekteringen av Krim-halvøya, og forente disse emnene. På den annen side finner slike større «episoder» sted relativt sjelden, noe som underbygger Bojarskijs syn om at Arktis utnyttes i veldig liten grad, sammenlignet med før. Kanskje dette er bevisst: hadde den arktiske utviklingen i dag blitt brukt like sterkt som den ble på 1930-tallet, ville folk sannsynligvis gått lei den – slik tilfellet var for sovjeterne før krigen. At Arktis bare innimellom dukker opp i dagens russiske offentlighet, gjør at den ikke kan bli «overbrukt», samtidig som at vi har sett eksempler på at den, i motsetning til hva Bojarskij mener, (innimellom) er en del av den moderne russiske statspropagandaen.

Det er interessant å nevne at Bojarskij mener at selv om man dessverre ikke kan forene russerne gjennom dagens arktiske utvikling, synes han at ideologien og propagandaen som Arktis-myten representerte var god. Dette fordi den for det første var forenende, ikke bare innad i Sovjetunionen, men også utover dens grenser. *Tsjeljuskin*-ekspedisjonen, påpeker Bojarskij,

---

⁴² Tatt i betraktning at Arktis virker å være lite fengende, er dette ikke overraskende.

ble verdenskjent og høstet beundring fra internasjonalt hold. For det andre, i motsetning til det som blir erklært om den russiske Arktis-utviklingen i dag, baserte propagandaen på 1930-tallet seg på reelle hendelser og suksesser, forteller Bojarskij – «наше самое лучшее, оно зачастую отражало реалии». Sant nok, fortsetter han, ble den skapt i en kommunistisk stil, men den var ikke oppspinn, og den påvirket samfunnet positivt. Den viste at: «мы, советские люди, в беде никого не бросаем, и, в общем-то, как бы представляем собой такой спаянный коллектив, спаянную семью народов». Arktis-utviklingen var i denne sammenheng en overbevisende ramme for denne ideologien, mener han, noe vi vet at McCannon også mener i *Red Arctic* (1998). Husk, legger Bojarskij til, hva Bernard Shaw sa: «русские – единственная нация, которая может сделать из трагедии триумф». Og dette var sant, poengterer Bojarskij.

Arktis-myntens budskap og kjennetegn, basert på den sosialistiske realismens verdier, er sterkt tilstede i overbevisningen til Bojarskij. Når jeg under intervjuet hørte denne kanskje litt vel ukritiske beskrivelsen av Arktis-utviklingen på 1930-tallet, påpekte jeg at det også fantes negative sider ved utviklingen som ikke ble snakket om – for eksempel vanskelige livsforhold. Bojarskij sa seg enig i dette, at det var mange erklæringer som ikke var helt i balanse med virkeligheten, for eksempel hvordan russerne forholdt seg til lokalbefolkningene i nordområdene. Spesielt problematisk var det at man ikke innførte tiltak som kunne begrenset eller forebygget alkoholrelaterte problemer. Urbefolkningene i nordområdene klarer ikke å fordøye alkohol på grunn av kroppslige særegenheter, og blir veldig lett avhengige, forteller han. Tilstanden til lokalbefolkningene var ubeskrivelig forferdelige av den grunn, og i perioder ble det drukket gjennomsnittlig to liter brennevin hver dag per person. Jeg kom ikke på å spørre etter andre eksempler på negative sider ved Arktis-utviklingen, eller noen spørsmål relatert til GULagene, men det er verdt å påpeke hvor motstridende det er at propagandaen på 1930-tallet sa at: «в беде никого не бросаем», samtidig som millioner av mennesker ble «kastet» til GULagene i det sovjetiske Arktis. Til Bojarskijs forsvar sa han at budskapet *ofte* reflekterte virkeligheten, hvilket betyr «ikke alltid».

I forbindelse med at jeg påpekte at ikke alt var bra under Arktis-utviklingen på 1930-tallet, kom Bojarskij på at det er et positivt sted til i Arktis i dag, det eneste blant alle regionene som han likte utviklingen i da han seilte langs Nordøstpassasjen i 2009: Tsjukotka – det østligste føderasjonssubjektet i Den russiske føderasjon med kyst langs Tsjuktsjijøen og Beringhavet. Mens det tidligere: «в Западной Актике было хорошо, а сейчас ужасно, с моей точки зрения [...], то на Чукотке было наоборот как раз». Han mener at den gode utviklingen i Tsjukotka skyldes tidligere guvernør Roman Abramovitsj, en veldig rik oligark, kjent som

eieren av Chelsea FC. «Наверно [...] ему не надо было воровать собственно сильно» påpeker Bojarskij, før han legger til at Abramovitsj nok også gav av sine egne penger til budsjettet. Derfor, fortsetter Bojarskij, fikk Tsjukotka et sterkt insentiv til å bli utviklet, og det ble bygget hyttelandsbyer, hvor man kombinerer et moderne sivilisert liv med de tradisjonelle metodene for jakt og fiske. Det er ingen som vil flytte derfra og det fødes mange barn: «там вообще как бы жизнь заново родилась». I resten av det russiske Arktis er dette foreløpig ikke tilfelle, konstaterer Bojarskij: «и поэтому, вот это как раз, что мы говорили, что в Арктике все хорошо [sies det offisielt], а на самом деле не все». Bojarskij peker med andre ord på mindre korrupsjon som årsak til den gode utviklingen i Tsjukotka. I hvilken grad det er korrupsjon som forhindrer vekst andre steder i det russiske Arktis er et ubesvart spørsmål, men det er i hvert fall en betydningsfull faktor, basert på hvordan Bojarskij fremstiller det. Alt i alt må det i hvert fall sies at Putin-sitatet i innledningen er en overdrivelse, og den er misvisende og ukorrekt. Det virker i større grad å uttrykke hvordan man ønsker at Arktis-utviklingen skal se ut.

5 Diskusjon og konklusjon

«речь идет просто о возвращении в прежнюю позицию»

– Viktor Bojarskij, 18. januar 2016⁴³

«пытаемся вернуться».

– Artur Tsjilingarov, 3. februar 2016⁴⁴

«мы не только пользоваться должны, мы должны отвечать за эту территорию»

– Konstantin Zajtsev, 3. februar 2016⁴⁵

«явной тенденции к тому, чтобы все улучшалось, пока нет».

– Viktor Bojarskij, 18. januar 2016⁴⁶

---

⁴³ I intervjuet med oppgaveforfatteren.

⁴⁴ I intervjuet med oppgaveforfatteren.

⁴⁵ I intervjuet med oppgaveforfatteren.

⁴⁶ I intervjuet med oppgaveforfatteren.

5.1 En nøyere situasjonsbeskrivelse

Putin-sitatene i innledningen og i forrige kapittel om at det russiske Arktis opplever en ny, historisk «æra» med rask økonomisk vekst, samt at Nordøstpassasjen gjenfødtes, er i lys av analysen i liten grad dekkende for å betegne hvordan det står til med det russiske Arktis i dag. Det fremkommer i analyse materialet at det kun er et par steder langs den russiske Arktis-kysten at det foregår (lønnsom) vekst og industri drift i Arktis.⁴⁷ En slik positiv, men skjev, fremstilling av virkeligheten i Arktis fant sted også på 1930-tallet, og er et av fundamentene til Arktis-myten. Forskjellen mellom fremstillingen under Stalin og Putin, er at det positive som ble fremstilt under førstnevnte i langt større grad var dekkende for virkeligheten, samtidig som at de negative sidene åpenbart var mye verre. Innenfor forskningskonteksten analysen befinner seg i, mener jeg at funnene i analysen er opplysende i relasjon til hvordan det faktisk står til med det russiske Arktis i dag, noe som ikke alltid er lett å vite fra «utsiden».

Nordøstpassasjen – hvis etablering og bruk var et av hovedmålene på 1930-tallet – er i øynene til russiske politikere og polfarere i dag en viktig del av den moderne Arktis-satsingen, men uvisst til hvilken nytte. Inozemtsev kalte den litt meningsløse Nordøstpassasjesatsingen for et sovjet-stil foretagende (2016). Jeg mener at analysen min viser at en virkelig kan lure på om den historiske symbolverdien av ruten spiller en sentral og motiverende rolle for å utvikle den. I så fall påvirker 1930-tallets sovjetiske Arktis-utvikling den moderne utviklingen i veldig stor grad. I tillegg finnes det et ørlite håp om at man en dag vil tjene noen penger på transitt ruter gjennom Nordøstpassasjen, som presentert av Bojarskij. Det har seg derimot slik at transitt bruk av ruten per i dag er så og si ikke-eksisterende, mens den nasjonale bruken, som er presisert som en del av Nordområdekommisjonens koordineringsansvar, begrenser seg til noen få utvalgte steder, og dette kun i den vestlige delen av Arktis. Å påstå at Nordøstpassasjen «gjenfødtes» er derfor heller ikke korrekt. Putin-sitatene forsøker allikevel å fremstille det som om at den moderne russiske Arktis-utviklingen ligner på den historiske 1930-tallsutviklingen.

Den viktigste ressursen i det russiske Arktis, hvis område tross alt står for 20 % av bruttonasjonalproduktet, er olje- og gassforekomstene som finnes der, spesielt i området knyttet til Jamal-halvøya. I analysen fikk vi vite av Vjatsjeslav Sjtyrov, i samsvar med Grant (2010), at russerne søker og beveger seg stadig lenger nordover for å utvinne disse ressursene, og i den forbindelse blir den russiske kontinentalsokkelen stadig viktigere etter hvert som årene går. Det er viktig å ikke undervurdere den økonomiske betydningen av Arktis for Russland på grunn av

---

⁴⁷ Naturligvis ikke medregnet Murmansk-området, som kan ses på som en relativt sentral del av Russland, på tross av sin nordlige beliggenhet.

disse ressursene, og som følge av at det finnes vekst enkelte andre steder, men en burde samtidig ha et realistisk bilde av hvordan det russiske Arktis faktisk ser ut og utvikler seg. Da er det viktig å heller ikke overvurdere det russiske Arktis. En sentral del av dette bildet er selvsagt markedsprisen på olje- og gass, som nå er veldig lav, i tillegg til den nødvendige teknologien som Russland er avhengig av, og som de ikke har. Sistnevnte skyldes, ifølge Lizun i *Glubina 4261 metr* (2007), i stor grad det problematiske 1990-tallet. En kan derfor si at Russland i det teknologiske henseende har mye å tjene på samarbeid i Arktis, men per i dag begrenses disse mulighetene av sanksjonene. Det generelle russiske samarbeidsfokuset forstyrres innimellom også av et annet behov – å beskytte sine grenser i Arktis, noe som fremkom fra både politikernes og polfarernes hold i analysen. Totalt sett er det mange av erklæringene fra den russiske presidenten og andre politikere, som Rogozin og Sjtyrov, som ikke er dekkende for det russiske Arktis i dag.

Det russiske samfunnet er helt klart annerledes i dag enn det samfunnet russerne befant seg i under Sovjetunionen. Dette finnes det utallige grunner til, men i forbindelse med Arktis-utviklingen vil jeg hevde at forskjellene skyldes at man nå befinner seg under et ganske annerledes politisk system, derfor kan ikke Arktis-utviklingen foregå på samme måte som den gjorde på 1930-tallet. På tross av dette virker det som om at både polfarere og politikere har beholdt en rekke overbevisninger som stammer fra Arktis-myten, spesielt utviklingen av Nordøstpassasjen, som diskutert over, men også den naive oppfatningen om at hele Arktis er en kolossal gullgruve det bare er å forsyne seg av (Bojarskij skiller seg ut her), som er en sannhet med modifikasjoner. Som det fremkommer i analysen, er det mange av naturressursene det foreløpig ikke lønner seg å satse på i det hele tatt, på grunn av de teknisk krevende forholdene i Arktis.⁴⁸ En undervurdering av hvor vanskelig det er å utvikle Arktis bidro til Glavsevmorputs fall, og det ville være uheldig å gjenta en slik undervurdering i dag. På den annen side finnes det eksempler som viser at russerne tross alt er mye mer forsiktige i dag. Ett slikt eksempel er at man opprettet kun en nordområdekommisjon, og ikke et mye dyrere Arktis-departement – noe det virker som om at Artur Tsjilingarov ønsket å opprette. Allikevel gjør de gamle overbevisningene at russerne som en standardinnstilling gjerne satser for ambisiøst og urealistisk når man prøver, enstemmig, å «vende tilbake» til Russlands gullalder i Arktis. Det er verdt å minnes at denne gullalderen kort kan oppsummeres med ordtaket «det er ikke gull alt

---

⁴⁸ Når det blir lønnsomt å utvinne olje eller gass lengst nord, i nærheten av Nordpolen, er det ingen som makter å se for seg engang, fremkommer det i analysen.

som glitrer», selv om en del av det var gull, for eksempel fra gullgruvene i Kolyma – også kjent som «sikker død» blant GULag-fangene på 1930-tallet (Emmerson 2010).

Slik som på 1930-tallet, finnes det arktiske helter i dag – selv om de er langt færre. Den fremste blant dem er Artur Tsjilingarov, som tilhører de generasjonene som vokste opp i Sovjetunionen – et land hvor polfarerne var de første nasjonale heltene. Både han, Zajtsev og Bojarskij gjorde karriere som polfarere i flere tiår i Sovjetunionen. De bærer som følge av dette med seg, i liv og minne, de sovjetiske holdningene, tradisjonene og overbevisningene om hva som burde gjøres i Arktis, og hvordan. Dette ses klart når Arktis-myten forskjellige betydninger, som representerer de overbevisningene sovjeterne hadde, dukker opp gang på gang i analyse materialet tilknyttet dem. Gjennom eksempelvis Tsjilingarovs handlinger og patriotiske utsagn, bringes helte-betydningen og den fremtidsrettede-dimensjonen av Arktis-satsingen inn i dagens arktiske utvikling – det være seg i form av en fremtidsrettet tro på Arktis, eller at man «tar med seg» Moskva-politikken til Nordpolen som på Severnyj Poljus-2015. Et annet eksempel på en overbevisning som det refereres til i analyse materialet, er sitatene til kjente russiske skikkelser som Lomonosov og Mendelejev – som mente at Arktis er viktig for Russland sin fremtid. Hvis disse to historiske skikkelsene hadde tatt seg en kikk på dagens russiske Arktis, ville de gjerne ikke blitt overbevist om at de fikk rett. Hadde de sett 1930-tallets utvikling, ville de trodd at de fikk rett, men til en nesten umenneskelig pris. Severnyj Poljus-2015-eksempelet styrker argumentet om at det gjennom polfarerne fra den «eldre garde» er blitt overført ideer som har sitt utspring fra 1930-tallet. Sitat-eksempelet er en del av Arktis-myten og Arktis-historien som har blitt hengende igjen, og dukker opp i dag.

Nordområdeutviklingen står høyt på den russiske agendaen, men pengene strekker ikke til. Per i dag ser det ikke ut til at man vil kunne klare å gjennomføre det man planlegger, for eksempel ble samtlige antarktiske ekspedisjoner i 2016 avlyst før året var i gang. Man ser ingenting som tyder på at det skal bli stort bedre med det første heller, skal vi tro Bojarskij, selv om både Zajtsev, Sjtyrov, Tsjernysjenko og Tsjilingarov legger mye håp i Arktis. Som det fremkom i siste del av forrige kapittel, spiller sannsynligvis korrupsjon også en rolle i å bremse dagens utvikling. Det kan være interessant å studere dette nærmere for Arktis sin del, noe denne masteroppgaven av åpenbare grunner ikke gjør. Den russiske miljøoppyrddingen i Arktis stopper også (dessverre) opp som følge av dagens budsjettkutt, men her kan utenlandske aktører tenkes å trå til med hjelp gjennom det internasjonale samarbeidet i Arktis. Dette samarbeidet virker å stå sterkt, og som det fremkommer i analyse materialet ser man på det som ønskelig.

I analysen kommer det frem at på tross av en oppfattet ytre trussel i Arktis, som diskuteres senere, er det ingen grunn til at det må bli noen konflikter om overlappende territorier i nordområdene, men det er heller ikke helt umulig. På grunnlag av min lesning av analyse materialet, vil jeg anta at man allikevel vil komme til enighet gjennom dialog. Det fremkommer at Russland har brukt mye tid og krefter på å samle inn bevis til FNs kontinentalsokkelkommisjon, og ifølge Bojarskij finnes det ingen dissens om at man skal forholde seg til de internasjonale spillereglene. Det er i tillegg viktig at man i denne diskusjonen om territorier og naturressurser skiller skarpt mellom naturressurser som er relativt enkelt tilgjengelige i de sørlige delene av Arktis, og de som ikke er det, nærmere Nordpolen.

Dagens russiske Arktis-utvikling ses på som en klar fortsettelse av den sovjetiske Arktis-utviklingen i både Bojarskij og Tsjilingarovs øyne, og det kommer frem at politikerne og polfarerne uten tvil er bevisst sin ærerike fortid. Dette gjelder både i materialet fra 2007 og i materialet fra 2015–16. I tillegg finnes det elementer fra 1930-tallet som Horensma gjenoppdaget på starten av 1990-tallet, som også dukker opp i 2015. Et av dem er en stalinistisk ide om at russerne har hatt et flere-hundreårig ønske om å etablere Nordøstpassasjen, og at de derfor har hatt en flere-hundreårig, kontinuerlig tilstedeværelse i Arktis. Horensma oppdaget at denne ideen mangler bevis. Jeg mener at denne ideen dukker opp i 2015 når Sjtjyrov sier at Russland «alltid» har hatt en spesiell, vedvarende Arktis-politikk. Dette viser at russiske holdninger i Arktis gjerne endres veldig sakte.

Når Bojarskij og Tsjilingarov sammenligner fortiden til det russiske Arktis med nåtiden, uttrykker de (støttet av Zajtsev) et ønske at ting skal være slik de var før, at de ønsker å vende tilbake. Siden de ikke kan snu tiden, skaper de seg en visjon om fremtiden basert på fortiden. Dette gjelder også Sjtjyrov og Tsjernysjenko. Fortiden uttrykker polfarerne enorm stolthet over. Fremtiden forsøker man fra politisk hold å tegne lovende, som president Putins uttalelse om at Arktis er i sterk vekst og endring, og at man satser stort på Arktis. Men ifølge de som har vært der, som Bojarskij, gir den politiske ledelsens beskrivelse av dagens russiske Arktis ingen mening.

5.2 Angrepsfrykt og en misoppfattet militarisering

Det fremkommer i analysen at selv om det fra offisielt holdt snakkes om naturressursene som hovedårsaken til at man ønsker å få tildelt så store områder som mulig av FN, er ønsket om å ha en militær tilstedeværelse enda viktigere. Dette skyldes at russiske politikere, presentert ved

Sjtyrov, anser Arktis for å være den mest sannsynlige angrepsretningen mot Russland i form av atomstridshoder. Det er klart at både Sjtyrov, Tsjilingarov (uten å nevne det direkte) og Zajtsev referer til USA og de andre NATO-medlemmene som en ytre «trussel». Bojarskij legger heller ikke skjul på dette. Dette er en del av den generelle politiske diskursen i Russland i dag, på lik linje med kritikken av 1990-tallet, som brukes av polfarenne og politikerne til å forklare noen av utfordringene med Arktis-utviklingen i dag. Alle kildene i analyse materialet er på den annen side enige om at det ikke foregår noe militarisering – i betydningen militær ekspansjon – i Arktis. Kun Sjtyrov kaller tilbakevendelsen av russiske soldater til nordområdene for en «militarisering», men han bruker ordet for å understreke at det ikke er snakk om en *ny* militarisering. Det korrekte er nok å kalle det for en militær gjenoppbygging som har til sikte å gjenopprette og opprettholde et fungerende rakettforsvar i nordområdene og som ikke innebærer en ekspansjon. I tillegg er det verdt å nevne at det virker som at russerne i liten grad ser for seg en landinvasjon i nordområdene, selv om Steven Lee Myers som jeg refererte til i innledningen hadde rett i at tanken langt ifra er umulig i russiske øyne («The New Ice Curtain» 2015). Hovedtrusselen anses i hvert fall å være langdistanseraketter, slik som i Sovjetunionen.

Bojarskij påpeker i tillegg at det finnes positive sider for lokalbefolkningen ved at det finnes baser og mannskap i det russiske Arktis, noe for eksempel Marlene Laruelle også snakket om under *The New Ice Curtain*-konferansen, nevnt i innledningen. Men som nevnt i analysen, er militær tilstedeværelse kun en form for «drifting» av Arktis og ikke en reell økonomisk utvikling – med mindre det som følge av militær tilstedeværelse satses på lønnsomme foretak.

Det fremkommer i analysen at Arktis innebærer en relativt stor militær fordel, i kraft av at ubåter som opererer der blir usynlige for satellitter når de befinner seg under isen. Å få tildelt lovlig ansvar og kontroll over mesteparten av Arktis fra det russiske fastlandet og opp til Nordpolen vil innebære at utenlandske ubåter prinsipielt kan nektes å befinne seg innenfor russiske grenser og å komme for nært, selv om det sannsynligvis vil være nærmest umulig å ha kontroll over hele territoriet. Her kan det også nevnes at man vil kunne regulere krigsskip på overflaten, samtidig som man vil ha større kontroll og ansvar ved en eventuell, dog lite trolig, fremtidig transittbruk av Nordøstpassasjen.

5.3 Den russiske tvetydige holdningen forklart

I innledningen ble følgende hypotese presentert: 1990-tallets lange russiske pause i Arktis førte til en svekket russisk posisjon i Arktis, og dermed til en oppfattet sårbarhet i nordområdene som

man søker å bøte på ved å prøve å få kontrollen «tilbake» så fort som mulig, og at dette fører til at Russland oppfattes som «aggressive» i Arktis. Rekkefølgen og grunnlogikken til hypotesen er den samme som den årsaken Franklyn Griffiths oppdaget var gjeldende for å forklare at Sovjetunionen, slik det også observeres i Arktis-myten, på den ene siden var interessert i gode samarbeid og forhold, men på den annen side bedrev maktdemonstrasjoner. I lys av analysen mener jeg at «historien har gjentatt seg», og at den russiske tvetydige holdningen i Arktis-politikken er forståelig – altså at hypotesen stemmer. Både underveis nordover under Arktika-2007, da man ble observert av truende NATO-fly, og under pressekonferansen til den nye Nordområdekommisjonen, kom det klart frem at Russland har stått svakt over lang tid, men at de nå både er tilbake og på vei tilbake – «so better watch out».

Grunnlaget for den sovjetiske tvetydige holdningen i Arktis og dagens grunnlag for omtrent samme holdning, er overraskende lik. Forklaringen på tvetydigheten i første tilfelle, og derfor også i andre tilfelle, er at man har forskjellige prioriteringer i Arktis, men forsvaret prioriteres først. Russerne er på den ene side avhengige av utenlandsk teknologi for å utnytte naturressursene i Arktis, samtidig som de føler seg sårbare og mener at det er den mest sannsynlige angrepsretningen fra fienden og at Arktis må beskyttes – ellers vil noen andre komme og ta det fra dem, slik miljø- og naturressursministeren Sergej Donskoj fortalte russiske journalister på Nordpolen i 2015. Som nevnt ovenfor, har Russland en opplevd angreps- og sikkerhetsbekymring overfor sine arktiske territorier, og de forsøker å besvare denne bekymringen ved å virke selvsikre og sterke i Arktis og øke sin kontroll der.

Russland har med andre ord to hovedmål som de selv mener de må oppnå, men målene er paradoksalt nok på flere måter gjensidig utelukkende og svekker den utenlandske tiltroen til den russiske Arktis-utviklingen. Russland har en intern forestilling som de begrunner politikken og satsningen sin med overfor befolkningen, eksemplifisert ved Tsjilingarovs svar under intervjuet med ham om at Arktis skal sikre barnebarnas ve og vel og må beskyttes, samtidig som landet utad vil vise at de ønsker samarbeid og tar miljøhensyn, men noen ganger kommer det interne (som er det viktigste) til uttrykk gjennom det ytre.

Den tvetydige holdningen til Arktis som Russland demonstrerer, av flere forskere betegnet som forvirrende eller uforståelig («The New Ice Curtain» 2015), kan altså belyses ved å sammenligne dagens arktiske utvikling med utviklingen på 1930-tallet. Analysen har uten tvil bekreftet at en tvetydig innstilling i den russiske retorikken finnes.

5.4 Russisk Arktis-tilhørighet

I innledningen presenterte jeg Sjtyrovs utsagn om at Arktis er *nasj dom rodnoj*. Inntrykket jeg satt med var at han på denne måten forsøkte å si at Arktis er mer russisk enn for eksempel norsk eller kanadisk. Lignende oppfatninger hadde jeg om Rogozins twittermelding om at «Arktis er et russisk Mekka». Som det kom frem i analysen, la jeg litt for mye i hva Sjtyrov faktisk sa. Som Bojarskij fornuftig påpekte, sier Sjtyrov egentlig bare at en stor del av Russland er i Arktis. I tillegg var Bojarskij veldig klar på at både Sjtyrov-uttalelsen og Rogozins twittermeldinger ikke burde tolkes ekskluderende, og at han i hvert fall ikke vil si seg enig med en slik ekskluderende russisk holdning til Arktis. Arktis, påpekte han, er vel så mye, om ikke mer (på Svalbard) et norsk hjem. Zajtsev sa til slutt om samme emne at Arktis er vel så mye et norsk Mekka, men han argumenterte lenge for at Russland har, på grunn av sin arktiske historie og sine mange ekspedisjoner, et unikt forhold til Arktis.

Bojarskij mente i tillegg at russerne, i kraft av Arktis-myten, har et kollektivt sinnelag og egenskaper man tilegner seg ved å leve i Russland – og at disse egenskapene gjør russere suverene i arktiske og antarktiske sammenhenger. Ideen om en russisk Arktis-tilhørighet er, som analysen viser, altså ikke en forbindelse mellom Arktis som et geografisk avgrenset område og den russiske nasjon, men snarere mellom det enorme arbeidet som har blitt gjort i Arktis av russerne, og at personene som utførte det skilte seg ut som helter. Siden dette foregikk i Arktis, føler man en tilknytning til Arktis man mener er unik, og Tsjilingarov argumenterer flere ganger for at 1930-tallets Arktis-utvikling, det store arbeidet og antallet ekspedisjoner som ble gjennomført både da og senere, gjør at Arktis «tilhører» russerne – og at man ikke vil gi fra seg denne posisjonen. Hypotesen om at russerne har en slags tilhørighet til Arktis som de selv mener er korrekt og unik, bekreftes i analysen, på tross av en innledningsvis misfortolkning av Sjtyrovs *nasj dom rodnoj*. Den historiske arven, og dermed Arktis-myten, spiller en betydelig rolle for hvordan dagens russiske arktiske ledere ser på seg selv og Russland i Arktis.

5.5 En liten Arktis-myte

Arktika-2007 ble på en side fremstilt som en del av bevisinnsamlingen Russland har bedrevet i Arktis for å underbygge sin søknad til FNs kontinentalsokkelkommisjon. Både president Putin og utenriksminister Lavrov var raskt ute med å forsvare ekspedisjonen mot den utenlandske kritikken ved understreke at ekspedisjonen demonstrerer Russlands villighet til å følge spillereglene i nordområdene. På den annen side, som det fremkommer i *Glubina 4261 metr*, spilte havbunnsprøvene fra det rekordsettende dykket ingen rolle, noe som blir fremstilt som

helt naturlig, da målet med ekspedisjonen kun var å gå ned til bunnen av Nordpolen. Denne mangelen på en intern, russisk klarhet om ekspedisjonens formål, spesielt tatt i betraktning hvordan ekspedisjonslederen i analysen veksler mellom både det ene og det andre synspunktet, virker forvirrende og kan rettmessig sies å være en del av grunnlaget for de vestlige mediens delvis feilaktige gjengivelse og kritikk av ekspedisjonen.

I analysen røpes det, i lys av andre ekspedisjoner som beskrives i bildebokbiografien til Tsjilingarov, at russiske ekspedisjoner kan være utelukkende politisk motiverte. Bojarskij, som sa at Tsjilingarov påstod at neddykket skulle spille en rolle i eierskapsdebatten, kalte hele opplegget for et PR-stunt som ingen tar alvorlig, og uttrykket forståelse for at det ble «bråk» i utlandet. Samtlige av kapitelforfatterne i *Glubina 4261 metr* stiller seg derimot uforstående i relasjon til den massive negative responsen fra utenlandske politikere og medier. I analysen mener jeg at man kan observere en selvforsterkende sirkel av misforståelser, uttalelser, kritikk, tilsvær og ny kritikk, påvirket i stor grad av Tsjilingarov selv, men også basert på en misforståelse fra de russiske journalistenes hold. Denne misforståelsen ble tatt diskutert av Lizun, og observeres i den andre nyhetsreportasjen som ble analysert. At Vesten reagerte, var nok hovedinsentivet til at Tsjilingarov patriotisk erklære at Arktis er russisk og at Russland aldri vil gi opp sin posisjon der. Samtidig virker Tsjilingarov å ha blitt litt *vel* revet med, i kraft av sin natur som en moderne sovjetisk Arktis-myteheld.

Hva man i utgangspunktet ønsket som reaksjon fra verden – å få ros eller provosere – er litt uklart, men at man ønsket oppmerksomhet er ikke til å komme unna. Ekspedisjonen ble til et PR-stunt, og selv om den ikke spiller en rolle for søknaden til FN, ble den utenlandske responsen en vekker for Russland og markerte et skift i Arktis-politikken – et skift mot at man etablerte ambisiøse langtidsplaner for Arktis, da man fikk et inntrykk av at det hastet å styrke sin militære tilstedeværelse tilbake til det nivået det var på i Sovjetunionen. Man kan si at selv om ingen tok flaggplantingen alvorlig, i Bojarskijs øyne, ble reaksjonen på den tatt med fullt alvor av russiske myndigheter og politikere.

For å kunne si at hypotesen i slutten av Arktika-2007 kapittelet er korrekt, altså at ekspedisjonen er, i seg selv, en liten moderne Arktis-myte, er det noen vilkår i mine øyne som må oppfylles. Det ene av dem, som allerede er blitt demonstrert, er stor publisitet (om enn kortvarig) i den russiske offentligheten og i verden, slik tilfellet var for flere av de arktiske ekspedisjonene på 1930-tallet. En merkbar forskjell mellom da og nå er at det knapt fantes spor av positive reaksjoner etter dykket i 2007.

Et annet vilkår er retorikken og språkbruken i forbindelse med Arktika-2007. Det fremkom fra den andre nyhetsreportasjen og fra pressekonferansen på Vnukovo i Moskva at ekspedisjonen kunne glidd rett inn i 1930-tallet. Selve Vnukovo-episoden, med påfølgende besøk til presidenten i Kreml, ble av Lizun betegnet som typisk for 1930-tallet, også tatt i betraktning bannerne som hang rundt omkring i Moskva. Det mest relevante er nok allikevel den andre gruppen av Arktis-mytenes kjennetegn og betydninger som dukker opp klart og tydelig i *Glubina 4261 metr*. Særlig Tsjilingarov, men også de andre dykkdeltakerne, betegnes stadig med betegnelser som var typiske for Arktis-mytenes heltebetydning: «tapre», «modige», «lyse», «stolte» og «dristige» er noen eksempler. Tsjilingarov spiller en hovedrolle som den helten som har gjennomført alle de typiske overgangsritualene en helt må gjennom i samsvar med overgangsritual-betydningen av Arktis-myten. Et par eksempler på dette er hans møte, og temming, av to isbjørner, samt at han valgte å gå inn i politikken, noe som i Arktis-myten representerte heltens villighet til å ta på seg større ansvar, samt en økende følelse av tilhørighet til sitt land og folk. At man trekker frem misfornøyde amerikanere og kanadiere, og at NATO fulgte med på ekspedisjonen da den seilte gjennom Barentshavet – inkludert retorikken til Tsjilingarov i den sammenheng – representerer nåtids-betydningen av Arktis-myten. At et par ikke-russere spiller en liten rolle og får medalje inngår også i denne betydningen. Blant Arktis-mytenes kjennetegn, foruten direkte referanser til 1930-tallets arktiske ekspedisjoner, ser vi i analysen til Arktika-2007 at det presiseres at Arktis er viktig for Russlands fremtid og at territoriet må (gjen)erobres. Andre kjennetegn er det sterkt patriotiske fokuset og bruken av russisk teknologi i verdensklasse. Som diskutert mener jeg at disse forskjellige kjennetegnene og elementene ved Arktis-utviklingen som dukker opp i dag, skyldes at de er «tatt med» fra 1930-tallet.

Arktis-myten er *per se* Arktis-basert kultur, som vi husker fra McCannon. Denne kulturen som blomstret før krigen under Stalin, men også senere, var ensidig og viste ikke hele sannheten om forholdene i det russiske Arktis. Arktika-2007 presenteres som veldig positiv og heroisk, samtidig som man kritiserer den utenlandske kritikken og reaksjonen som en mener er russisk-fiendtlig. Mangelen på selvkritikk med tanke på at man selv har bidratt til å fremprovosere reaksjonene er påfallende. Ensidigheten jeg mener man ser gjennomgående i *Glubina 4261 metr*, kombinert med retorikken i den andre nyhetsreportasjen, er også et trekk ved den Arktis-baserte kulturen på 1930-tallet. Fokuset som ble rettet mot Arktis av russiske politikere etter Arktika-2007, og at man påfølgende år begynte å fastsette en konkret langsiktig Arktis-politikk, burde inkluderes i vurderingen. Totalt sett kan det derfor rettferdiggjøres å kalle Arktika-2007

for en liten, kortvarig Arktis-myte, hvis hovedvekten legges på ordet «kortvarig». Hadde man kunnet strekt ut ekspedisjonen og gjentatt Vnukovo-pressekonferansen et par ganger i året, kunne man trygt ha sagt Arktis-myten er «tilbake». Siden dette ikke er tilfelle, vil jeg heller si at i løpet av disse få augustdagene i 2007 fikk man et godt innblikk, hvor enn kortvarig og moderne i sin stil den var, i hvordan Arktis-myten så ut i «full sving».

5.6 Konklusjoner

Direkte referanser til Arktis-myten, definert som kjennetegn i gruppe én i Arktis-myten-kapittelet, dukker ofte opp i analyse materialet, og viser at den moderne russiske Arktis-utviklingen omgis av sin sovjetiske historie. Denne historien trekkes gledelig frem når det passer seg. De russiske polfarerne og Arktis-politikerene virker å ha et bevisst forhold til den sovjetiske Arktis-historien, selv om de kanskje ikke er klar over at enkelte overbevisninger baserer seg på stalinistiske løgner, som lever videre i dag, slik Pier Horensma viste i sin bok fra 1991. At man har et bevisst forhold til Arktis-historien er ikke overraskende, fordi det er en historie det knyttes mye nasjonal stolthet og patriotisme til, slik det fremkommer i intervjuene med Bojarskij, Tsjilingarov og Zajtsev, men også i bildebokbiografien til Tsjilingarov og i *Glubina 4261 metr*. Denne historiske bevisstheten innebærer at man helt klart ser på det russiske arbeidet i nordområdene i dag som en fortsettelse av det arbeidet som ble gjort på 1930-tallet og senere i Sovjetunionen, enten det er snakk om forskning, naturressursutnyttelse eller utviklingen av Nordøstpassasjen. Her må det, særlig i lys av Bojarskij sine intervjusvar, påpekes at denne fortsettelsen interessant nok foreløpig bare er en skygge av det som ble gjort før. At utviklingen stopper opp i dag skyldes først og fremst en lav markedspris på ikke-fornybare naturressurser og dårlige økonomiske tider. Et viktig funn i denne sammenheng er at det er mye som tyder på at det snakkes vesentlig mer enn det blir gjort. Det finnes mange eksempler på politiske ytringer og erklæringer fra høyt politisk hold som forsøker å tegne et hjemlig og positivt bilde av det russiske Arktis i dag, et bilde som ikke lyder overbevisende i ørene til de som vet hvordan det står til med det russiske Arktis i dag. I dette tilfellet opptrer de russiske politikerene på en måte som ligner på den ensidige fremstillingen av Arktis-utviklingen på 1930-tallet.

Det er interessant å observere hvordan den sovjetiske Arktis-satsningen fremstilles som et ideal man burde strebe etter i fremtiden. De som har en genuine interesse for det russiske Arktis, særlig polfarerne og politikerne (som bestemmer Arktis-politikken), ønsker å gå bakovervendt

inn i fremtiden. Dette er gjennomgående for analyse materialet, og vitner nok også om at det ikke står bra til med alt i det russiske Arktis i dag. Jeg mener i tillegg at dette demonstrerer hvor stor effekt Arktis-myten hadde på sin samtid og på de påfølgende russisk-sovjetiske generasjonene, og at det viser den betydningen 1930-tallets Arktis-utvikling har for den moderne russiske Arktis-utviklingen. Et funn og en viktig merknad i denne sammenheng er at dagens ledende figurer i den russiske nordområdeutviklingen, både politikerne og polfarerne, er «barn av Sovjetunionen». Mange av ideene og overbevisningene de vokste opp med om Arktis ble etablert og propagandert av Stalin, og videreføres av dem i praksis i Russland i dag. At det er slik demonstreres i det Tsjilingarov bemerket at Sovjetunionen satte seg fore en infrastrukturbyggende og naturressursutnyttende oppgave i Arktis, en oppgave både Sovjetunionen mente, og han selv i dag mener, er av avgjørende betydning for fremtiden til Russland. Det sovjetiske oppdraget anses med andre ord å være uavsluttet, og han mener det gjenstår mye arbeid som unge patriotiske ungdommer må motiveres til å få gjort. Dette vanskeliggjøres på den annen side av at de yngre generasjonene formes av andre holdninger enn det sovjeterne ble formet av. Arktis er ikke fengende for den store majoriteten russere, og ofte presenteres dagens arktiske satsing som et resultat av et oppfattet press utenfra Russland. Arktis utnyttes ikke, og kan nok ikke utnyttes, slik det ble før i nasjonalpropagandaen, men den har fortsatt en viktig posisjon som flettes sammen med andre politiske «fronter». Og selv om Arktis mangler et stort, fengende publikum, betyr det ikke at det ikke finnes unge russere som allerede jobber i Arktis, eller som er interessert i å gjøre det. Årsaken til den generelt lave interessen blant russerne fremkommer i intervju materialet. I Sovjetunionen var det slik at selv om man fikk nye helter i tiårene etter gullalderen i Arktis, forble polfarerne en del av sovjeternes heltebilde av seg selv. Først da ideologien til Sovjetunionen, sammen med landet i sin helhet, brøt sammen, begynte polfarerheltene å gå i glemmeboken for de yngre generasjonene. I den forbindelse, samt i forbindelse med at Russland er avhengig av utenlandsk teknologi i sin oljeleting og-boring i Arktis, trekkes 1990-tallet frem som en «syndebukk».

Dagens nordområdeutvikling inkluderer også et miljøhensyn som tas alvorlig, da det fremkommer i intervjuet med Bojarskij at det er blitt utført en del oppryddingsarbeid i det russiske Arktis de siste par årene. Zajtsev presenterte også en klar miljøbevissthet i intervjuet med ham. Denne positive miljørelaterte-utviklingen vil, som mye annet i den russiske Arktis-satsingen, sannsynligvis bli redusert som følge av økonomiske utider. Det dukker i tillegg opp et tilsynelatende nytt element i den moderne utviklingen, et element som strekker seg mye lenger tilbake enn sovjet-arven: den russisk-ortodokse kirke. Kirkens økende tilstedeværelse i

Arktis er observerbar i de moderne russiske arktiske ekspedisjonene. Lenins bursdag er byttet ut med jul og påske. Rogozins uttalelser på Nordpolen i 2015, etter Svalbard-turen, viser at Arktis blir forsøkt knyttet inn i et sammenvevd helhetsbilde hvor også den russiske-ortodokse kirke, og eksempelvis Krim-annekteringen, knyttes sammen til én visjon om hva Russland står for, hva Russland er og hvor Russland burde være i fremtiden. Dette «enhetlige bildet» som vi ser i i dag ledes an av politikerne fra det politiske partiet Det enhetlige Russland. Om denne visjonen vil lykkes, gjenstår å se. Det er i hvert fall ingen tvil om at 1930-tallet, hvor Arktis-myten spilte en hovedrolle, har satt sine «spor», på godt og vondt, i den moderne russiske Arktis-utviklingen.

Kilder og litteratur

American Polar Society 2014, *Sir Wally Herbert, Icon of Polar Exploration: 1934–2007*, hentet 04.08.2016 fra <http://www.americanpolar.org/sir-wally-herbert/>

«Amerikanskij ledokol “Healy”» 2007, «Amerikanskij ledokol “Healy” vyshel v rajon Severnovo poljusa», *Informatsionnoje agenstvo Regnum*, hentet 09.10.2016 fra <https://regnum.ru/news/866967.html>

Amzin, Aleksandr 2007, «Pro pravu kviritov», *Lenta.ru*, 03.08, hentet 29.09.2016 fra <https://lenta.ru/articles/2007/08/03/arctic/>

«Arktika» 2007, «Artur Tsjilingarov: “Arktika – nasj rodnoj kraj”», *Informatsionnoje agenstvo Regnum*, hentet 21.08.2016 fra <https://regnum.ru/news/867158.html>

«Arktika» 2015, [intervju], «Arktika 2007: Closed hydrospace walk», *Arctic.ru*, hentet 30.09.2016 fra <http://arctic.ru/analitic/20150826/148239.html>

«Arktika i prioritetyje interesy Rossii» 2015, [videokonferanse], hentet 21.06.2016 fra <https://www.youtube.com/watch?v=3fcxzxUqTmE>

«Arktistsjeskoje bratstvo» 2015, «Dmitrij Rogozin predlozjil sozdat v sjkolakh i vuzakh Arktistsjeskoje bratstvo», *Russia Today*, 21.04, hentet 04.11.2016 fra <https://russian.rt.com/article/86957>

Armstrong, Terrence Edward 1958, *The Russians in the Arctic: Aspects of Soviet Exploration and Exploitation of the Far North 1937–57*, London: Methuen.

«Artur Nikolajevitsj» 2014, [bildebokbiografi], *Artur Nikolajevitsj Tsjilingarov – Portret na fone epokhi*, Jaroslavl: Izdatelstvo RMP.

«Avviser kald front» 2014, «Avviser kald front mellom Norge og Russland», *NRK*, 22.12, hentet 25.10.2015 fra <https://www.nrk.no/troms/avviser-kald-front-mellom-norge-og-russland-1.12115312>

«Baltijskij zavod» 2014, «Baltijskij zavod i “Rosatom” dogovorilis o stroitelstvje dvukh ledokolov za 88,4 mlrd rub.», *RocBiznesKonsalting*, 29.05, hentet 14.09.2016 fra <http://www.rbc.ru/rbcfreenews/20140529164623.shtml>

Barthes, Roland 1957, *Mythologies*, Paris: Editions du Seuil.

Batson, Peter og Mike McDowell 2008, «Last of the Firsts: Diving to the Real North Pole», *Deep Oceans Expeditions*, hentet 13.01.2016 fra https://explorers.org/flag_reports/Mike_McDowell_Flag_42_Report.pdf

Blomfield, Adrian 2007, «Russian submarine plants flag at North Pole», *The Telegraph*, 01.08, hentet 13.10.2016 fra <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1559264/Russian-submarine-plants-flag-at-North-Pole.html>

Bogen, Øystein 2016, «Norske fiskere tør ikke operere i deler av Barentshavet – frykter russiske raketter og krigsskip», *TV2*, 15.10, hentet 15.10.2015 fra <http://www.tv2.no/nyheter/8658777/>

Bojarskij, Viktor 2003, *U kazjdovo iz nas est Poljus svoj*, St. Petersburg: Gidrometeoizdat.

Braw, Elisabeth 2015, «Putin Makes His First Move in Race to Control the Arctic», *Newsweek*, 06.01, hentet 05.08.2016 fra <http://europe.newsweek.com/putin-makes-his-first-move-race-control-arctic-296594?rm=eu>

Bryman, Alan 2012, *Social Research Methods*, Oxford: Oxford University Press.

Buxton, Richard G. A., Bolle, Kees W. og Jonathan Z. Smith u.d., “Myth”, *Encyclopædia Britannica*, hentet 13.08.2016 fra <https://global.britannica.com/topic/myth>

Chivers, C. J. 2007, «Russians Plant Flag on the Arctic Seabed», *New York Times*, hentet 30.09.2016 fra <http://www.nytimes.com/2007/08/03/world/europe/03arctic.html>

Conley, Heather, og Caroline Rohloff 2015, *The New Ice Curtain: Russia's Strategic Reach to the Arctic*, A report of the CSIS Europe Program, New York/London: Rowman & Littlefield.

«Ekspedizija v Arktiku» 2007, [nyhetsreportasje], *Rossija*, 27.07, hentet 06.08.2016 fra <https://www.youtube.com/watch?v=GE8N1DqNV4Q>

«Eksport til Russland» 2015, *Regjeringen.no*, hentet 30.10.2016 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/utenrikssaker/Eksportkontroll/sanksjoner-og-tiltak1/sanksjoner-russland/id2008497/>

Ellul, Jacques 1973, *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*, New York: Vintage Books.

Emmerson, Charles 2010, *Future History of the Arctic*, London: Vintage Books.

Eshelman, Robert S. 2015, «US Sanctions Against Russia Might Just Have Saved the Polar Bear», *Vice News*, 30.09, hentet 16.09.2016 fra <https://news.vice.com/article/us-sanctions-against-russia-might-just-have-saved-the-polar-bear>

«Flag na dne okeana» 2007, [nyhetsreportasje], *Rossija*, 06.08, hentet 06.08.2016 fra <https://www.youtube.com/watch?v=J8ZxCnQBWNw>

Fosse, Andreas 2010, «– Norge har mislyktes fullstendig med delelinjeavtalen», *VG*, 27.04, hentet 30.10.2016 fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/russland/norge-har-mislyktes-fullstendig-med-delelinjeavtalen/a/10004511/>

Fotsjkin, Oleg 2007, «Artur Tsjilingarov: “My dokazali – Arktika nasja”», *Moskovskij komsomolets*, 07.08, hentet 20.09.2016 fra <http://www.mk.ru/editions/daily/article/2007/08/07/88555-artur-chilingarov-myi-dokazali-arktika-nasha.html>

Gamov, Aleksandr 2007, «Artur Tsjilingarov: Naplevat mnje, sjto amerikatsy govorjat! Puskaj spuskaajutsa i stavjat svoj flag», *Komsomolskaja Pravda*, 08.08, hentet 29.09.2016 fra <http://vff-s.narod.ru/sh/ar/a03.html>

Garros, Veronique, Korenevskaya, Natalia, og Thomas Lahusen 1997, *Intimacy and Terror: Soviet Diaries of the 1930s*, New York: The New Press.

«Geografija SSSR» 1955, Moskva: Utsjpedgiz, Moskva.

«Glava MID Norgevii» 2015, «Glava MID Norvegii: Oslo ne nameren obostrjat odnosjenija s RF v svjazi s poezdskoj Rogozina», *TASS*, 20.04., hentet 03.11.2016 fra <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1916944>

Gordejeva, Katerina 2016, «Dlja nikh eta prosto sklady pylnykh pingvinov», *Meduza*, 29.01, hentet 25.10.2016 fra <https://meduza.io/feature/2016/01/29/dlya-nih-eto-prosto-sklady-pylnykh-pingvinov>

Grant, Shelagh D. 2010, *Polar Imperative: A History of Arctic Sovereignty in North America*, Montreal: Douglas & McIntyre.

Griffiths, Franklyn 1988 (published 1990), *Arctic and North in the Russian Identity*, Working Paper No. 8, August 1990 Centre for Russian and East European Studies, University of Toronto

Hansen, Sigrid Agnethe, og Jan Harald Tomassen 2016, «Forskar: Russland vil ha meir samarbeid og mindre konflikt», *NRK*, 23.05, hentet 04.08.2016 fra https://www.nrk.no/finnmark/forskar_-russland-vil-ha-meir-samarbeid-og-mindre-konflikt-1.12958412

Horensma, Pier 1991, *The Soviet Arctic*, Great Britain, Kent: Routledge.

Inozemtsev, Vladislav 2016, «Russia's Northern Sea Route Ambitions», *Eurasia Daily Monitor*, 29.04, Vol. 13, Issue 84, hentet 02.08.2016 fra http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=45377&tx_ttnews%5BbackPid%5D=7&cHash=e20f7120ed2c62c236ed6f5d032540d9#.V6Mrz4OLTIW

Johansen, Per Anders 2016, «Derfor sitter Putin oppe om natten med Russlands mektigste kvinne», *Aftenposten*, 15.03, hentet 14.09.2016 fra <http://www.aftenposten.no/verden/Derfor-sitter-Putin-oppe-om-natten-med-Russlands-mektigste-kvinne-56427b.html>

«Jubilejnyje fotoalbomy Artur» 2014, hentet 09.10.2016 fra <http://izdatelstvo-rmp.ru/portfolio/chilingarov/>

«Jubilejnyje fotoalbomy Otto» 2011, hentet 09.10.2016 fra <http://izdatelstvo-rmp.ru/portfolio/shmidt/>

Kvale, Steinar og Scvend Brinkmann 2009, *InterViews: Learning the Craft of Qualitative Research Interviewing*, USA: SAGE Publications, Inc.

Kværne, Per 2016, «Myte», *Store Norske Leksikon*, 13.06 hentet 01.09.2016 fra <https://snl.no/myte>

Laruelle, Marlene 2014, *Russia's Arctic Strategies and the Future of the Far North*, London/New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Lomonosov, Mikhail Vasiljevitsj 1952, [brev] «Kratkoje opisanije raznykh puteshestvij po severnym morjam i pokazanije vozmoznogo prokhodu sibirskim okeanom v vostotsjnuju indiju», fra «Zakljutsjenie» i verket *Polnoje sobranije / Trudy po russkoj istorii, obsjtsjestvenno-ekonomi i geografii*, Moskva/Leningrad: Izdatelstvo akademii nauk SSSR, hentet 16.08.2016 fra <http://lib.sale/nauki-tehniki-istoriya/kratkoe-opisanie-raznyh-puteshestviy-38196.html> og 16.08.2016 fra <http://www.msu.ru/lomonosov/science/geogr.html>.

Macnamara, Jim 2005, «Media content analysis: Its uses, benefits and Best Practice Methodology», *Asia Pacific Public Relations Journal*, 6(1), 1–34, hentet 10.05.2016 fra <https://opus.lib.uts.edu.au/bitstream/10453/10102/1/2007002122.pdf>

Mamontov, Sergej 2015, «MID Rossii: Rogozin ne narusjal zakonov Norvegii, priekhav na Sjipitsbergen», 20.04, hentet 01.11.2016 fra <https://ria.ru/world/20150420/1059695063.html>

McCannon, John 1998, *Red Arctic: Polar Exploration and the Myth of the North in the Soviet Union*, New York: Oxford University Press.

«Medvezjij patrol» u.d., «Istorija proekta “Medvezjij patrol”», WWF, hentet 12.09.2016 fra http://wwf.ru/about/what_we_do/species/polarbear/umka-patrol

Melnik, Pavel 2015, «Rossijskije utsjonnye izutsjat Arktiku s drejfujusjej stantsii», 19.04, hentet 01.10.2016 fra <http://www.vesti.ru/doc.html?id=2516314>

Mendeljejev, Dmitrij Ivanovitsj 1901, [memorandum], «Ob issledovanii Severnogo poljarnogo okeana», 04.11, hentet 16.08.2016 fra http://dugward.ru/library/mendeleev/mendeleev_ob_issledovanii_severnogo.html, publisert første gang i Glavsevmorput-tidsskriftet *Sovetskaja Arktika* i 1937.

Mogen, Trym 2016, «USAs forsvar i harnisk: Her sneier “aggressive” russiske jagerfly den amerikanske jageren i Østersjøen», *Dagbladet*, 13.04, hentet 15.10.2016 fra <http://www.dagbladet.no/2016/04/13/nyheter/utenriks/rusland/usa/nato/43863589/>

Molde, Eivind 2016, «Kampen om Nordpolen hardnar til», *NRK*, 16.03, hentet 04.08.2016 fra <https://www.nrk.no/urix/kampen-om-nordpolen-hardnar-til-1.10951776>

Myers, Steven Lee 2015, *The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin*, New York: Alfred A. Knopf.

«My vozpolzovalis» 2007, «Tsjilingarov: My vospolzovalis morskim pravom pervoj notsji», *Grani.ru*, hentet 27.09.2016 fra <http://graniru.org/Society/Science/m.125719.html>

«Murmanskij kalendar» 2012, «Murmanskij kalendar: 17 dekabreja. Stalin sravnival Glavsevmorput c Ost-Indskoj kompanijej», *Komsomolskaja pravda*, 17.12, hentet 30.08.2016 fra <http://www.kp.kg/daily/26002.5/2929034/>

Nilsen, Thomas 2015, «Rogozin to top of the world after controversial Svalbard visit», *The Barents Observer*, 19.04., hentet 03.03.2016 fra <http://barentsobserver.com/en/arctic/2015/04/rogozin-top-world-after-controversial-svalbard-visit-19-04>

Nilsen, Thomas 2015, «Russia's sanctioned Rogozin landed on Svalbard», *The Barents Observer*, 18.04, hentet 03.03.2016 fra <http://barentsobserver.com/en/politics/2015/04/russias-sanctioned-rogozin-landed-svalbard-18-04>

Nilsen, Thomas 2015, «Strong Norwegian reaction to Rogozin's Svalbard tour», *The Barents Observer*, 18.04, hentet 03.03.2016 fra <http://barentsobserver.com/en/politics/2015/04/strong-norwegian-reaction-rogozins-svalbard-tour-18-04>

«Norvegija zajavila» 2015, «Norvegija zajavila o nezjelanii obostrjat odnosjenija s Rossijej», *Lenta.ru*, 20.04, hentet 03.11.2016 fra <https://lenta.ru/news/2015/04/20/norway/?t>

«Norvegija zaprosila» 2015, «Norvegija zaprosila razjasnenij u RF v cvjazi c posesjtsjenijem Rogozinym arhipelaga Sjpitbergen», *TASS*, 19.04, hentet 01.11.2016 fra <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1914201>

«O Gosudarstvennoj» 2015, «O Gosudarstvennoj komissii po voprosam razvitija Arktiki», *Government.ru*, 23.03, hentet 20.10.2016 fra <http://government.ru/docs/17319/>

«O komissi» 2016, *Goskomissija po razvitju Arktiki*, hentet 09.09.2016 fra <http://arctic.gov.ru/620b5306-d34b-e511-825f-10604b797c23>

Olsen, Torill 2005, «Russisk tråler rømmer fra Kystvakten», *NRK*, 17.10, hentet 01.11.2016 fra <https://www.nrk.no/finnmark/russisk-traler-rommer-fra-kystvakta-1.114827>

«O nagrazjdenij» u.d., «O nagrazjdenij ordenom Lenina neposredstvennykh utsjastnikov spasenija tsjeljuskintsev», *Oldgazette.narod.ru*, 20.04, hentet 24.10.2016 fra <http://oldgazette.narod.ru/trud/21041934/text1.html#7>

«Overdrevent» 2014 «Overdrevent om militarisering», *NRK*, 31.12, hentet 04.08.2016 fra <https://www.nrk.no/nordland/overdrevent-om-militarisering-1.11443485>

Ousland, Børge og Thorleif Thorleifsson 2011, *Seilas rundt Nordpolen*, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Parfitt, Tom 2007 «Russia plants flag on North Pole seabed», *The Guardian*, 02.08, hentet 29.09.2016 fra <https://www.theguardian.com/world/2007/aug/03/russia.oil>

Paulsen, Frederik, McDowell, Mike, Tsjilingarov, Artur, Sagalevitsj, Anatol, Bortsjik, M. og Vladimir 2007, *Glubina 4261 metr*, Moskava: Izdatelstvo Evropejskije izdanija.

«Podarok Norvegii» 2013, «Dmitriju Medvedevu pripomnyat podarok Norvegii», Ponomarev, Vadim 2012, «Rekordnaja navigatsija», *Ekspert online*, 27.11, hentet 14.09.2016 fra <http://expert.ru/2012/11/27/rekordnaya-navigatsiya/?n-66995>

Popov, Egor og Mikhail Serov 2013, «Ledokoly ne probilis v budzjet», *Kommersant*, 16.04, hentet 05.11.2016 fra <http://www.kommersant.ru/doc/2171507?fp=36>

«Posle draki» 2015, «Posle draki kulakami ne masjut: Norvegija ne imejet prava zapresjtsjat posesjtsjenie Sj pitsbergena», *Vesti.ru*, 20.04, hentet 03.11.2016 fra <http://www.vesti.ru/doc.html?id=2519542>

«Pravitelstvo ne budet sozdavat» 2014, «Pravitelstvo ne budet sozdavat spetsialnoje ministerstvo po delam Arktiki», *Interfaks*, 01.07, hentet 09.09.2016 fra <http://www.interfax.ru/russia/383574>

«Rassjirennoje zasedanije» 2013, [tale], «Rassjirennoje zasedanije kollegii Minobrony», *Kremlin.ru*, 10.12, hentet 16.09.2016 fra <http://kremlin.ru/events/president/news/19816>

Rogozin, Dmitrij 2015, «Arktika – russkaja Mekka», *Twitter*, 19.04, hentet 17:34 16.12.2015 fra <https://twitter.com/Rogozin>

«Rossijskij Gosudarstvennyj muzej» 2008, [museumshefte], *Rossijskij Gosudarstvennyj muzej Arktiki i Antarktiki*, ukjent forlag.

«Russian oil disaster» u.d., «Russian oil disaster: The ongoing Arctic oil spill crisis», *Greenpeace*, hentet 11.10.2015 fra <http://www.greenpeace.org/international/en/campaigns/climate-change/arctic-impacts/The-dangers-of-Arctic-oil/Black-ice--Russian-oil-spill-disaster/>

Sagalevitsj, Anatol 2012, «MIR-1 and MIR-2 Submersibles Mark 25 Years of History», *Sea Technology Magazine*, hentet 20.09.2016 fra <http://www.sea-technology.com/features/2012/1212/mir.php>

«Sender hærstyrker» 2014, [pressemelding], «Sender hærstyrker til NATO-øvelse i Latvia», *Regjeringen.no*, 05.09, hentet 01.11. 2016 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/Sender-harstyrke-til-NATO-ovelse-i-Latvia/id2000025/>

«Severnyj poljus» 2015, «19.04.2015 Severnyj poljus», *Lenta VPK*, 19.04, hentet 02.11.2016 fra <http://oborona.gov.ru/media/photo/136>

Skjeggstad, Helene 2013, «Delelinjeavtalen brukes mot Medvedev», *Aftenposten*, 05.03, hentet 30.10.2016 fra <http://www.aftenposten.no/verden/Delelinjeavtalen-brukes-mot-Medvedev-126341b.html>

«Som å ta de første stegene» 2007, «Som å ta de første stegene på månen», VG, hentet 08.10.2016 fra <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/rusland/som-aa-ta-de-foerste-stegene-paa-maanen/a/199987/>

Staalesen, Atle 2015, «No politics behind Rogozin's Svalbard visit – MFA», *The Barents Observer*, 20.04, hentet 03.03.2016 fra <http://barentsobserver.com/en/politics/2015/04/no-politics-behind-rogozins-svalbard-visit-mfa-20-04>

«State Commission» 2016, «State Commission for Arctic development to discuss creation of united transport and logistics operator», hentet 03.10.2016 fra <http://arctic.ru/program/20160419/334923.html>

Stenberg, Inger Johanne, og Eirik Veum 2014, «Økt russisk aktivitet i nord», *NRK*, 13.10, hentet 04.08.2016 fra <https://www.nrk.no/norge/okt-russisk-tilstedevaerelse-i-nord-1.11983657>

Struck, Doug 2007, «Russia's Deep-Sea Flag-Planting at North Pole Strikes a Chill in Canada», *Washington Post*, 07.08, hentet 16.10.2016 fra <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/08/06/AR2007080601369.html>

«Submissions» 2016, «Submissions, through the Secretary-General of the United Nations, to the Commission on the Limits of the Continental Shelf», *United Nations Oceans & Law of the Sea*, hentet 04.08.2016 fra http://www.un.org/depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm

Tal, Diana, og Avishag Gordon 2016, «Jacques Ellul Revisited: 55 years of Propaganda Study», *Society*, april, Vol. 53, Issue 2, 182–187, hentet 04.09.2016 fra <http://link.springer.com/article/10.1007/s12115-016-9994-7>

Teague, Matthew 2008, «How the North Pole was lost», *Men's Journal*, juli, 91–96 og 138.

Than, Ker 2007, «Russia Claims North Pole in Global Race for Oil», *LiveScience*, 01.07, hentet 14.10.2016 fra <http://www.livescience.com/4584-russia-claims-north-pole-global-race-oil.html>

«The New Ice Curtain» 2015, [videokonferanse], «The New Ice Curtain: Russia's Strategic reach to the Arctic», hentet 06.08.2016 fra <https://www.youtube.com/watch?v=aD5-kRXZVZA>

«Tsjeljuskinsy jedut» 2016, [VKontakte-innlegg lagt ut av Muzej Zaeltskovka], *VKontakte*, hentet 23.10.2016 fra https://vk.com/wall-32408934_1433

Tsjilingarov, Artur 2014, «Ingen trusler som krever militærmakt», *Aftenposten*, 16.12, hentet 25.10.2016 fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/Ingen-trusler-som-krever-militarmakt-71547b.html>

«Tsjilingarov predlozjil» 2014, «Tsjilingarov predlozjil sozdat ministerstvo po delam Arktiki», *FlashNord*, 18.11, hentet 09.09.2016 fra <http://flashnord.com/news/chilingarov-predlozjil-sozdat-ministerstvo-po-delam-arktiki>

«Tsjilingarov vnov zajavil» 2014, «Tsjilingarov vnov zajavil, sjto gotov vozglavit ministerstvo Arktiki», *SeverPost*, 18.11, hentet 09.09.2016 fra <http://severpost.ru/read/16557/>

«Utsjastniki ekspeditsii» 2015, «Utsjastniki ekspeditsii “Severnyj poljus-2015” otkryli novuju drefjususjsjuju stantsiju», *Lenta VPK*, 20.04, hentet 02.11.2016 fra <http://oborona.gov.ru/media/video/arct1ch>

«V Arktiku» 2015, «V Arktiku otpravilis sem sjkolnikov i glava Minobrnauki», *Vesti.ru*, 10.04, hentet 02.11.2016 fra <http://www.vesti.ru/doc.html?id=2494480&2494480>

«Vystuplenija» 2013, «Vystuplenija V.V. Putina i C.K. Sjojgu na plenarnom zasedanii III mezhdunarodnogo Arktitsjeskogo foruma ‘Arktika – territorija dialoga’», *Russkoje Geografitsjeskoje Obsjtsjestvo*, hentet 10.09.2016 fra <http://www.rgo.ru/ru/page/vystupleniya-vv-putina-i-sk-shoygu-na-plenarnom-zasedanii-iii-mezhdunarodnogo-arkticheskogo> for video se: <https://www.youtube.com/watch?v=uCFeLX7gDr4>

Walderhaug, Olav 1936, «Med Lincoln Ellsworth til Sydpolen: Reisebrev til «Haugesunds Avis» fra en som var med», *Haugesunds Avis*, 21.11.

Walker, Shaun 2013, «Russia to charge Greenpeace activists with piracy over oil rig protest», *The Guardian*, 24.09, hentet 16.11.2015 fra <https://www.theguardian.com/environment/2013/sep/24/russia-greenpeace-piracy-oil-rig-protest>

Welch, David 2013, *Propaganda: Power and Persuasion*, London: British Library.

Yassmann, Victor 2007, «Race to the Nort Pole», *RadioFreeEurope/RadioLiberty*, 27.07, hentet 13.10.2016 fra <http://www.rferl.org/a/1347610.html>

Zagumennov, Andrej 2014, 19.11, «Deputat Gosdumy prokomentiroval idjeju Tsjilingarova o sozdanii ministerstva Arktiki. “Ne ubezjdjen, sjto on podkhodit na rol ministra”», *Rossijskoje informatsionnoje agenstvo*, 19.11, hentet 09.09.2016 fra <http://ura.ru/news/1052194864>

Øberg, Steffen Pedersen 2015, «Rogozin: «Arktis er det russiske Mekka», *Aftenposten*, 20.04, hentet 02.11.2016 fra <http://www.aftenposten.no/norge/Rogozin-Arktis-er-det-russiske-Mekka-43377b.html>